

**Αραβική Άνοιξη και ασφάλεια της ΕΕ:
προκλήσεις για την εσωτερική οργάνωση της
ΕΕ στην αντιμετώπιση των αναδυόμενων
διλλημάτων ασφαλείας**

Τσελεκίδης Κωνσταντίνος

Επιβλέπων Καθηγητής: Γεώργιος Βοσκόπουλος

Β' Επιβλέπων: Σπυρίδων Λίτσας

Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 2017

**Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Στρατηγικές Σπουδές και τη Διεθνή
Πολιτική**

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτή την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

Τσελεκίδης Κωνσταντίνος

Περιεχόμενα

Εισαγωγή

Κεφάλαιο 1

- 1.1 Η Αραβική Άνοιξη
- 1.2 Μέση Ανατολή
- 1.3 Αίγυπτος
- 1.4 Συρία
- 1.5 Λιβύη

Κεφάλαιο 2

- 2.1 Η Ευρωπαϊκή Ένωση
- 2.2 Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ)
- 2.3 Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας

Κεφάλαιο 3

Προκλήσεις για την Ένωση

- 3.1 Τα αναδυόμενα ζητήματα ασφαλείας
- 3.2 Ευρώπη και Ισλάμ
  - 3.2.1 Οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι
  - 3.2.2 Ισλαμικός φονταμενταλισμός
- 3.3 Ευρώπη και μετανάστευση
- 3.4 Ευρώπη και τρομοκρατία
  - 3.4.1 Η περίπτωση της Γαλλίας
  - 3.4.2 Το ζήτημα των πρώην μαχητών του Ισλαμικού Κράτους

Κεφάλαιο 4

Πρόκληση για δράση

- 4.1 Περιφερειακές συνεργασίες
  - 4.1.1 Ευρωπαϊκή πολιτική γειτονίας
  - 4.1.2 Ένωση για τη Μεσόγειο
  - 4.1.3 Ειρηνευτική Διαδικασία στη Μέση Ανατολή
- 4.2 Απαιτούμενες δράσεις

Επίλογος

Βιβλιογραφία

Παράρτημα

Εισαγωγή

Η κρίση της Αραβικής Άνοιξης που έλαβε χώρα στην εγγύς περιφέρεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επηρέασε αναμφίβολα τη φυσιογνωμία της Μέσης Ανατολής ενώ αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί πηγή ζητημάτων ασφαλείας, δοκιμάζοντας ξανά μετά την κρίση στα Βαλκάνια, τα αντανακλαστικά της. Η ασφάλεια της Ένωσης που δείχνει να ταλανίζεται από την οικονομική κρίση και τις φυγόκεντρες δυνάμεις στο πολιτικό και οικονομικό πεδίο, έρχεται αντιμέτωπη με το νέο τοπίο που διαμορφώνεται τόσο στη νότια περιφέρεια της όσο και λόγω των ζυμώσεων και τον αντίκτυπο που έχει το φαινόμενο στο εσωτερικό της, κάνοντας επιτακτική την ανάγκη για ανάληψη δράσεων, πρωτοβουλιών και λήψη αποφάσεων στην κατεύθυνση της αντιμετώπισης των αναδυόμενων διλημμάτων ασφαλείας. Ο τομέας της ασφάλειας λόγω των ιδιαιτεροτήτων που τον διέπει στην άσκηση πολιτικής από την Ένωση και το κάθε κράτος μέλος μεμονωμένα, αποτελεί πεδίο στο οποίο εκκρεμεί το εγχείρημα της ολοκλήρωσης, καθιστώντας επιτακτική την ανάγκη για την εξεύρεση των εργαλείων εκείνων με τα οποία η Ένωση θα σταθεί απέναντι στις απαιτήσεις της εποχής που δεν μπορεί να παραβλέψει από την ατζέντα της. Το φαινόμενο της Άνοιξης για το οποίο καμία πρόβλεψη δεν είχε κατατεθεί, έρχεται να υπογραμμίσει το δυναμικό περιβάλλον αστάθειας στην περιφέρεια της Ένωσης και τις συντελούμενες αλλαγές ισορροπιών στο υποσύστημα της Μέσης Ανατολής. Σε μια εποχή που το οικονομικό πεδίο ζητημάτων δείχνει να μονοπωλεί το ενδιαφέρον των κέντρων αποφάσεων, παραμερίζοντας τις υπόλοιπες πτυχές και αρχές των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής, επανέρχεται εμφιασμένα στην επικαιρότητα η ανάγκη ολιστικής διερεύνησης των τεκταινόμενων του διεθνούς γίνεσθαι. Σκοπός του πονήματος είναι η συνολική εξέταση του φαινομένου και του αντίκτυπου των προεκτάσεων του στον τομέα της ασφάλειας της Ευρώπης.

Ειδικότερα στο 1^ο Κεφάλαιο γίνεται μια συνοπτική περιγραφή των γεγονότων και των επικρατέστερων αιτιών του, καθώς επίσης και μια ανάλυση των ειδικών συνθηκών που επικρατούσαν στη Μέση Ανατολή, στην Αίγυπτο, τη Λιβύη και τη Συρία κατά την εκδήλωση του φαινομένου, που κρίνεται ότι συμβάλουν στη σφαιρικότερη κατανόηση του. Στο 2^ο Κεφάλαιο γίνεται μια παρουσίαση της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας της Ευρώπης και του ρόλου που

διαδραμάτισε κατά την εκδήλωση του φαινομένου. Στο 3^ο Κεφάλαιο παρουσιάζονται οι προκλήσεις ασφαλείας τις οποίες ανέδειξε το φαινόμενο, και στο 4^ο Κεφάλαιο παρουσιάζονται οι πρωτοβουλίες που ήδη έχουν αναληφθεί και επιχειρείται μια προσπάθεια αποτίμησης τους και εξαγωγής συμπερασμάτων.

Κεφάλαιο 1

1.1 Η Αραβική Άνοιξη (ή μια άνοιξη χωρίς άνθη)

Πιθανόν ούτε ο πιο ευφάνταστος νους θα ήταν σε θέση να προβλέψει πως ένα περιστατικό, το οποίο θα μπορούσε να αποτελεί απλά ένα τίτλο είδησης της καθημερινής επικαιρότητας, θα μετεξελισσόταν σε θρυαλίδα συνταρακτικών εξελίξεων. Ο αυτοπυρπολισμός ενός βιοπαλαιστή μικροπωλητή στην Τυνησία στις 17 Δεκεμβρίου 2010, του Μοχάμεντ Μπουαζίζι, σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την ταπεινωτική συμπεριφορά και δίωξη των αρχών εναντίον του, στην προσπάθειά του να εξασφαλίσει το πενιχρό για την επιβίωσή του εισόδημα, θα αποτελούσε τη σπίθα που θα άναβε τη φωτιά των αντιδράσεων.

Οι αλυσιδωτές εκρήξεις εξεγέρσεων που ακολούθησαν σε ένδειξη διαμαρτυρίας εναντίον της καθεστηκυίας τάξης και των καταπιεστικών αυταρχικών καθεστώτων τα οποία εξουσίαζαν τους λαούς της Μέσης Ανατολής και των βόρειων ακτών της Αφρικανικής ηπείρου (Μαχρέμπ¹), περιείχαν τη δυναμική της αλλαγής και της ελπίδας για μια καλύτερη επόμενη ημέρα. Εξεγέρσεις εκδηλώθηκαν σε Τυνησία, Αίγυπτο, Λιβύη, Υεμένη, Μπαχρέιν και Συρία με διαφορετικό τρόπο, μέσο έκφρασης και τελική κατάληξη. Απαίτηση ήταν ένα διαφορετικό πολιτικό σύστημα, περισσότερη δημοκρατία, λιγότερη διαφθορά και σύστημα διακυβέρνησης διαλλακτικότερο σύμφωνα με τις ιδέες του φιλελεύθερου δυτικού πολιτισμού. Κοινός παρονομαστής των αντιδράσεων υπήρξε η στάση απέναντι στην πολιτική και οικονομική τάξη που επικρατούσε στην ευρύτερη περιοχή. Οι αραβικοί λαοί βγήκαν στους δρόμους για να απαιτήσουν λύση στα καθημερινά προβλήματα τους όπως της ανεργίας, της οικονομικής εξαθλίωσης, της έλλειψης κοινωνικών παροχών και της καταπίεσης των ατομικών τους ελευθεριών για τα οποία υπεύθυνοι θεωρούνταν οι επικεφαλείς επί μακρά χρονική περίοδο στην εξουσία των καθεστώτων των κρατών τους.

Τα δυτικά ΜΜΕ ουσιαστικά υπήρξαν και οι δημιουργοί του όρου της «Αραβικής Άνοιξης», περιγράφοντας τη διεκδίκηση ελπίδας και το ντόμινο εξάπλωσης σε αντιστοιχία με τις αναταραχές στην ανατολική Ευρώπη έναντι των κομμουνιστικών

---

¹ Μαχρέμπ: Στα αραβικά σημαίνει «Δύση», το σημείο που κρύβεται ο ήλιος, η περιοχή της βόρειας Αφρικής που βρέχεται από τη Μεσόγειο. Περιλαμβάνει το Μαρόκο, την Αλγερία, την Τυνησία και τη Λιβύη.

καθεστώτων το 1989 στο ξεκίνημα της κατάρρευσης του ανατολικού μπλοκ. Ο γεμάτος συμβολισμό τίτλος «Άνοιξη» επιχειρεί να περιγράψει την ελπιδοφόρα νέα κατάσταση που αναμενόταν να διαμορφωθεί μετά την παύση του «Χειμώνα», της εποχής δηλαδή της κυριαρχίας των αυταρχικών καθεστώτων, καταδικάζοντας έτσι αυτόματα την πρότερη κατάσταση και χαιρετίζοντας την νέα. Άλλωστε ο τελικός στόχος της διεκδίκησης εγκαθίδρυσης της δημοκρατίας στα αραβικά κράτη εμφανίζει ομοιότητες με την προσπάθεια των κρατών του πρώην σοβιετικού μπλοκ να ενταχθούν στα θεσμικά όργανα κρατών που είναι συνυφασμένη η ιστορία τους με τη δημοκρατία, επιβεβαιώνοντας έτσι την πεποίθηση πως η δημοκρατία αποτελεί το πλέον επιθυμητό και διαχρονικά επιτυχημένο πολίτευμα, όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και στην ευρύτερη περιφέρειά της.

Οι ελπίδες για αναδιοργάνωση της διακυβέρνησης και βελτίωση των συνθηκών ζωής των πολιτών μετά την αποτίμηση των γεγονότων μάλλον παρέμειναν ευσεβείς πόθοι καθιστώντας και τον ίδιο τον όρο αντικείμενο κριτικής ως προς την ακρίβεια του. Τα αποτελέσματα ήταν διαφορετικά για το κάθε κράτος στο οποίο έλαβαν χώρα κινητοποιήσεις πολιτών καθώς αποδείχθηκε στη συνέχεια πως πέρα από τον αρχικό ενθουσιασμό για την αλλαγή της υπάρχουσας κατάστασης, ουσιαστικά δεν υπήρχε κάποιο πλάνο για τη διάδοχη κατάσταση της επόμενης μέρας. Οι διαδηλώσεις θα είχαν ως αποτέλεσμα ο πρόεδρος της Τυνησίας Μπεν Άλι να εγκαταλείψει τη χώρα ένα μήνα μετά και να διεξαχθούν εκλογές, ενώ στις υπόλοιπες χώρες τα γεγονότα εξελίχθηκαν διαφορετικά με ποικίλα αποτελέσματα.

Το έτος 2002 ο ΟΗΕ μέσω του προγράμματος ανάπτυξης και συγκεκριμένα της περιφερειακής υπηρεσίας για τα αραβικά κράτη, θα εκπονήσει μια αξιολόγηση της ανάπτυξης στον αραβικό κόσμο, της οποίας τα ευρήματα είναι καθοριστικά για την κατανόηση της επικρατούσας κατάστασης². Συγκεκριμένα το πόρισμα αναφέρει:

« ότι παρατηρείται μια ουσιαστική διαφορά μεταξύ των αραβικών κρατών και άλλων περιοχών όσον αφορά τους όρους συμμετοχικής διακυβέρνησης. Το κύμα δημοκρατίας που μεταμόρφωσε τη διακυβέρνηση στη Λατινική Αμερική, την Ανατολική Ασία και την Ανατολική Ευρώπη τις δεκαετίες 1980 και 1990, δεν έφτασε στον αραβικό κόσμο. Αυτό το έλλειμμα ελευθερίας υπονομεύει την ανθρώπινη ανάπτυξη και αποτελεί την οδυνηρότερη ένδειξη υστέρησης της πολιτικής ανάπτυξης».

---

² James Gelvin, *The Arab Uprisings*, Oxford University Press, 2012.

Γίνεται έτσι αντιληπτό ότι σε όλα τα κράτη της περιοχής εμφανίζονταν παρόμοιες συνθήκες έλλειψης δημοκρατικών ελευθεριών, πολιτικών δικαιωμάτων, ανεξαρτησίας του τύπου και χαμηλού επιπέδου παροχή δημοσίων υπηρεσιών, τα οποία αποτελούσαν τροχοπέδη εξέλιξης, καθιλώνοντας τα κράτη στο τέλμα της υπανάπτυξης. Υπάρχει μια σύμφωνη γνώμη μεταξύ των αναλυτών ότι η εκδήλωση του φαινομένου δεν οφείλεται αποκλειστικά σε ένα αίτιο παρά σε ένα μίγμα παραγόντων, που ο συνδυασμός τους είχε αυτή την κατάληξη. Σε μια προσπάθεια απομόνωσης των γενικότερων αιτιών που οδήγησαν στην εκδήλωση του φαινομένου επηρεάζοντας σε διαφορετικό βαθμό την εξέλιξη του από κράτος σε κράτος, εντοπίζονται τα παρακάτω:

α) Η ωρολογιακή βόμβα του δημογραφικού. Η εκτίναξη του πληθυσμού των αραβικών κρατών κατά τα τελευταία χρόνια, που σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΗΕ υπερδιπλασιάστηκε στην τριακονταετία 1975-2005³, σε συνδυασμό με την στατιστική υπεροχή των νεαρών ηλικιών, χαρακτηριστικό παράδειγμα η Αίγυπτος όπου σχεδόν τα δύο τρίτα του πληθυσμού της είναι κάτω των 35 ετών, κατέστησαν μη συμβατή την πληθυσμιακή γιγάντωση με οποιαδήποτε πολιτική ή οικονομική ανάπτυξη. Η συγκεκριμένη περιοχή έρχεται δεύτερη πίσω μόνο από την υποσαχάρια Αφρική στο ποσοστό νεαρών ηλικιών επί του συνολικού πληθυσμού, μια εξέλιξη η οποία είναι το φυσικό επακόλουθο της σταδιακής μείωσης της θνησιμότητας λόγω προόδου της επιστήμης, χωρίς τον αντίστοιχο περιορισμό στο ρυθμό γεννητικότητας, με αποτέλεσμα την εκτίναξη του αριθμού των νέων τις παραμονές των εξεγέρσεων. Η διόγκωση της πλέον ενεργητικής μερίδας του πληθυσμού της νεολαίας, της κινητήριας δύναμης των εξεγέρσεων, νομοτελειακά θα οδηγούσε σε πιέσεις για κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές.

β) Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας. Ίσως τον κοινό παρονομαστή της εκδήλωσης των εξεγέρσεων και της υψηλής αποδοχής του φαινομένου να αποτέλεσε η ισχνή οικονομική κατάσταση η οποία αξιολογείται από το λαό ως εξίσου αν όχι περισσότερο μείζον ζήτημα σε σχέση με τις πολιτικές ελευθερίες. Το χαμηλό βιοτικό επίπεδο, αποτέλεσμα της υψηλής ανεργίας, επικάλυψε τις υπόλοιπες ιδεολογικές διαφορές και συγκέντρωσε στην ίδια μαχόμενη πλευρά ανθρώπους όλων των ηλικιών αλλά κυρίως αυτούς της παραγωγικής γενιάς, πτυχιούχους και μη, να διεκδικήσουν το

---

³ Arab Human Development Reports, United Nations Development Program

δικαίωμα της αξιοπρεπούς επιβίωσης. Η νέα γενιά ερχόταν αντιμέτωπη με ανυπέρβλητες δυσκολίες στην εξεύρεση εργασίας που να ανταποκρίνεται στο επίπεδο των σπουδών και των δυνατοτήτων της οδηγώντας την στο τέλμα της ανεργίας ενώ το φαινόμενο αυτό διαχέονταν σε όλες τις κοινωνικές τάξεις και επαγγέλματα⁴. Άμεσο παράγωγο αυτής της συνθήκης ήταν να επιτείνονται οι συνθήκες ανέχειας και οικονομικής εξαθλίωσης. Μια μελέτη ειδικότερα καταγράφει για τα κινήματα αντίδρασης: «στο επίκεντρο όλων των κινημάτων διαμαρτυρίας βρίσκεται ένας καινούργιος κοινωνιολογικός τύπος: ο απόφοιτος πτυχιούχος χωρίς μέλλον»⁵.

γ) Τα γερασμένα διδακτορικά καθεστώτα. Οι οικονομικές δυσχέρειες αποδείχθηκαν ανυπέρβλητα εμπόδια για τα παρηκμασμένα καθεστώτα των οποίων η νομιμότητα υπήρξε υπό αμφισβήτηση παρόλο που ο μανδύας της κυνικής παθητικότητας και ο φόβος της καταστολής δεν επέτρεψε νωρίτερα οποιαδήποτε αντίδραση αν και υπέβασκε ο προβληματισμός και ένας κοινωνικός αναβρασμός. Κατά την εκδήλωση του φαινομένου ο ηγέτης της Αιγύπτου, Χόσνι Μουμπάρακ βρισκόταν στην εξουσία από το 1980, της Λιβύης Μουαμάρ Καντάφι από το 1969 ενώ της Τυνησίας Μπεν Άλι από το 1987, έχοντας ουσιαστικά χρεοκοπήσει ιδεολογικά και ηθικά στη συνείδηση του λαού τους. Παρατηρείται επομένως πως οι λαοί είχαν κουραστεί από τους ηγέτες τους, είχαν πάψει να ελπίζουν ότι θα μπορούσαν να βρουν λύση στα προβλήματά τους, η εμπιστοσύνη στα συγκεκριμένα πρόσωπα είχε απεμποληθεί και το μόνο που απέμενε ήταν η αφορμή για την εκδήλωση αυτής της συσσωρευμένης απογοήτευσης. Η απονομιμοποίηση των καθεστώτων και των πολιτικών τους εκφράστηκε διαφορετικά σε κάθε χώρα που εκτυλίχθηκε το φαινόμενο, σε ένα φάσμα ενεργειών που εκτεινόταν από βίαιη αποδόμηση των κρατικών δομών μέχρι μιας πιο προσωποπαγούς στάσης που συγκεντρώθηκε στην απόρριψη του προέδρου της χώρας.

δ) Το καθεστώς της διαφθοράς. Η ισχνή οικονομική κατάσταση κατέστη ανυπόφορη για το μέσο πολίτη ο οποίος ενώ πάσχιζε για την επιβίωση του, παρακολουθούσε τις επιχειρηματικές ελίτ να αποκομίζουν τεράστια κέρδη από τη

---

⁴ Βλ. Παράρτημα και γραφήματα 1,2 σχετικά με ποσοστά ανεργίας των νέων ανά περιοχή του κόσμου με παράλληλη αύξηση του εργατικού δυναμικού νεαρής ηλικίας που οδηγεί σε μια δυσεπίλυτη εξίσωση.

⁵ Paul Mason, *Why It's Still Kicking Off Everywhere: The New Global Revolutions*, Verso, 2013

συνεργασία του με τα καθεστώτα, όπου όλες οι αναπτυξιακές πρωτοβουλίες κατέληγαν σε έναν διαστρεβλωμένο καπιταλισμό νεοφιλελεύθερων αδιαφανών συνδιαλλαγών, προς όφελος της προνομιάς μειοψηφίας. Οι πελατειακές σχέσεις αποτελούσαν πάγια πρακτική απομυζώντας τον εθνικό πλούτο των κρατών υπέρ των ελίτ, αποκλείοντας την πλειοψηφία του λαού από τη συμμετοχή στην αξιοποίηση και εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών. Ακόμα και οι ιδιωτικοποιήσεις εθνικών περιουσιακών στοιχείων μεθοδεύονταν κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να καταλήγουν έναντι προνομιακού τιμήματος στα χέρια συγκεκριμένων ελίτ ή ακόμα και μελών της οικογένειας των καθεστώτων.

ε) Το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης⁶. Υπάρχει κάποιος σκεπτικισμός σχετικά με το βαθμό συμμετοχής των νέων τεχνολογιών στις εξεγέρσεις, αναμφίβολα όμως οι εφαρμογές κοινωνικής δικτύωσης έπαιξαν το δικό τους ιδιαίτερο ρόλο αποτελώντας ένα εργαλείο στην κινητοποίηση των νέων και στη μετάδοση πληροφοριών για τις διαδηλώσεις, μέσω του οριζόντιου επιπέδου επικοινωνίας που προσφέρουν. Οι απόψεις συγκλίνουν βάσει των στοιχείων χρήσης των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης, ότι πρέπει να ληφθεί υπ' όψη το πολιτικό πεδίο και ο βαθμός ελευθερίας έκφρασης σε κάθε χώρα ξεχωριστά για την ασφαλή εξαγωγή συμπερασμάτων, πλην όμως δεν αμφισβητείται ο ρόλος που διαδραμάτισαν στη διάδοση των ειδήσεων και στην αρχική ή επακόλουθη κινητοποίηση⁷. Με τη χρήση του Facebook και του Twitter, ακτιβιστές κατάφεραν να δημιουργήσουν ομάδες και μέσα σε λίγες μέρες στην Αίγυπτο να ξεσηκώσουν χιλιάδες νέων, διατηρώντας παράλληλα την ανωνυμία τους, εκμεταλλευόμενοι αυτήν ακριβώς την τάση και την απήγηση των σύγχρονων τεχνολογιών στους νέους, παράλληλα με το απρόσωπο του μέσου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της δημιουργίας σελίδας στο Facebook από τον Wael Ghonim, στέλεχος της Google, με το όνομα «Είμαστε όλοι Khaled Said», με φωτογραφίες του αλλοιωμένου προσώπου από το θανάσιμο ξυλοδαρμό από τοπικούς αστυνομικούς του νεαρού Αιγύπτιου ακτιβιστή που είχε

---

⁶ Ramesh Srinivasan, Taking power through technology in the Arab Spring, Al Jazeera, Oct 2012

⁷ Wolsfeld Gadi, «Social Media and the Arab Spring: Politics come first», *The International Journal of Press/Politics*, 18(2), 115-137, 2013

καταγγείλει διαφθορά της αστυνομίας, η οποία απέκτησε 350.000 εγγεγραμμένα μέλη πριν το ξέσπασμα των διαδηλώσεων.⁸

Επιπλέον τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης διαδραμάτισαν ειδικό ρόλο στη διάδοση των γεγονότων σε πραγματικό χρόνο και στη διεθνή γνωστοποίηση των αιτημάτων των διαδηλωτών με τη δύναμη που προσφέρει η εικόνα. Οποιοσδήποτε κάτοχος κινητού τηλεφώνου με πρόσβαση στο διαδίκτυο, αυτομάτως είχε τη δυνατότητα και την ευκαιρία να μετατραπεί σε ανταποκριτή παγκοσμίου βεληνεκούς. Τέλος, η χρήση του διαδικτύου προσέδωσε την δυνατότητα για μετάδοση πληροφοριών οι οποίες δεν είχαν υποστεί το φίλτρο της λογοκρισίας, όπως κατά κανόνα συνέβαινε με τα προγράμματα της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου. Ακόμα, μέσω των εφαρμογών μεταδόθηκαν πλήθος πιο «ακτιβιστικής» υφής πληροφοριών από οδηγίες οργάνωσης και συντονισμού των διαδηλώσεων μέχρι και αντιμετώπισης των συνεπειών της χρήσης δακρυγόνων.⁹

στ) Η επισιτιστική κρίση. Η κλιματική αλλαγή με τη συνεχιζόμενη επί σειρά ετών ξηρασία θα είχε το δικό της αντίκτυπο στη Συρία η οποία από αυτόρκτης και εξαγωγέας τροφίμων, για πρώτη φορά θα μετατραπεί σε εισαγωγέα, ενώ παράλληλα πλήττοντας τη Ρωσία με υψηλές θερμοκρασίες, θα επιφέρει μια μείωση 40% στην παραγωγή σιτηρών αναγκάζοντας την να περιορίσει τις εξαγωγές της μη μπορώντας να τροφοδοτήσει την Αίγυπτο της οποίας ήταν κύριος πάροχος. Αποτέλεσμα ήταν μια κρίση στις τιμές των τροφίμων και σε συνδυασμό με την παγκόσμια αλλαγή στο επίπεδο τιμών, το ποσοστό του οικογενειακού προϋπολογισμού για την κάλυψη της διατροφικής ανάγκης στις χώρες της Μέσης Ανατολής να είναι σημαντικά το υψηλότερο παγκοσμίως.¹⁰ Άλλωστε με την εξαίρεση των πετρελαιοπαραγωγών κρατών του κόλπου, τα υπόλοιπα κράτη, λίγες πολιτικές μακροπρόθεσμης αντιμετώπισης είχαν θεσπίσει έναντι των δυσμενών παραμέτρων της καλλιέργειας

---

⁸ Habibul Khondker, «Role of the new media in the Arab Spring», *Globalizations*, October 2011, Vol.8, No 5, pp. 675-679, Routledge

⁹ Amr Tarek Η επίδραση των social media στην αιγυπτιακή επανάσταση, <https://www.republic.gr/?p=4305>, προσπελάστηκε στις 11 Μαρ 17

¹⁰ James Gelvin, *The Arab Uprisings*, Oxford University Press, 2012

στην περιοχή (έλλειψη νερού και καλλιεργήσιμης γης), με αποτέλεσμα να είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα στην επιδεινούμενη κλιματική αλλαγή¹¹.

1.2 Μέση Ανατολή

Η περιοχή της Μέσης Ανατολής έχει χαρακτηριστεί ως η κοιτίδα πλούσιων πολιτισμών με συνεχή ιστορική παρουσία και με σημαντική συνεισφορά στην ανθρωπότητα στους τομείς των επιστημών, των γραμμάτων και των τεχνών. Αποτέλεσε πεδίο εμφάνισης και αφετηρία διάδοσης τριών από τις δημοφιλέστερες θρησκείες του κόσμου (Χριστιανισμός, Μουσουλμανισμός και Ιουδαϊσμός), αλλά και εκδήλωσης ανταγωνισμών και συγκρούσεων που θα καθορίσουν την κουλτούρα των λαών, ενώ έχει την τύχη στο έδαφος της να έχουν εντοπιστεί τα μεγαλύτερα κοιτάσματα πετρελαίου στον κόσμο, προσδίδοντας στα κράτη ένα σημαντικό πλεονέκτημα στο διεθνές σκηνικό. Επιπρόσθετα, λόγω της νευραλγικής γεωγραφικής της θέσης αποτελεί σταυροδρόμι των εμπορικών δρόμων Ευρώπης – Ασίας – Αφρικής αποτελώντας πύλη πρόσβασης στις παραπάνω περιοχές, ενώ είναι συνδεδετικός κρίκος και γέφυρα επικοινωνίας μεταξύ της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου και του περσικού κόλπου μέσω της διώρυγας του Σουέζ.¹²

Επικεντρώνοντας στη μεταπολεμική περίοδο, δομικά αίτια των προστριβών και των συρράξεων αποτελούν η χάραξη των συνόρων στη μετααποικιακή εποχή από τις μεγάλες δυνάμεις στη βάση της δημιουργίας ζωνών δικής τους επιρροής εγκολπώνοντας πληθώρα παθογενειών (φυλετικές, εθνοτικές και θρησκευτικές διαφορές) και κυρίως η δημιουργία του κράτους του Ισραήλ στην καρδιά του μουσουλμανικού κόσμου. Οι Ευρωπαίοι αποικιοκράτες καθόρισαν σύνορα κρατών που αντανακλούσαν περισσότερο τις μεταξύ τους ισορροπίες δυνάμεων παρά λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες της περιοχής. Κατά τον προηγούμενο αιώνα η Γαλλία και η Μεγάλη Βρετανία ήταν οι δύο εξέχοντες δρώντες που δραστηριοποιήθηκαν στην περιοχή με τους μεν πρώτους να ασκούν έλεγχο στη Συρία, την Τυνησία και το Λίβανο ενώ οι δεύτεροι στο Ιράκ, την τότε Υπεριορδανία ,

---

¹¹ David Rosenberg, «Food and Arab Spring», *Rubin Center*, Oct 2011.

¹² Το κανάλι χειρίζεται το 8% του παγκόσμιου θαλάσσιου εμπορίου (Steven Cook, «Γιατί το Σουέζ έχει ακόμα σημασία», *Foreign Affairs*)

την Παλαιστίνη και την Αίγυπτο. Με τη διαδοχική ανεξαρτητοποίηση των κρατών θα έρθουν στην επιφάνεια οι δυσλειτουργίες των έξωθεν παρεμβάσεων τροφοδοτώντας ένοπλες συγκρούσεις. Η Λιβύη θα αποκτήσει την ανεξαρτησία της το 1951, η Τυνησία το 1956, το Ιράκ το 1930, η Συρία το 1936, η Αίγυπτος το 1922 ενώ το 1947 δημιουργείται το κράτος του Ισραήλ. Ωστόσο, τα ιστορικά ισχυρά ευρωπαϊκά κράτη της Γαλλίας και Βρετανίας με το πρόσφατο αποικιοκρατικό παρελθόν, θα συνεχίσουν να διατηρούν αυτές τις σχέσεις εξάρτησης που είχαν οικοδομήσει τα προηγούμενα χρόνια με τις πρώην αποικίες τους στην περιοχή και να επιδεικνύουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις εξελίξεις καθώς διακυβεύονταν σημαντικά οικονομικά τους συμφέροντα.

Κατ'έπείταση, την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, η γεωγραφική αυτή περιοχή θα αποτελέσει θέατρο αντιπαραθέσεων των δύο νέων μεγάλων δυνάμεων, ΗΠΑ και ΕΣΣΔ, που με την παροχή στήριξης σε εκατέρωθεν συμμαχίες θα προκαλέσουν επιπρόσθετες επιπλοκές στις σχέσεις των κρατών και τις περιφερειακές ισορροπίες του υποσυστήματος.

Για την Ευρώπη σήμερα η περιοχή αποτελεί μια ζωτική πηγή ενεργειακών πόρων και μια τεράστια αγορά και ως εκ τούτου παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η ενεργειακή αυτή εξάρτηση της Ευρώπης καθορίζει σε μεγάλο βαθμό και τη συμπεριφορά της μέχρι τώρα απέναντι στους νότιους γείτονες της. Στον τομέα της ασφάλειας, εξαιρούμενης της Ρωσίας, αποτελεί την κύρια εστία ζητημάτων όχι μόνο λόγω εγγύτητας αλλά ακόμα και λόγω της έντασης των ανακατατάξεων που λαμβάνουν χώρα στο υποσύστημα και της διαιωνιζόμενης αστάθειας στη περιοχή. Άλλωστε και η φύση των ζητημάτων ασφαλείας, που έχουν τις ρίζες τους στην περιοχή, διαφέρει όσον αφορά την στρατιωτική απειλή της Ρωσίας από την ανατολή, καθώς μπορεί να μην εντοπίζεται κίνδυνος ευθείας στρατιωτικής απειλής αλλά έτερων απειλών, που επεκτείνονται σε διαφορετικά επίπεδα.

1.3 Η Αίγυπτος

Η Αίγυπτος χώρα με ηγετικό προφίλ στον αραβικό κόσμο παραδοσιακά αποτελεί έναν κρίσιμο κόμβο σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή και ουσιαστικό παράγοντα

της συνάρτησης Δύση – Μέση Ανατολή. Χώρα ομοιογενής κοινωνικά με πλούσια ιστορία ξεχωριστή εθνική ταυτότητα και φορέας σημαντικού φορτίου ισχύος στο εσωτερικό του Ισλάμ, που παράλληλα έχει διαδραματίσει ρόλο πρωτοπόρου και βαρόμετρου, κυρίως κατά την εποχή του Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ εμπνευστή του «κινήματος των αδέσμευτων» αλλά και της προσπάθειας του παναραβισμού¹³. Η νεότερη ιστορία της μετά την ανεξαρτησία από την Αγγλία στο πολιτικό πεδίο έχει να επιδείξει, τη βασιλεία του Φαρούκ, η οποία θα καταλυθεί το 1952 από τους «Ελεύθερους Αξιοματικούς», μια ομάδα στρατιωτικών, οι οποίοι θα καταλάβουν την εξουσία και με αρχηγό τον Νάσερ θα κηρύξουν την κατ'επίφαση Αιγυπτιακή Δημοκρατία. Ο Νάσερ θα παραμείνει στην εξουσία μέχρι το θάνατο του το 1970, όπου τη θέση θα πάρει ο έτερος συνεργάτης του στο κίνημα και αντιπρόεδρος, Ανουάρ Σαντάτ. Ο Σαντάτ θα δολοφονηθεί τον Οκτώβριο του 1981 και μια βδομάδα αργότερα θα τον διαδεχθεί στην εξουσία ο Χόσνι Μουμπάρακ, άλλος ένας πρώην στρατιωτικός. Ο πρόεδρος Μουμπάρακ θα είναι και το πρόσωπο εναντίον του οποίου θα συγκεντρωθεί η λαϊκή οργή καθώς αντανάκλασε όλα εκείνα τα στοιχεία καταπίεσης ενός αυταρχικού καθεστώτος.

Τα γεγονότα ξεκίνησαν στις 25 Ιανουαρίου με το Κάιρο και την πλατεία Ταχρίρ να αποτελούν το επίκεντρο των διαδηλώσεων. Για την απομάκρυνση του προέδρου θα απαιτούνταν μόλις 18 ημέρες. Μέσω της χρήσης του διαδικτύου έγινε δυνατή η συγκέντρωση περίπου 10.000 διαδηλωτών με τα συνθήματα «Irhah» (φύγετε!) και «ο λαός απαιτεί την πτώση του καθεστώτος» να κυριαρχούν. Με την παραίτηση του Μουμπάρακ το Ανώτατο Συμβούλιο των Ενόπλων Δυνάμεων θα αναλάβει την εξουσία το Μάρτιο του 2011, με τη δέσμευση διεξαγωγής εκλογών το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους. Αναγνωρίζοντας όμως την διαφαινόμενη επικράτηση της παράταξης των Αδελφών Μουσουλμάνων σε περίπτωση εκλογών, λόγω της επιτυχημένης οργάνωσης τους και της υψηλής απήχησης στα κοινωνικά στρώματα, έθεσαν σε κίνηση ένα μηχανισμό προπαγάνδας και εκφοβισμού περί των δυσμενών επιπτώσεων σε περίπτωση νίκης του Ισλαμιστικού κόμματος. Αρωγοί σε αυτή την ενέργεια ήταν οι ισχυροί παράγοντες που απέμειναν από το Εθνικό Δημοκρατικό Κόμμα του Μουμπάρακ και οι οποίοι συνέχισαν να στελεχώνουν θέσεις κλειδιά και εξουσίας στο

---

¹³ Γεώργιος Σπυρόπουλος, *Μέση Ανατολή, Αραβο-ισραηλινή διένεξη*, Εκδ Πανεπιστημίου Μακεδονίας

δικαστικό σώμα και στις υπηρεσίες ασφαλείας και πληροφοριών, διαμορφώνοντας παρασκηνακά διεργασίες.

Οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι συνδυάζουν στην ιδεολογία τους την συντηρητικότητα των θρησκευτικών πεποιθήσεων με την πολιτική δραστηριοποίηση. Παρόλο που βρισκόταν υπό διωγμό, συνέχισαν τη δράση τους στο κοινωνικό πεδίο, αυξάνοντας σταδιακά την επιρροή τους και την ισχύ τους. Έχοντας αποκλειστεί από το 1954 από τη συμμετοχή στις εκλογές, συνέχισαν να λαμβάνουν μέρος στηρίζοντας «ανεξάρτητους» υποψηφίους, που σαφώς άγονταν και φέρονταν με γνώμονα τις ιδεολογικές γραμμές τους. Λειτουργούσαν σχολεία, κέντρα νεότητας και κλινικές παροχής υγειονομικής περίθαλψης που αποσκοπούσαν στην ανακούφιση των αναγκών της χαμηλής και μεσαίας τάξης, ουσιαστικά αναπληρώνοντας και τονίζοντας έτσι την ανεπάρκεια του κράτους. Πολιτικό βραχίονα της Αδελφότητας αποτελούσε το κόμμα *Ελευθερίας και Δικαιοσύνης* με σκοπό να εκφράσει επίσημα πλέον τη νομιμοποιημένη αποδοχή στα λαϊκά στρώματα..

Από την άλλη πλευρά, οι ένοπλες δυνάμεις της Αιγύπτου έχουν παίξει ιδιαίτερο ρόλο στην πρόσφατη ιστορία της καθώς είναι πολυάριθμες, έχουν δοκιμασθεί σε μάχη με τους διαδοχικούς αραβο- ισραηλινούς πολέμους ενώ και οι τρεις πρόεδροι της προερχόταν από τις τάξεις του. Επιπροσθέτως όμως στο εσωτερικό του κράτους έχουν διαδραματίσει το ρόλο του θεματοφύλακα του πολιτικού συστήματος εξουσίας και συνέδραμαν καθοριστικά στη διατήρηση του *status quo* της πολιτικής ζωής. Εμφανίζονται ως εγγυητής του κοσμικού κράτους από ενδεχόμενο ολίσθημα σε «ισλαμοποίηση» της κοινωνίας και έσχατος υπερασπιστής της ασφάλειας και της τάξης. Ακόμα, ως θεσμός κατείχαν και διαχειριζόταν περίπου το 30% της οικονομικής ζωής της χώρας μέσω κατασκευαστικών εταιρειών, ξενοδοχείων, κτηματομεσιτικών εταιρειών, εστιατορίων, βιομηχανιών κ.ά.

Μετά από μια παρατεταμένη προεκλογική περίοδο, οι εκλογές θα διεξαχθούν τελικά το Μάιο του 2012 και μετά από δύο γύρους, νικητής θα αναδειχθεί ο Μοχάμεντ Μόρσι του κόμματος *Ελευθερίας και Δικαιοσύνης*. Ο εκλεγμένος πρόεδρος της Μουσουλμανικής Αδελφότητας Μοχάμεντ Μόρσι κατά την μεταβατική περίοδο που βρέθηκε στην εξουσία δεν κατόρθωσε να επιφέρει κάποια ουσιαστική αλλαγή απέναντι στα πολιτικά και οικονομικά κατεστημένα, το οποίο αντικατόπτριζε και τα αιτήματα των διαδηλωτών, αποτυγχάνοντας έτσι στην ικανοποίηση των προσδοκιών και δημιουργώντας τις συνθήκες στις ένοπλες δυνάμεις να τον

διαδεχθούν. Η θητεία του, αποτέλεσε κομμάτι μιας ιστορικής ειρωνείας κατά την οποία βρέθηκε να τίθεται επικεφαλής όλου του μηχανισμού που καταπίεζε επί σειρά ετών την ιδεολογική του παράταξη. Δεν μπόρεσε όμως να αποτινάξει από πάνω του την πεποίθηση ότι αποτελεί μαριονέτα της Αδελφότητας, που δεν κυβερνά στο όνομα του λαού του και που με τις συνταγματικές του παρεμβάσεις, προσπαθεί να ελέγξει κάθε πτυχή της δημόσιας ζωής οδηγώντας τη χώρα στο μονοπάτι της μετάλλαξης σε Ισλαμικό κράτος. Με την ανεργία να συνεχίζει να βρίσκεται στα ύψη, τον τουρισμό και τις επενδύσεις σε ελεύθερη πτώση, ο Μόρσι φαινόταν ότι δεν διέθετε το απαιτούμενο ειδικό βάρος για να οδηγήσει τη χώρα προς την πρόοδο. Καθοριστικό ρόλο στην αποτυχία κατάθεσης μιας νέας πολιτικής πρότασης και προώθησης μεταρρυθμίσεων, αποτέλεσε η αντιπολίτευση από υποστηρικτές του καθεστώτος Μουμπάρακ. Συνεχίζοντας να έχουν επιρροή και να διατηρούν τον έλεγχο σε στρατό, αστυνομία, υπηρεσίες πληροφοριών, τραπεζικά ιδρύματα και δικαστικό σώμα με αιχμή του δόρατος το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο λειτουργούσε ως αποτρεπτικός παράγοντας στην όποια προσπάθεια αναμόρφωσης του κράτους ή συγκέντρωσης περισσότερης εξουσίας από τον πρόεδρο, μπλόκαραν κάθε ενέργεια.

Η κοινωνική δυσφορία άρχισε να διογκώνεται και να οδηγεί ξανά σε υποκινούμενες εκδηλώσεις διαμαρτυρίας με την πλατεία Ταχρίρ να αποτελεί πάλι το κέντρο εξελίξεων και των διαμαρτυριών, εναντίον του Μόρσι αυτή τη φορά. Τον Ιούνιο του 2013 ένα μόλις χρόνο μετά την ανέλιξη στην εξουσία του, ο Μόρσι θα γίνει αποδέκτης τελεσίγραφου από το στρατό που θα τον φέρνει αντιμέτωπο προ του διλήμματος κατάθεσης σχεδίου συγκυβέρνησης ή στρατιωτικής επέμβασης σε διαφορετική περίπτωση. Ο Μόρσι θα απευθυνθεί στο λαό, απορρίπτοντας το τελεσίγραφο, να υπερασπιστεί την εκλεγμένη κυβέρνηση και τη δημοκρατία, γεγονός που θα οδηγήσει στην ανακοίνωση του υπουργού Άμυνας Αλ-Σίσι, ότι αναστέλλει το Σύνταγμα, τον μετακινεί από τη θέση και τοποθετεί μεταβατικό πρόεδρο τον πρόεδρο του Συνταγματικού Δικαστηρίου και τελικώς ότι διατάζει τη σύλληψη του. Ουσιαστικά διαδραματίστηκε ένα στρατιωτικό πραξικόπημα παρόλο που δεν αναγνωρίστηκε ως τέτοιο από το διεθνή χώρο και ιδιαίτερα τις ΗΠΑ που απέφυγαν επιμελώς να χαρακτηρίσουν αυτή την ενέργεια. Θα ακολουθήσουν συλλήψεις και απροκάλυπτες διώξεις μελών της Αδελφότητας σε μια προσπάθεια να ξεριζωθεί κάθε πυρήνας αντίστασης. Η βία των δυνάμεων ασφαλείας θα είναι παροιμιώδης με

κατάληξη τις χειρότερες σφαγές της σύγχρονης ιστορίας της χώρας, ενώ θα συμπληρωθεί από εικονικές δίκες παρωδίες αντιφρονούντων.

Ρίχνοντας μια ματιά σήμερα διαπιστώνουμε ότι η εξουσία κατέχεται ξανά από έναν πρώην στρατιωτικό, τον Φατάχ Αλ- Σίσι, και η καταπίεση και η πόλωση είναι μια επαναλαμβανόμενη πραγματικότητα, εγείροντας ερωτηματικά σχετικά με την επιτυχή κατάληξη του όλου εγχειρήματος σε σχέση με τις αρχικές απαιτήσεις. Αποδεικνύεται επομένως πως οι ένοπλες δυνάμεις ως στοιχείο του βαθέως κράτους ποτέ δεν κατέστη δυνατόν να εκριζωθούν και αποτέλεσαν, μέσω του Ανώτατου Συμβουλίου ΕΔ, τον παρασκηνιακό καταλύτη των πολιτικών εξελίξεων, προβάλλοντας αντίσταση στις προσπάθειες αναδιάρθρωσης. Ο δρόμος προς τη δημοκρατία αποδείχθηκε ακανθώδης και επικίνδυνος παρά το αρχικό ρεύμα αισιοδοξίας ενώ το πέπλο της καταπίεσης και του αυταρχισμού έχει σκεπάσει ξανά τη χώρα.

1.4 Η Συρία

Το ξέσπασμα του κύματος διαμαρτυριών θα βρει στην εξουσία της Συρίας τον Μπασάρ Αλ Άσαντ ο οποίος βρίσκεται στην εξουσία από το 2000, έχοντας διαδεχθεί τον πατέρα του Χαφέζ, μετά τον αιφνίδιο θάνατο του δεύτερου. Ο Άσαντ είναι πρόεδρος του κόμματος Μπάαθ το οποίο κυριαρχεί στην πολιτική σκηνή από το 1970 ως το μόνο κυρίαρχο. Όλες οι εξουσίες κρατικές, κομματικές και στρατιωτικές βρίσκονται στα χέρια του προέδρου του κόμματος και ουσιαστικά στα χέρια των Αλαουϊτών, ενώ η πλειονότητα του πληθυσμού έχει υποδεέστερη εκπροσώπηση¹⁴. Παρόλο που το 75% του πληθυσμού είναι σουνίτες μουσουλμάνοι και μόνο το 15% αλαουίτες (παρακλάδι του δόγματος του σιτισμού), η μειοψηφία είναι εκείνη που ασκεί τη διακυβέρνηση καθώς κατέχει τους κυβερνητικούς θώκους με την οικογένεια του Άσαντ να προέρχεται από αυτή. Το καθεστώς του διεθνώς απολαμβάνει κατά κύριο λόγο τη στήριξη της Ρωσίας, παρέχοντας την Ταρτούς για ελλιμενισμό του ρωσικού στόλου ως μοναδική βάση στη Μεσόγειο, έπειτα του ομόθρησκου σιτικού Ιράν με το οποίο μοιράζονται το ίδιο δόγμα και σχηματίζοντας ένα “σιτικό τόξο” στρατηγικών συμφερόντων και σε διπλωματικό επίπεδο της Κίνας, ενώ στερείται άλλων συμμάχων. Η σημαντική γεωγραφική της θέση σε σχέση με τα κοιτάσματα

---

¹⁴ Αγγελική Ζιάκα, *Το σιτικό Ισλάμ – Οι κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις στη Μέση Ανατολή*, Εκδ. Σφακιανήκη, 2004

υδρογονανθράκων και του φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου, της Κασπίας και της Μέσης Ανατολής, την καθιστά καθοριστικό ρυθμιστή στη μεταφορά τους στη Δύση.

Οι διαμαρτυρίες θα ξεκινήσουν το Μάρτιο του 2011 στα πρότυπα των εκδηλώσεων που έλαβαν στις υπόλοιπες χώρες της Άνοιξης όμως η συνέχεια ήταν διαφορετική, με μετάλλαξη σε στρατιωτικές συγκρούσεις. Η χρήση βίας από τις δυνάμεις καταστολής εναντίον των διαδηλωτών θα είναι ιδιαίτερα σκληρή, σε βαθμό που ο ΟΗΕ διέταξε τη διεξαγωγή ερευνών σχετικά με το αν καταπατήθηκαν ανθρώπινα δικαιώματα. Η κλιμάκωση των συγκρούσεων θα καταδείξει και το βαθύ διχασμό του μωσαϊκού της Συριακής κοινωνίας όσον αφορά το θρησκευτικό, οικονομικό, πολιτισμικό και πολιτικό στοιχείο. Τα αιτήματα των διαδηλωτών κινούνταν ξανά στο κοινωνικοοικονομικό φάσμα με κύρια θέματα τις πολιτικές ελευθερίες, πολιτικό εκσυγχρονισμό και μεταρρυθμίσεις, την καλπάζουσα ανεργία, τη διαφθορά, το χαμηλό βιοτικό επίπεδο και την παύση της κατάστασης έκτακτης ανάγκης (στρατιωτικός νόμος) ο οποίος θα ξεκλείδωνε και το δρόμο των αλλαγών. Η κυβέρνηση του Άσαντ βρέθηκε αντιμέτωπη με τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης στις οποίες είχαν παρεισφρήσει και ακραία ισλαμιστικά και τρομοκρατικά στοιχεία, ενώ η κατάσταση στη χώρα οδηγήθηκε ουσιαστικά σε εμφύλιο πόλεμο. Στο έδαφος της Συρίας θα εμφανιστεί ένας ακόμα παίκτης το Ισλαμικό Κράτος ή ISIS, που με την ανακήρυξη του ισλαμικού χαλιφάτου θα έρθει να περιπλέξει ακόμα περισσότερο την ήδη επιβαρυνόμενη κατάσταση καθώς μαχητές θα ταξιδέψουν ακόμη και από την Ευρώπη για να καταταγούν και να πολεμήσουν υπέρ των επιδιώξεών του.

Οι αρχικές παραχωρήσεις του καθεστώτος περιλάμβαναν την κατάθεση νέου συντάγματος που έπαυε το μονοπώλιο εξουσίας του μπααθικού κόμματος και την παύση της κατάστασης έκτακτης ανάγκης που ήταν σε ισχύ από το 1963, αλλά διατηρώντας την πρόβλεψη της πρωτοκαθεδρίας και της συγκέντρωσης των εξουσιών στο πρόσωπο του προέδρου, του παρείχε τη δυνατότητα να επεμβαίνει και να παρακάμπτει όλους τους υπόλοιπους. Επιπρόσθετα, η ενέργεια της διεξαγωγής εκλογών το 2014 εν μέσω συγκρούσεων, αποκλειστικά σε περιοχές που βρισκόταν υπό τον έλεγχο του καθεστώτος, με αποκλεισμό άλλων υποψηφίων και υπό την εποπτεία διεθνών παρατηρητών μόνο από συμμάχους της Δαμασκού (Ρωσία, Ιράν), για την επανεκλογή του Άσαντ, έδωσε και το στίγμα πως το καθεστώς δεν ήταν διατεθειμένο να απολέσει τις εξουσίες του.

Σήμερα ο κοινωνικός ιστός έχει διαρραγεί με τον αριθμό των προσφύγων να φτάνει περίπου στα 3 εκατομμύρια¹⁵ και περίπου το ένα τρίτο των οικιστικών χώρων σε όλη την επικράτεια να έχει μετατραπεί σε συντρίμια. Ο εμφύλιος πόλεμος βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη χωρίς κανείς να μπορεί να προβλέψει τις εξελίξεις, ειδικότερα μετά και την είσοδο των δυνάμεων των ΗΠΑ και της Ρωσίας στον αγώνα ενάντια στους μαχητές του ISIS. Η χώρα έχει μετατραπεί σε ένα θέατρο γεωπολιτικών ανταγωνισμών και συγκρούσεων, λόγω της ιδιαίτερα δεσπόζουσας στρατηγικής της θέσης ως σταυροδρόμι των ενεργειακών οδών. Αποτελεί ένα γρίφο η επόμενη ημέρα στη Συρία, με τους εμπλεκόμενους να συμμετέχουν σε ένα παίγνιο που το αντιλαμβάνονται ως μηδενικού αθροίσματος. Το καθεστώς του Άσαντ έχει επιδείξει μια εντυπωσιακή αντοχή και μάχεται να διατηρηθεί στην εξουσία που αποτελεί τη μόνη διέξοδο επιβίωσής του, ενώ το μεγαλύτερο ζήτημα που έχει να αντιμετωπίσει είναι πλέον η διεθνής αναγνώριση καθώς στο εσωτερικό μέτωπο οι πιθανότητες ανατροπής του είναι πλέον μικρές. Η Ρωσία με τη συμμετοχή της επιθυμεί να κάνει μια κίνηση που σηματοδοτεί την επαναφορά της ως ισχυρού εταίρου στο διεθνές σύστημα σε αναζήτηση του πάλαι ποτέ γοήτρου της μέσω της υπεράσπισης του συμμάχου της και να δηλώσει παρούσα στις διεθνείς εξελίξεις. Οι Κούρδοι του βορείου τμήματος της βρίσκονται μπροστά σε ένα ιστορικό παράθυρο ευκαιρίας, όπου η διεθνής συγκυρία μπορεί να τους αποφέρει την πολυπόθητη ίδρυση του δικού τους κράτους μέσω της υποστήριξης των ΗΠΑ, ενώ η Τουρκία επιχειρεί την προαγωγή και ανάδειξη της σε ρυθμιστή των εξελίξεων στην περιοχή και την αποκόμιση εδαφικού κέρδους από μια ενδεχόμενη διάσπαση και διαμελισμό της Συρίας.

1.5 Η Λιβύη

Η Λιβύη αναμφίβολα έχει συνδεθεί με την πολυσυζητημένη εκκεντρική προσωπικότητα του ηγέτη της συνταγματάρχη Μουαμάρ Καντάφι ο οποίος ανέβηκε στην εξουσία μετά από πραξικόπημα το 1969 καθαιρώντας το μονάρχη της, βασιλιά Αλ-Σανούσι. Στη χώρα υπάρχουν περίπου 140 φυλές ενώ η οικονομία της στηριζόταν σημαντικά στις εξαγωγές πετρελαίου κατατάσσοντας τη στη δεύτερη θέση όσον

---

¹⁵ United Nations High Commissioner for Refugees

αφορά το κατά κεφαλή εισόδημα στην Αφρικανική ήπειρο, πίσω από τη Νότια Αφρική¹⁶. Ο μεγαλομανής δικτάτορας πέτυχε με μαεστρία να θέσει υπό τον έλεγχο του τις διάφορες φυλές οι οποίες έπαιζαν διττό ρόλο στο εσωτερικό της χώρας: αποτελούσαν διοικητικό μηχανισμό, μιας και οι ουσιαστικοί διοικητικοί θεσμοί όπως κόμματα και υπουργεία δεν υπήρχαν, οπότε οι φυλές αντικαθιστούσαν τις λειτουργίες τους και επιπλέον με την κατάλληλη επιρροή επί των αρχηγών των φυλών, την πρόσδεση στο άρμα του δικτάτορα και την εφαρμογή όποτε απαιτούνταν της τακτικής «διαίρει και βασίλευε», κατάφερε να αποτρέψει οποιαδήποτε προσπάθεια δημιουργίας συμπαγούς αντικαθεστωτικού μετώπου, πετυχαίνοντας έτσι να διατηρηθεί απρόσκοπτα στην εξουσία για όλα αυτά τα χρόνια.

Σε διεθνές επίπεδο οι σχέσεις του με τη Δύση χαρακτηρίζονται από τεταμένες έως προβληματικές καθώς ως υπέρμαχος της ιδέας του παναραβισμού, θα είναι εναντίον της απόφασης της δημιουργίας του κράτους του Ισραήλ. Το καθεστώς θα περάσει μια περίοδο διπλωματικής απομόνωσης μετά τις κατηγορίες ότι βρισκόταν πίσω από την ενορχήστρωση, εκτέλεση και υπόθαλψη των δραστών της τρομοκρατικής βομβιστικής ενέργειας στο Λόκερμπι της Σκωτίας το 1991, σε αεροσκάφος της Pan Am με 270 νεκρούς, η οποία θα λήξει το 2003 με την παράδοση των υπόπτων και την επίσημη ανάληψη της ευθύνης, έπειτα από πιέσεις του ΟΗΕ. Ωστόσο όσον αφορά τη σχέση της χώρας με την ΕΕ, αν και δεν επέδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη σύναψη εμπορικών συμφωνιών, συνεργαζόταν στενά στην αποτροπή της ανεπιθύμητης μετανάστευσης προς την Ευρώπη με αντάλλαγμα σημαντική βοήθεια σε τεχνοκρατικό και οικονομικό επίπεδο.

Στη Λιβύη οι εξελίξεις έλαβαν χώρα σε καταγιστικό ρυθμό. Οι διαδηλώσεις ξεκίνησαν στις 15 Φεβρουαρίου 2011 στη Βεγγάζη, από πλήθος μελών των οικογενειών των «εξαφανισμένων» κρατουμένων της φυλακής Αμπού Σαλίμ, οι οποίοι είχαν εκτελεστεί μετά από βίαιη επέμβαση των αρχών κατά τη διάρκεια αναταραχών διαμαρτυρίας εντός της φυλακής, σε μια πράξη συμπαράστασης στη σύλληψη του δικηγόρου που τους εκπροσωπούσε στην παραπάνω υπόθεση. Οι διαμαρτυρίες γρήγορα κλιμακώθηκαν και διαδόθηκαν σε άλλες πόλεις, για να

---

¹⁶ Ιωάννης Παρίσης, *Η καθ' ημάς θάλασσα – γεωστρατηγική ανάλυση της Μεσογείου*, Εκδόσεις Λιβάνη

φτάσουν στην πρωτεύουσα Τρίπολη με οδομαχίες και εμπρησμούς κυβερνητικών κτιρίων και την τρομακτικής σκληρότητας βίαιη εμπλοκή των δυνάμεων ασφαλείας.

Ο Λίβυος ηγέτης Μουαμάρ Καντάφι, με την έναρξη των ταραχών, που γρήγορα κλιμακώθηκαν σε εμφύλιες συρράξεις, βρέθηκε απέναντι σε ένα συνονθύλευμα από ενόπλους μαχητές που ανήκαν σε φυλές, μισθοφόρους αλλά και αμφιβόλου προέλευσης ενόπλους, που έφταναν μέχρι και σε εξτρεμιστές του ισλαμικού δικτύου της Αλ Κάιντα. Ο εμφύλιος πόλεμος ήταν πλέον μια οδυνηρή πραγματικότητα σε πλήρη εξέλιξη. Η διεθνής κοινότητα θα σταθεί με το μέρος των επαναστατών με την έκδοση του ψηφίσματος 1973 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών το Μάρτιο του 2011, και με την αντίδραση του ΝΑΤΟ να ακολουθεί. Το ψήφισμα παρείχε τη νομική βάση για στρατιωτική επέμβαση με σκοπό την άμεση κατάπαυση του πυρός καθώς επίσης εξουσιοδοτούσε τη δημιουργία ζώνης απαγόρευσης πτήσεων. Η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο θα αναλάβουν δράση με εμπλοκή της πολεμικής τους αεροπορίας εναντίον των δυνάμεων του Καντάφι. Τον Ιούνιο του ίδιου έτους θα εκδοθεί ένταλμα σύλληψης εναντίον του Καντάφι από το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, με την κατηγορία εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας κατά τη διάρκεια των εξεγέρσεων. Τελικώς θα δολοφονηθεί τον Οκτώβριο του 2011 από αντικαθεστωτικούς και μετά από τη δημόσια διαπόμπευση του νεκρού του σώματος επί σειρά ημερών σε ψυγείο κρεάτων, θα ταφεί σε άγνωστη τοποθεσία.

Οι επαναστάτες συνέστησαν το Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο, το οποίο αναγνωρίστηκε από τη Γαλλία ως ο νόμιμος εκπρόσωπος του λιβυκού λαού, μέχρι τη διεξαγωγή εκλογών και τη δημιουργία ενός μόνιμου Γενικού Εθνικού Συμβουλίου για την άσκηση της διακυβέρνησης της χώρας τον Ιούλιο του 2012. Όμως οι προσπάθειες για την επιβολή της τάξης, του αποπλισμού των ενόπλων και της αποκατάστασης του κράτους είχαν πενιχρά αποτελέσματα. Οι αιματηρές μάχες έχουν αφήσει ανεξίτηλα τα σημάδια του διχασμού μεταξύ των φυλών της ανομοιογενούς κοινωνίας. Ενδεικτικό στοιχείο του χάους που κυριαρχούσε ήταν και η δολοφονία του αμερικανού πρέσβη Κρίστοφερ Στίβενς στη Βεγγάζη από ένοπλους ακραίους ισλαμιστές το Σεπτέμβριο του 2012.

Με την αποχώρηση των δυνάμεων της διεθνούς κοινότητας στη χώρα απέμεινε ένα πολιτικό κενό. Η κατάσταση στη χώρα χαρακτηρίζεται από την αναρχία, τη δράση στρατιωτικών ομάδων, ακραίων ισλαμιστών, επιθέσεων κατά αμάχων πληθυσμών, πολιτικών απαγωγών και δολοφονιών, καταστροφών στις υποδομές παραγωγής και

μεταφοράς πετρελαίου και οικονομικής δυσπραγίας που διαμορφώνουν ένα χάος, αποτέλεσμα της απουσίας οποιουδήποτε υποτυπώδους κυβερνητικού ελέγχου. Η φυλετική διαίρεση και κατακερματισμός είναι τα στοιχεία εκείνα που θα καθορίσουν το πολιτικό μέλλον της χώρας ως αναπόσπαστο δομικό συστατικό της συγκρότησης της Λιβυκής κοινωνίας σε συνδυασμό με τον αγώνα για τον έλεγχο των πλούσιων πηγών ενέργειας στην περιοχή τα οποία συντηρούν μια διαρκή συγκρουσιακή κατάσταση και αναβρασμού.

Κεφάλαιο 2

2.1 Η Ευρωπαϊκή Ένωση

«Η Ευρώπη δεν απολάμβανε ποτέ τόση ευημερία, ασφάλεια και ελευθερία. Η βία του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα έδωσε τη θέση της σε μια περίοδο ειρήνης και σταθερότητας ανεπανάληπτης στην ευρωπαϊκή ιστορία. Η δημιουργία της Ένωσης ήταν καθοριστική σε αυτή την κατεύθυνση. Παρόλα αυτά η Ευρώπη ακόμη αντιμετωπίζει απειλές και προκλήσεις στο τομέα της ασφάλειας. Την τελευταία δεκαετία καμία περιοχή του κόσμου δεν έμεινε ανέγγιχτη από ένοπλες συγκρούσεις. Οι περισσότερες από αυτές ήταν συγκρούσεις κάθε άλλο παρά μεταξύ κρατών και η πλειοψηφία των θυμάτων ήταν πολίτες.»¹⁷

Με την παραπάνω δήλωση σκιαγραφείται η σύγχρονη πραγματικότητα στον τομέα της ασφάλειας της Ευρώπης, όπου οι διακρατικές συγκρούσεις φαίνονται να μην αποτελούν μια πιθανή μελλοντική εξέλιξη αλλά η βασική απειλή της ειρήνης των πολιτών να προέρχεται από άλλη κατεύθυνση, αυτή της τρομοκρατίας. Το ενδεχόμενο ενός πολέμου στην Ευρώπη εκτιμάται πως έχει αμυδρές πιθανότητες επαλήθευσης, ενώ αντίθετα η σκιά της τρομοκρατίας δείχνει να εξαπλώνεται με απειλητικό ρυθμό και ένταση πάνω από την ήπειρο.

Η αντίδραση της ΕΕ στα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης μπορεί να χαρακτηριστεί σπασμωδική, μη συμπαγής και αργή. Δεν αξίωσε για λογαριασμό της σε καθοριστικό βαθμό ούτε το ρόλο του στρατηγικού δρώντα ούτε αυτό την κανονιστικής δύναμης, παρά υπήρξε ένας θεατής παγιδευμένος στις εσωτερικές θεσμικές του διαδικασίες, ενεργώντας παθητικά με μακροπρόθεσμες προτάσεις λύσεων περιορισμένου βραχυπρόθεσμου αντίκτυπου.¹⁸ Σε αρχικό στάδιο υπήρξε μια ιδεαλιστική αντιμετώπιση που ενδεχομένως είχε τη βάση της στην αδυναμία εύστοχης αξιολόγησης των διαφαινόμενων στον ορίζοντα προβλημάτων, που παραχώρησε τη θέση του σε ένα ρεαλισμό με στόχευση κυρίως τον τομέα της ασφάλειας. Το 2011

---

¹⁷ Από την εισαγωγή της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφαλείας, Βρυξέλλες 12 Δεκ 2003

¹⁸ Georgana Noucheva, «Institutional Governance of European Neighborhood Policy in the wake of the Arab Spring», *Journal of European Integration*, 2015, Vol.37, No.1, 19-36

έθεσε σε εφαρμογή το πρόγραμμα SPRING (Support to Partnership, Reform and Inclusive Growth) ύψους 350 εκατομμυρίων για την αντιμετώπιση των κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων και των προκλήσεων στη μετάβαση τους στη δημοκρατία. Μόνο για την υποστήριξη σε ανθρωπιστική βοήθεια και πολιτική προστασία της Λιβύης δαπάνησε μέσω ποικίλων προγραμμάτων, περίπου 150 εκατομμύρια τον πρώτο χρόνο της κρίσης¹⁹ ενώ στην περίπτωση της Αιγύπτου απαιτήθηκαν άλλα τόσα για την ίδια χρονική περίοδο.

Η ΕΕ στην περίπτωση ειδικά της Λιβύης επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον εκπεφρασμένο κυρίως μέσω της Γαλλίας, καθώς η χώρα αποτελούσε ένα σημαντικό προμηθευτή πετρελαίου της ευρωπαϊκής αγοράς και επιπλέον μια κατάρρευση του ελέγχου των συνόρων της θα διευκόλυne το δρόμο της μετανάστευσης προς την Ευρώπη για τους πληθυσμούς της υποσαχάριας ζώνης. Κύριες δράσεις υπήρξαν το εμπάργκο όπλων εναντίον της Λιβύης σε συμφωνία με το ψήφισμα 1973, και η απαγόρευση χορήγησης βίζας εισόδου σε κύρια στελέχη του καθεστώτος τα οποία θεωρούνταν υπεύθυνα για την άσκηση βίας εναντίον του πληθυσμού. Ακόμα, ενεργοποίησε επιχείρηση της FRONTEX σε συνεργασία με τις ιταλικές αρχές για την αντιμετώπιση των αναμενόμενων μεταναστευτικών ροών και παράλληλα χρηματοδότησε σειρά επιχειρήσεων ανθρωπιστικής βοήθειας για την ανακούφιση των προσφύγων. Όσον αφορά την περίπτωση της Συρίας, οι ενέργειες θα είναι παρόμοιες με επιβολή επίσης εμπάργκο όπλων, ταξιδιωτικής απαγόρευσης και πάγωμα των περιουσιακών στοιχείων των μελών του καθεστώτος για τα οποία υπήρξαν βάσιμες υποψίες πως ήταν υπεύθυνα για τη χρήση βίας. Κοινό χαρακτηριστικό της δράσης της ΕΕ θα είναι ότι περιορίστηκε στην επιβολή κυρώσεων με την στρατιωτική δράση να παραχωρείται στο NATO, αρκούμενη στη χρήση πολιτικών εργαλείων ως μέσο ανάμιξης για την επίλυση της κατάστασης.²⁰

«Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι αποφασισμένη να παρέχει την πλήρη στήριξη της στις μεταβατικές διαδικασίες προς τη δημοκρατική διακυβέρνηση, τον πλουραλισμό,

---

¹⁹European Commission. https://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/libya_factsheet.pdf

²⁰ Bauer Patricia, «European-Mediterranean Security and the Arab Spring: Changes and Challenges», *Democracy and Security*, 9:1-2, 1-18, Routledge, 2013.

*βελτιωμένες ευκαιρίες για οικονομική ευημερία, κοινωνική συνοχή και ενισχυμένη περιφερειακή σταθερότητα».*²¹

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι το μήνυμα που λαμβάνει ο κάθε παρατηρητής ενός γεγονότος διαφέρει και ερμηνεύεται με βάση τις προηγούμενες ατομικές εμπειρίες. Η ΕΕ μέσα από την αυτοαντίληψη και τον αυτοπροσδιορισμό ως φάρου δημοκρατικών ελευθεριών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θα κατανοήσει και εκτιμήσει το φαινόμενο ως επιβεβαίωση της θελκτικότητας των δημοκρατικών αξιών της, παρόλο που η οπτική των εξεγερμένων ήταν μάλλον συγκεχυμένη, και σίγουρα όχι αποκρυσταλλωμένη σχετικά με το τελικό ζητούμενο, φαλκιδεύοντας έτσι μια επιτυχημένη στάση. Παρατηρείται επίσης και το οξύμωρο της κατάστασης, στην περίπτωση της Αιγύπτου, όπου η υποστήριξη προς το δρόμο της εκδημοκράτησης, να έρχεται σε αμήχανη αντίθεση με τα αποτελέσματα των διαδικασιών της δημοκρατίας κάθε αυτής. Αναπόφευκτα σκεπτικισμός προκλήθηκε σχετικά με τις όποιες εξελίξεις, μετά την νίκη της παράταξης των Αδελφών Μουσουλμάνων έχοντας υπόψη την κατά το παρελθόν απόκτηση ισχύος μετά από εκλογές Ισλαμιστών στην Τυνησία το 1991 και της Χεσμπολάχ στο Λίβανο το 2006 και την ατυχία τους κατάληξη.

Η ανάγνωση των εξεγέρσεων για την ΕΕ θα γίνει υπό το πρίσμα των απαιτήσεων για δημοκρατία και την αυτοπροβολή του επιτυχημένου για εκείνη μοντέλου επίλυσης διαφορών διαμέσου του δικού της ιστορικού συνεργασιών. Αυτό λοιπόν που χαρακτηρίστηκε αρχικά ως μια ιστορική δραματική αλλαγή, είχε προδιαγεγραμμένη πιθανή κατάληξη, να καταλήξουν δηλαδή τα αραβικά κράτη στο ίδιο επίπεδο ελευθεριών όπως είχαν ήδη κάνει οι Ευρωπαίοι. Έτσι ο αυτοπροσδιορισμός ως ήπιας δημοκρατικής δύναμης, θεματοφύλακα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του ευρωπαϊκού κεκτημένου γενικότερα ή σε μια δύναμη του «καλού», θεωρήθηκε ότι μπορεί και όφειλε να μεταφραστεί σε τεχνική αυθεντία.²² Η όποια πρόταση επίλυσης αναγόταν κατά αρχήν στη σφαίρα του οικονομικού πεδίου. Η ασκούμενη νεοφιλελεύθερη πολιτική, όπου μέσω της

---

²¹ European Council (2011a), “Declaration on Egypt and the Region”. Conclusions, 4 February 2011.

²² Huvonen Ari, «From event to process: The EU and the Arab Spring», *Spreading protest: Social movements in times of crisis*, Colchester: ECPR Press, pp.91-116.

εγγύησης ισχυρών ιδρυμάτων θα δημιουργήσει ένα βιώσιμο περιβάλλον επιχειρηματικότητας, σε συνδυασμό με την είσοδο ξένων κεφαλαίων, αποτελούν την ατμομηχανή του προτύπου διακυβέρνησης, εξυψώνονται και προτείνονται για εφαρμογή ως πανάκεια. Η συνταγή λαμβάνεται ως η δεδομένη και η ΕΕ επιφορτίζεται με το καθήκον να δημιουργήσει τις συνθήκες για εξαγωγή της. Η αντίληψη όμως αυτή εκ του αποτελέσματος μπορεί να χαρακτηριστεί τουλάχιστον στενή αν όχι τελείως εσφαλμένη. Η πραγματικότητα απέδειξε ότι στην περίπτωση των κρατών της ΜΕΝΑ, θα έπρεπε να ληφθούν σοβαρά υπόψη και οι ιδιαίτερες κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή και καθορίζουν το τοπίο, για μια επιτυχημένη επέμβαση. Άλλωστε στην προ Άνοιξης εποχή η περιοχή αποτελούσε ένα επιτυχημένο παράδειγμα των αρνητικών επιπτώσεων του συνδυασμού αυταρχικών καθεστώτων με την φιλελευθεροποίηση και ιδιωτικοποίηση της αγοράς, που οδηγεί με ακρίβεια σε πελατειακές σχέσεις και αχαλίνωτη διαφθορά. Τα γεγονότα των εξεγέρσεων έδειξαν να καταρρίπτουν το μύθο πως η φιλελεύθερη οικονομική πολιτική οδηγεί αυτόματα σε δημοκρατική μεταρρύθμιση.

2.2 Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ)

Στην μακρόχρονη διαδικασία ολοκλήρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία συνεχίζει να εξελίσσεται από την έναρξη της την μεταπολεμική εποχή μέχρι τις μέρες μας, η χάραξη μιας ΚΕΠΠΑ αποτελούσε μια απαραίτητη και επιβαλλόμενη εννοιολογικά παράγωγη συνθήκη, αυτού του ιδιόμορφου υπό σύσταση υβριδίου της Ένωσης. Η σύλληψη της ιδέας της ολοκλήρωσης των κρατών της Ευρώπης έλαβε χώρα σε ένα περιβάλλον όπου ελλόχευε παράλληλα η απειλή μιας πανίσχυρης ΕΣΣΔ, πάντα πρόθυμης να ασκήσει έλεγχο και επιρροή στον Ευρωπαϊκό χώρο, με την υποβόσκουσα ανησυχία για μια ενδεχόμενη μελλοντική ισχυροποίηση της Γερμανίας και την επανάληψη της τραγικής ιστορίας των προηγούμενων δεκαετιών.

Η ΚΕΠΠΑ αφορά στη χάραξη μιας κοινής πολιτικής από τα κράτη μέλη στους τομείς των εξωτερικών και της ασφαλείας, με στόχο μέσω της κοινής δράσης τα αποτελέσματα για το κάθε κράτος μέλος να είναι πολλαπλάσια σε σχέση με την περίπτωση που θα ενεργούσε μεμονωμένα. Ονομαστικοί στόχοι αποτελούν η προώθηση της διεθνούς συνεργασίας, η διατήρηση της ειρήνης και της διεθνούς ασφάλειας και η ανάπτυξη και σταθεροποίηση της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου

και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²³ Ωστόσο, λόγω του είδους δρώντα που αποτελεί η ένωση, ως μια *sui generis* ένωση κρατών, προβληματισμοί ανακύπτουν όσον αφορά την ουσιαστική υλοποίηση αυτής της πολιτικής. Κύρια παράμετρο αποτελεί πως με τη συνθήκη της Λισαβόνας δεν παύει να αναγνωρίζεται στα κράτη – μέλη η αποκλειστική αρμοδιότητα στο πεδίο της αμυντικής πολιτικής και δεν αποεθνικοποιεί τις εθνικές στρατηγικές.²⁴ Άλλωστε δεν θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά όταν τα κράτη συνεχίζουν να αναγνωρίζονται ως οι βασικοί δρώντες του διεθνούς συστήματος, που δρουν υπό καθεστώς αυτοβοήθειας όπως διατείνεται ο πολιτικός ρεαλισμός, και δεν έχει υλοποιηθεί το επόμενο βήμα της ολοκλήρωσης, η ομοσπονδιοποίηση. Σε αυτό ακριβώς το σημείο έγκειται και η μεγαλύτερη δυσκολία υλοποίησης μιας πραγματικά κοινής πολιτικής καθόσον η ένταση των απειλών είναι διαφορετική για κάθε κράτος – μέλος, το οποίο τις αντιλαμβάνεται και τις αντιμετωπίζει υπό το πρίσμα της αυτοβοήθειας, υπολογίζοντας πάντα τη σχέση κόστους- οφέλους ως ένας ορθολογικός δρώντας. Οι ετεροβαρείς απειλές του άναρχου διεθνούς συστήματος, τυγχάνουν διαφορετικής αξιολόγησης από τα κράτη που έχουν διατηρήσει υπό την αποκλειστική τους ευθύνη τη χάραξη εθνικής στρατηγικής. Το δικαίωμα και η επιβαλλόμενη αυτή τους υποχρέωση αναγνωρίζεται ρητά από το μη δεσμευτικό χαρακτήρα της συνθήκης της Λισαβόνας. Έχοντας επιλέξει τα πεδία ολοκλήρωσης και έχοντας εξαιρέσει αυτό της εθνικής ασφάλειας, τα κράτη συνεχίζουν να δρουν στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής με βάση αποκλειστικά το εθνικό τους συμφέρον. Επομένως η χάραξη μιας ΚΕΠΠΑ στη βάση του ελάχιστου κοινού παρονομαστή σύγκλισης εθνικών συμφερόντων σε μια Ευρώπη των 28 μελών, μάλλον απέχει σημαντικά από έναν ρεαλιστικά επιτυχημένο τρόπο κοινής αντιμετώπισης των ετερογενών απειλών, υπό το παρόν θεσμικό πλαίσιο. Σε αυτές τις θεσμικές δυσλειτουργίες εδράζεται και η αδυναμία υιοθέτησης μιας συμπαγούς στάσης έναντι των πολύπλευρων ζητημάτων του φαινομένου της Αραβικής Άνοιξης.

Με τη λήξη της Ψυχροπολεμικής περιόδου, ουσιαστικά έπαψε και η ευθεία πολεμική στρατιωτική απειλή για τις Δυτικές κοινωνίες και κατά βάση

---

²³ European Union. <https://Europa.eu>, Foreign Security Policy

²⁴ Βοσκόπουλος Γεώργιος, *ΕΕ και ΗΠΑ, Εκφάνσεις ισχύος, αλληλόδραση και το ζήτημα της παγκόσμιας ηγεμονίας*, 2012, Εκδ. Ποιότητα.

αναπροσανατολίστηκε η σκέψη περί του ζητήματος της ασφάλειας. Έχοντας κατά νου ότι η εμπλοκή της Ένωσης σε μια ένοπλη σύγκρουση είναι ένα απευκταίο ζήτημα το οποίο λίγες πιθανότητες έχει να επαληθευτεί, η απαιτούμενη πολιτική ασφαλείας οφείλει πλέον να εστιάζεται στα υπόλοιπα θέματα, που ανέρχονται υψηλότερα στην ατζέντα, όπως αυτό της τρομοκρατίας. Άλλωστε ο κατά γενική ομολογία επιτυχημένος και αποτελεσματικός πυλώνας ασφαλείας του NATO έχοντας υπό την αιγίδα του την Ένωση, εγγυάται την ασφάλεια έναντι της Ρωσίας, επιτρέποντας και παρέχοντας της την πολυτέλεια και την άνεση, για την απρόσκοπτη ενασχόληση με τα υπόλοιπα μείζονα ζητήματα ασφαλείας στο εσωτερικό της. Η επιτυχία του οργανισμού καταγράφεται και ιστορικά μέσω της ταύτισης του ρόλου του με την κουλτούρα της Ευρώπης, καταδικάζοντας τις όποιες ανά περιόδους ανακύψασες συζητήσεις περί δημιουργίας αμιγώς ευρωπαϊκού στρατού να παραμένουν σε θεωρητικό επίπεδο, επιβεβαιώνοντας έτσι την αποδοχή και την αναγνώριση του.

Σημείο αναφοράς στην εξέλιξη της ΕΕ αποτελεί η Συνθήκη της Λισαβόνας το Δεκέμβριο του 2007, με την οποία θα θεσμοθετηθεί η αντιπροσωπευτική ισχύς στις εξωτερικές υποθέσεις της Ένωσης του Ύπατου Εκπροσώπου, ενώ παράλληλα θα αποκτήσει νομική υπόσταση και η ίδια. Αποτελεί μια απόφαση σταθμό που καθορίζει την αρχιτεκτονική και τους δρώντες διαμόρφωσης πολιτικής στις εξωτερικές της υποθέσεις και τις ακολουθούμενες πρακτικές. Στόχος υπήρξε η άμβλυση των κατακερματισμένων και συχνά αντικρουόμενων θέσεων μεταξύ των κρατών, κυρίως στο ευαίσθητο θέμα της ασφάλειας. Ωστόσο όπως θα εξετασθεί, παρακάτω η πολυφωνία και η διαφορετική ιεράρχηση προτεραιοτήτων μεταξύ των μελών σε θέματα που άπτονται της ασφάλειας, συνεχίζουν να δυσχεραίνουν τη χάραξη μιας συμπαγούς πολιτικής καθώς ο ειδικός χαρακτήρας της άμυνας και της ακολουθούμενης πολιτικής ασφαλείας κάθε κράτους μέλους παραμένει ανεπηρέαστος επιτρέποντας τη διαφοροποίηση ανάλογα με το κατά περίπτωση εθνικό συμφέρον.

2.3 Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας

Στις 12 Δεκεμβρίου 2003 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θα θέσπιζε την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας αναγνωρίζοντας τις κύριες απειλές ασφαλείας και καθορίζοντας για πρώτη φορά ένα πλαίσιο αρχών και σαφών στόχων για την προαγωγή των συμφερόντων της ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας, με βάση πάντοτε τις

δημοκρατικές αξίες.²⁵ Το κείμενο έφερε τον χαρακτηριστικά αισιόδοξο τίτλο «Μια ασφαλής Ευρώπη σε ένα καλύτερο κόσμο» με σημαντικότερο πλεονέκτημα του την κοινή αποδοχή στο εσωτερικό της από όλα τα μέλη. Το περιεχόμενο αποτελούσε έμπνευση του τότε Υπατου Εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ Χαβιέ Σολάνα και υπήρξε μια επιτυχημένη προσπάθεια άμβλυνσης των σημείων διαφωνίας, εστιάζοντας κυρίως στα σημεία συμφωνίας, ούτως ώστε να γεφυρωθούν οι διαφορές μεταξύ «Ευρωπαϊστών» και «Ατλαντιστών» και να καταστεί δυνατή η ζητούμενη γενική αποδοχή. Ακρογωνιαίος λίθος του εγχειρήματος ήταν ο προσδιορισμός των κύριων απειλών για την Ένωση στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον, στο οποίο θεωρείται πλέον απίθανη μιας μεγάλης κλίμακας επίθεση εναντίον ενός κράτους μέλους, με το ενδιαφέρον να εστιάζεται κυρίως προς την τρομοκρατία, την εξάπλωση των όπλων μαζικής καταστροφής, το οργανωμένο έγκλημα, την αποσάθρωση του κράτους και τις περιφερειακές συγκρούσεις που σε συνδυασμό, εγκυμονούν νέες δυσδιάκριτες αλλά συνάμα σημαντικές απειλές. Η έκθεση καθορίζει τρεις στρατηγικούς στόχους για την προάσπιση της ασφάλειας της²⁶:

- α) Αντιμετώπιση των απειλών
- β) Οικοδόμηση της ασφάλειας στη γειτονιά της
- γ) Μια διεθνής τάξη βασισμένη σε αποτελεσματική πολυμερή προσέγγιση

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται για την ανάγκη επικράτησης συνθηκών σταθερότητας στην γειτονιά της, *εγκαθιστώντας ένα δακτύλιο καλοκυβερνούμενων χωρών στα ανατολικά και μεσογειακά σύνορά της που θα οικοδομούν ένα περιβάλλον ασφαλείας*²⁷ με την ευρωπαϊκή προοπτική ένταξης να αποτελεί ένα κίνητρο, ενώ τονίζει την ανάγκη εντονότερης δέσμευσης με τον αραβικό κόσμο. Επιπλέον, γίνεται λόγος για την ανάγκη προληπτικής αντιμετώπισης των απειλών, με την προσέγγιση αυτή να συγκλίνει εμφανώς με τη στρατηγική των ΗΠΑ στο ίδιο ζήτημα, τονίζοντας τη σπουδαιότητα έγκαιρης αντιμετώπισης των απειλών προτού εκδηλωθεί και επιδεινωθεί μια κρίση. Τέλος, εκφράζει την πίστη και την προσήλωση της Ένωσης στις αρχές του Διεθνούς Δικαίου και τη θέληση για την ανάπτυξη μιας διεθνούς

---

²⁵ <http://www.consilium.europa.eu/media/30807/qc7809568elc.pdf>, προσπελάστηκε στις 09 Δεκ 17

²⁶ Στο ίδιο.

²⁷ Ευρωπαϊκή Στρατηγικής Ασφαλείας, Βρυξέλλες 12 Δεκ 2003

κοινωνίας που θα διέπεται από τάξη και κανόνες. Έτσι με τη θέσπιση της ΕΣΑ, θα γίνει το πρώτο και ίσως το δυσκολότερο βήμα για μια ουσιαστικότερη ΚΕΠΠΑ στο μέλλον, καθώς θα εισάγει μια συγκεκριμένη στρατηγική με την οποία θα αξιολογούνται οι απειλές ασφαλείας, θα τίθενται οι αντικειμενικοί σκοποί και θα καθορίζονται οι τρόποι υλοποίησής τους.²⁸

---

²⁸ Αγγελόπουλος Χρήστος, «Ευρωπαϊκή Στρατηγικής Ασφαλείας», Προβληματισμοί, Τεύχος 21, Ελληνική Εταιρεία Στρατηγικών Μελετών,

Κεφάλαιο 3

3.1 Τα αναδυόμενα ζητήματα ασφάλειας για την ΕΕ

Ακόμα και αν έχουν περάσει έξι ολόκληρα χρόνια από την εκδήλωση της Αραβικής Άνοιξης, η κατάσταση στην περιφέρεια της ΕΕ συνεχίζει να είναι ρευστή και ζυμώσεις να βρίσκονται σε εξέλιξη. Η αλλαγή και ο εκσυγχρονισμός των κρατών με την εξασφάλιση δημοκρατικότερων καθεστώτων ουσιαστικά δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, αφήνοντας ανοικτές εστίες πρόκλησης ζητημάτων ασφαλείας. Η Λιβύη και η Συρία αποτελούν *de facto* «αποτυχημένα κράτη»²⁹, η Αίγυπτος είναι υπό ενός νέου εγκάθετου καθεστώτος ενώ μόνο στην Τυνησία παρατηρείται κάποια υποτυπώδης βελτίωση. Άλλωστε μέχρι και σήμερα οι ένοπλες συγκρούσεις του εμφυλίου στη Συρία βρίσκονται σε πλήρη εξέλιξη και μάλιστα περνούν στο επόμενο στάδιο με την επέμβαση των ΗΠΑ και της Ρωσίας οι οποίες με διαφορετικό προσδοκώμενο αποτέλεσμα εκδηλώνουν τις στρατιωτικές τους ενέργειες σε αυτό το πολύπλοκο διπλωματικό και στρατηγικό παιχνίδι, καθιστώντας οποιαδήποτε πρόβλεψη ριψοκίνδυνη.

Το κύριο ζήτημα ασφαλείας που έχει προκύψει είναι η μετανάστευση μεγάλων πληθυσμών από τη Μ. Ανατολή προς την Ευρώπη και η άνοδος της τρομοκρατίας. Η εκδήλωση του μεταναστευτικού ρεύματος από τις χώρες της Άνοιξης προς την Ένωση έρχεται να δοκιμάσει την ασκούμενη πολιτική και να δρομολογήσει εξελίξεις. Παράλληλα καταγράφεται στις χώρες της Ένωσης η σταδιακή αύξηση ρατσιστικών διαθέσεων και η άνοδος στη δημοφιλία ακροδεξιών πολιτικών κομμάτων που εκμεταλλεύονται το απτό παράδειγμα των μεταναστών στη μισαλλόδοξη ρητορική τους. Τέλος η επικαιρότητα των τελευταίων ετών έχει αναδείξει στο προσκήνιο το μείζον θέμα του Ισλάμ που είτε ως αίτιο ή αιτιατό ανάγεται σε καταλύτη των διεθνών σχέσεων και εξελίξεων περισσότερο από κάθε φορά, στη σύγχρονη ιστορία. Πλέον στην παγκοσμιοποιημένη πραγματικότητα που βιώνουμε σήμερα, το ζήτημα του Ισλάμ έχει πάψει να αποτελεί κάτι απόκοσμο και «μακρινό», που δεν αγγίζει τη

---

²⁹ Αποτυχημένα κράτη (failed states): τα κράτη εκείνα που έχουν αποτύχει σε βασικές τους λειτουργίες όπως αδυνατούν να εξασφαλίσουν στους πολίτες τους κοινωνικά αγαθά, παρουσιάζουν οικονομική αποσύνθεση, έχουν απολέσει το μονοπώλιο άσκησης νομιμοποιημένης βίας, την εθνική τους κυριαρχία και τη δυνατότητα συνεργασίας με τη διεθνή κοινότητα (Fund for Peace, Indicators of a Fragile State).

σφαίρα της δυτικής καθημερινότητας, αλλά έχει προσελκύσει απότομα την προσοχή της δυτικής κοινωνίας, εγείροντας ενδιαφέρον, έρευνα αλλά και προβληματισμό. Ιδιαίτερα η ριζοσπαστικοποίηση τόσο προς την κατεύθυνση του Ισλάμ όσο και στην ακροδεξιά εθνικιστική πλευρά σκιαγραφούν δύο μεγάλες προκλήσεις για την ευρωπαϊκή κοινωνία, οι οποίες βρίσκονται σε μια έντονη αλληλόδραση.

3.2 Η Ευρώπη και το Ισλάμ

Σύμφωνα με τον Μαξ Βέμπερ μια κοινωνία που σταδιακά αναπτύσσεται και εξελίσσεται βιομηχανικά και τεχνολογικά, αντίστοιχα τείνει να γίνεται πιο ορθολογική και η απήχηση της θρησκείας και του μυστηρίου της πίστης, να εξασθενεί. Ο διάσημος κοινωνιολόγος αναφέρεται σε μια εκκοσμίκευση της κοινωνίας στην οποία το ζήτημα της θρησκείας ανάγεται σε προσωπικό και οι αντίστοιχοι θρησκευτικοί θεσμοί αποκλείονται από κάθε ανάμιξη σε οικονομικά και πολιτικά θέματα. Η εξέλιξη αυτή για την Ευρώπη υπήρξε παράλληλη με τη μετάβαση από αυταρχικά μοντέλα διακυβέρνησης σε δημοκρατία, κατά τέτοιο τρόπο που να δημιουργεί κανονικότητα. Η εξέλιξη της κοινωνίας αυτόματα σημαίνει και τη μετάβαση της θρησκείας αυστηρά στο ατομικό επίπεδο και αντίστροφα. Αυτή είναι σε γενικά πλαίσια η επικρατούσα κατάσταση στην Ευρώπη σήμερα, όπου επικρατεί διαχωρισμός κράτους και εκκλησίας κατά ακολουθία του *laicite* της σύγχρονης Γαλλίας, σχεδόν σε όλα τα κράτη-μέλη. Όταν όμως εξετάζουμε το Ισλάμ τα ευρήματα είναι διαφορετικά.

Στη συνείδηση του μέσου δυτικού το Ισλάμ πέρα από θεμέλιο λίθο του Αραβικού γίνεσθαι, έχει συνδεθεί με τον ακραίο θρησκευτικό φανατισμό, την τρομοκρατία, το χαμηλό βιοτικό επίπεδο, το μυστικισμό, την προκατάληψη και τον πετρελαϊκό πλούτο καθιστώντας την διαμόρφωση συγκεκριμένων στερεότυπων μια αυτόματη διαδικασία που προσεγγίζει τα όρια του ταμπού. Υπάρχει μια δεδομένη επιφύλαξη απέναντι σε αυτούς τους πληθυσμούς κυρίως λόγω της έλλειψης ή και της λανθασμένης πληροφόρησης για την κουλτούρα τους εν γένει. Παραβλέπεται το γεγονός πως και αυτή η θρησκεία με τα 2 δισεκατομμύρια πιστούς όπως και όλες οι υπόλοιπες δημοφιλείς στον κόσμο, εμφορείται το οικουμενικό μήνυμα του ατομικού αγώνα, της αγάπης, του σεβασμού, της αλληλεγγύης και της αρετής, ιδέες που έχουν απήχηση

στο κοινό, ανεξαρτήτως χρονολογικής εποχής και γεωγραφικής περιοχής. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της είναι ότι αποτελεί πέρα από μια πίστη και ένα κοινωνικοπολιτικό μοντέλο οργάνωσης το οποίο υποστηρίζει ότι όλοι οι πιστοί συγκροτούν τη θρησκευτική κοινότητα της «ούμα» (ummah). Η ιδιαιτερότητα αυτή έχει τις ρίζες της στον τρόπο και την περιοχή από όπου ξεκίνησε όπως επίσης και στη μάζα στην οποία απευθυνόταν στα πρώτα στάδια εμφάνισης της. Οι πρώτοι πιστοί ήταν μέλη νομαδικών φυλών με συγγενικές κυρίως σχέσεις σε περιοχές χωρίς σταθερά σύνορα οι οποίοι έπρεπε να αγωνιστούν για τη διάδοση της νέας θρησκείας. Αξιοσημείωτο προσδιοριστικό στοιχείο είναι και το γεγονός πως σε χώρες όπως η Σαουδική Αραβία, η θρησκεία αποτελεί και την πηγή δικαίου δηλαδή τον ένα από τους τρεις πυλώνες της δυτικής δημοκρατίας. Επομένως γίνεται αντιληπτό ότι απαιτείται βαθύτερη κατανόηση του λειτουργικού ρόλου του δόγματος στην οργάνωση του κράτους, ο οποίοςς επεκτείνεται πέρα από φορέα εκτόνωσης μεταφυσικών ανησυχιών σε ένα κεντρικό παράγοντα της κοινωνικής οργάνωσης.

Ο αμφιλεγόμενος και πολυσυζητημένος όρος «τζιχάντ», παραπέμπει στην ανάληψη δράσης και αναφέρεται στον αγώνα του πιστού για εφαρμογή των αρχών της θρησκείας του, τη διαγωγή ενάρετου βίου, την υπεράσπιση της θρησκείας του και τη συμμετοχή στην δημιουργία μιας παγκόσμιας ισλαμικής κοινωνίας. Ο όρος έρχεται σε πλήρη ταύτιση και έχει τις ρίζες στον αγώνα του προφήτη Μωάμεθ μετά τον διωγμό του στη Μεδίνα και την πάλη της πρώτης εκείνης κοινότητας που οργάνωσε, για τη διάδοση του λόγου του Θεού. Κατά αντιστοιχία οι ακραίοι ισλαμιστές αυτοπροσδιορίζονται ως οι συνεχιστές της ίδιας εκείνης διαπάλης. Η βαθειά παράδοση του τζιχάντ, ωστόσο, στην ισλαμική πίστη έχει αποτελέσει ένα πρόσφορο μέσο για εκμετάλλευση τόσο από όσους βρισκόταν σε θέση εξουσίας όσο και από αυτούς που τους αμφισβητούσαν.

Σήμερα οι ισλαμιστές έχουν απώτερο σκοπό την αναδιοργάνωση του κράτους και της κοινωνίας σε αντιστοιχία με τον ισλαμικό νόμο της Σαρία και δεν αποδέχονται το διαχωρισμό θρησκείας και κράτους. Η τάση αυτή μπορεί να εκδηλώνεται με ειρηνικό τρόπο αλλά ομοίως ενδέχεται να εκφράζεται με βία. Αυτές οι ιδέες όμως θα αποτελέσουν πηγή έμπνευσης διαφόρων εξτρεμιστικών κινημάτων που ενστερνίζονται τη διεξαγωγή ένοπλου «τζιχαντιστικού» αγώνα. Ο προσανατολισμός αυτών των κινημάτων θα είναι αρχικά προς την υπεράσπιση εθνικών σκοπών, παρόλα αυτά με τη στροφή της χιλιετίας ο χαρακτήρας τους θα μεταμορφωθεί σε υπερεθνικό,

και θα εξελιχθεί σε ένα παγκόσμιο «τζιχάντ» με σκοπό την εγκαθίδρυση ενός παγκόσμιου χαλιφάτου και την επιβολή του ισλαμικού νόμου σε παγκόσμια κλίμακα.³⁰ Το σκέλος αυτό του Ισλάμ κατά γενική παραδοχή πηγάζει από τους σουνίτες Σαλαφιστές και τη διδασκαλία τους. Ο Σαλαφισμός αναφέρεται σε μια τεχνική αποκωδικοποίησης της θρησκευτικής αλήθειας και ετυμολογικά προέρχεται από τη φράση «αλ σαλάφ αλ σαλέχ» (οι ευλαβείς πρόγονοι), αναφερόμενοι στους συντρόφους του προφήτη Μωάμεθ που συνέστησαν την πρώτη ισλαμική κοινότητα στη Μεδίνα, την οποία ασπάζονται ως πρότυπο³¹. Αποδέχονται ως μόνες πηγές της πίστης το Κοράνι και τις χαντίθ³² και χαρακτηρίζονται από ακραίες θέσεις συντηρητικών πεποιθήσεων με κύρια χαρακτηριστικά της ιδεολογικής τους ατζέντας τα θέματα της ενδυμασίας (πέπλο για τις γυναίκες, γενειάδα για τους άνδρες), τη θέση και τα δικαιώματα της γυναίκας στην κοινωνία και την επιβολή του ισλαμικού νόμου της Σαρία ως κανονιστική λειτουργία της κοινωνίας.

Ένας βασικός παράγοντας που στηρίζει τις ακραίες ισλαμικές ρητορικές είναι η υπερσυντηρητική μοναρχία της Σαουδικής Αραβίας, η οποία θεωρείται ως καθοδηγητής και χρηματοδότης του παγκόσμιου ισλαμικού κινήματος. Στη Σαουδική Αραβία οι Wahhabi κατόρθωσαν να καθορίσουν τον τρόπο ζωής υπό ένα αυστηρό ηθικό κώδικα, ο οποίος καταλήγει να αποτελεί τον κοινωνικό ιστό της χώρας.³³ Όσοι ασπάζονται το δόγμα του ουαχαμπισμού αντιλαμβάνονται εαυτούς αυθεντικά πιστούς και θεωρούν υποχρέωση τους την κήρυξη τζιχάντ εναντίον όλων των υπολοίπων, ακόμα και ομόθρησκων οι οποίοι κηρύσσονται αποστάτες αν διαφέρουν σε βαθμό συντηρητισμού από τους ίδιους, μια πρακτική που επαναλαμβάνεται συχνά στην ισλαμική ιστορία. Ο βαρύς χαρακτηρισμός του αποστάτη μοιάζει να αποδίδεται διαχρονικά με ιδιαίτερη ευκολία σε οποιοδήποτε αντίπαλο δεν εξυπηρετεί συμφέροντα, από εκείνους που αποσκοπούν την επιδίωξη ιδιοτελών σκοπών και συγκέντρωσης ισχύος καπηλεύόμενοι την απήχηση της πίστης. Το δόγμα οφείλει το όνομά του στον Μωάμεθ Αμπ αλ – Γουαχάμπ (1703-1791) και αποτελεί μια αυστηρή

---

³⁰ Rositsa Dzekova, «Monitoring Radicalisation: A framework for Risk Indicators», Center for the Study of Democracy, 2017

³¹ James Gelvin, *The Arab Uprisings*, Oxford University Press

³² Χαντίθ: διδαχές, ερμηνείες

³³ Μαίρη Μπόση, *Ζητήματα ασφαλείας στη νέα τάξη πραγμάτων*, Εκδ Παπαζήση, 1999.

ερμηνεία του Κορανίου κατατάσσοντας το ως τον πιο πουριτανικό κλάδο του Ισλάμ. Με την ισχυρή οικονομική ευρωστία χάρη στην εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων, είναι σε θέση να προωθούν μέσω πολιτιστικών δράσεων, πανεπιστημιακών προγραμμάτων αλλά και πολλές φορές παρασκηνιακά όπως ανεπιβεβαίωτα έχουν κατηγορηθεί, τη διάδοση του Ισλάμ σε παγκόσμια κλίμακα.

3.2.1 Οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι

Η Μουσουλμανική Αδελφότητα έχει διαδραματίσει το δικό της ξεχωριστό ρόλο στη Μέση Ανατολή κυρίως με την ενεργή εμπλοκή της στο πολιτικό πεδίο. Ιδρυτής της Αδελφότητας υπήρξε ο αιγύπτιος διδάσκαλος Χασάν αλ Μπάνα(1906), το 1928 στην Αίγυπτο. Ο Αλ Μπάνα θα μεγαλώσει σε μια μικρή πόλη βόρεια του Καΐρου, σε ένα περιβάλλον κλασικής και παραδοσιακής θρησκευτικής εκπαίδευσης. Από παιδί θα αναμειχθεί σε μυστικιστικούς κύκλους Σούφι που δίδασκαν τη διατήρηση της ισλαμικής ηθικής και την αντίσταση στα χριστιανικά ιεραποστολικά κηρύγματα. Σαν σπουδαστής στο Κάιρο, θα απογοητευθεί από τις διχαστικές πολιτικές αψιμαχίες στην αυγή της εθνικής επανάστασης του 1919, την κατάσταση στην ηθική του πανεπιστημίου και στην κοινωνία και της συνεχιζόμενης παρουσίας και εμπλοκής στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας της Βρετανίας, τα οποία έκρινε ότι εκμηδένιζαν την επιρροή της θρησκείας. Έτσι θα ταχθεί στην προσωπική του αποστολή να επιτύχει την επιστροφή της μορφωμένης νεολαίας στον ισλαμικό τρόπο ζωής, μέσω διδασκαλίας και κηρύγματος. Με την απόκτηση το 1927 της πρώτης του θέσης εργασίας ως δασκάλου, θα ξεκινήσει στο περιθώριο της εργασίας του την προσπάθεια του, κερδίζοντας τη φήμη του χαρισματικού ομιλητή. Παράλληλα θα ξεκινήσει φιλανθρωπικό έργο κατασκευάζοντας τζαμί, σχολείο και κέντρο νεότητας ενώ τα επόμενα χρόνια υπό την χαρισματική καθοδήγηση του, η Αδελφότητα θα γιγαντωθεί και θα μεταμορφωθεί σε έναν οργανισμό με χαρακτηριστική οργάνωση, ευρεία αποδοχή, χιλιάδες μέλη και σημαντικό φιλανθρωπικό έργο. Έτσι θα αποτελέσει την μακροβιότερη ισλαμική οργάνωση του σουνιτικού Ισλάμ, με παρακλάδια «αδερφές» οργανώσεις σε Ιορδανία, Παλαιστίνη, Ιράκ, Συρία, Σουδάν και Κουβέιτ.

Στην μετά την αποικιοκρατία εποχή, το Ισλάμ θα προταθεί ως η λύση για την κρίση ταυτότητας των ταπεινωμένων αραβικών λαών, που αναζητούσαν στην ένδοξη ιστορία τους, ένα έρεισμα για μια νέα πορεία. Στις αρχές της Αδελφότητας κυριαρχεί

η επιστροφή στο Ισλάμ ως το κλειδί για την ηθική και κοινωνική ανανέωση. Αιτία για τα οικονομικά δεινά της χώρας θεωρούνται τα δυτικά κοσμικά οικονομικά μοντέλα που δε συνάδουν με τις θρησκευτικές παραδόσεις του Αιγυπτιακού λαού, ενώ οι προσπάθειες της πολιτικής ελίτ για την καθιέρωση δυτικών προτύπων στην κοινωνική σφαίρα σε ζητήματα όπως το αλκοόλ, ο τζόγος, η ανάμιξη αντρών και γυναικών και η πορνεία, καταδικάζονται ως προδοσία της ισλαμικής κληρονομιάς της χώρας. Ακρογωνιαίος λίθος δηλαδή της διδασκαλίας υπήρξε η ερμηνεία των κρατικών δυσλειτουργιών υπό το πρίσμα της θρησκείας και η πρόταξη ενός θρησκευτικού πλαισίου ως κατάλληλης λύσης. Διατεινόταν πως η πίστη δεν αποτελούσε μόνο οδηγό στην ατομική πνευματική καθοδήγηση, αλλά ένα ολοκληρωμένο σύστημα αξιών και διακυβέρνησης ανώτερο από τα αντίστοιχα δυτικά.

Η Αδελφότητα στην περίοδο Σαντάτ θα κερδίσει αμνηστία, σε μια προσπάθεια του τελευταίου να επαναπροσδιορίσει την πολιτική του σε σχέση με τον προκάτοχο του, και θα απελευθερωθούν καταδικασμένα μέλη της ενώ επίσης θα ενθαρρυνθούν να επιστρέψουν από την εξορία στη Σαουδική Αραβία και τα υπόλοιπα κράτη του Κόλπου, όσοι είχαν καταφύγει σε αναζήτηση καταφυγίου. Παρόλα αυτά η συμμετοχή επίσημα σε εκλογική διαδικασία δεν ήταν επιτρεπτή, παραμένοντας έτσι στο μεταίχμιο ολοκληρωτικής νομιμοποίησης, μεταξύ κοινωνικής αποδοχής και πολιτικής αναγνώρισης. Η απήχηση αυτού του αφηγήματος του συνδυασμού πολιτικού ακτιβισμού με το ευρύ φιλανθρωπικό έργο στο λαό θα είναι μεγάλη, κερδίζοντας συνεχώς κοινό, με αποκορύφωμα την ιστορική στιγμή επικράτησης στις Αιγυπτιακές εκλογές το 2012.

3.2.2 Ισλαμικός φονταμενταλισμός

Ο Ισλαμικός φονταμενταλισμός έχει τις ρίζες του στους σαλαφιστές και εστιάζει στη χρήση ακραίων μέσων που κλιμακώνονται μέχρι και τη βία, για την επίτευξη της ριζικής αλλαγής. Η χρήση βίας νομιμοποιείται, και μάλιστα ενθαρρύνεται, στον αγώνα εγκαθίδρυσης του χαλιφάτου και ανακατάληψης των περιοχών που κάποτε βρισκόταν υπό Μουσουλμανική κυριαρχία. Ο φονταμενταλισμός με σημείο εκκίνησης την εκδήλωση δυσφορίας απέναντι στην υπάρχουσα κατάσταση, την οποία επικρίνει ως διεφθαρμένη και παρηκμασμένη, διεκδικεί την επιβολή μιας αλήθειας

που το περιεχόμενο και η ορθότητα της ορίζεται αξιωματικά και πηγάζει άμεσα από το παρελθόν, εξυψώνοντας και εξιδανικεύοντας την ιστορική παράδοση. Βασικό χαρακτηριστικό του είναι η άρνηση και η απόρριψη κάθε τι δυτικού, το οποίο εκλαμβάνεται ως γενεσιουργό αίτιο της παρακμής και της ηθικής κατάπτωσης, αλλά και η στροφή στην ιστορική θρησκευτική παράδοση ως φάρου και οδηγού για το μέλλον. Σύμφωνα με τον Π. Κονδύλη: «Στην περίπτωση αυτή, η παραδοσιολατρεία δεν αποτελεί απλώς μια υπεράσπιση των απειλούμενων επιτόπιων ηθών και εθίμων, παρά προβάλλει επιθετικά ως μια κοσμοθεωρητικά θεμελιωμένη κήρυξη πολέμου ενάντια στη δυτική κοινωνία, τον τρόπο ζωής και τις αξίες της»³⁴. Με σημαία την πρόταση ότι «το Ισλάμ αποτελεί τη λύση», αφορίζει τη Δύση και τη μιαρή επικρατούσα κατάσταση. Μάλιστα η λύση του Ισλάμ φαντάζει ιδανικότερη επιλογή για τις ευρείες μάζες μετά τη δυσάρεστη εμπειρία των προηγούμενων δεκαετιών, σε βαθμό που η παραπάνω ρήση να προβάλλεται ως μια δελεαστική εναλλακτική. Το ακραίο σημείο απογοήτευσης στο οποίο είχαν περιέλθει η λαοί θα οδηγήσει σε επανεξέταση υπό διαφορετικό, πιο δεκτικό φίλτρο τη νέα τάση.

Η ιδεολογία αποτελεί ένα δομικό συστατικό της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης όπου το αφήγημα της θρησκείας επιστρατεύεται στη δημιουργία πνεύματος αλληλεγγύης και πίστης σε ένα δεδομένο σκοπό. Εντούτοις από μόνη της δεν είναι καθοριστική, εφόσον δεν συμπληρώνεται και από άλλους παράγοντες, όπως το κατάλληλο πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον σε συνδυασμό με την ψυχολογική ανάγκη προσδιορισμού ταυτότητας.³⁵

Η Ευρώπη εάν επιθυμεί να διατηρήσει τον τίτλο της ως προστάτιδα των αξιών και να αποφύγει να μετεξελιχθεί σε ιδεολογικό απόρθητο φρούριο, οφείλει να κατανοήσει το φαινόμενο του Ισλάμ το οποίο έχει εισβάλλει για τα καλά στο εσωτερικό της. Θα πρέπει να επιβεβαιώσει τη φιλελεύθερη κουλτούρα της ως προς την αποδοχή του, χωρίς όμως να καταλήξει στο επίπεδο της αφελούς αποδοχής του. Εκστρατείες ενημέρωσης και παρεμβάσεις παροχής διευκολύνσεων στην άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων είναι απαραίτητο να θεσμοθετηθούν, χωρίς όμως ακρότητες και υπερβολές που θα θίγουν το γηγενή πληθυσμό σε αυτήν την

---

³⁴ Κονδύλης Π., *Πλανητική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο*, Εκδ. Θεμέλιο, 1992.

³⁵ Daniela Psoiu, *Islamist radicalization in Europe. An occupational change process*, Routledge, 2012.

προσέγγιση, και ενδεχομένως θα προκαλούν ακραίες αντιδράσεις. Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει αντίστοιχα να θέσει συγκεκριμένα όρια και κανόνες λειτουργίας, την τήρηση και το σεβασμό των οποίων πρέπει να απαιτήσει από το μουσουλμανικό στοιχείο, έτσι ώστε να διατηρήσει ισορροπίες, ίσες αποστάσεις και εν κατακλείδι να προωθήσει την αρμονική συνύπαρξη. Το ζητούμενο είναι η εύρεση της χρυσής τομής και όχι η απώλεια κάποιας εκ των πολιτιστικών ταυτοτήτων. Αναμφίβολα η θρησκευτική διαφορά είναι μεγάλη και μάλλον αγεφύρωτη, αλλά η επιδίωξη πρέπει να είναι ο αμοιβαίος σεβασμός και η εκατέρωθεν αποδοχή, που θα θέσουν τα θεμέλια μιας ειρηνικής πορείας. Είναι γενικά αποδεκτό πως όσο περισσότερο κάποιος γίνεται αποδέκτης διακρίσεων τόσο τείνει να απομονώνεται, τροφοδοτώντας κατά αυτό τον τρόπο ένα φαύλο κύκλο καχυποψίας, απόρριψης και εχθρικού κλίματος.

Έρευνες καταδεικνύουν πως ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των Ευρωπαίων ασπάζονται το Χριστιανισμό, εντούτοις το ποσοστό εκείνων που ασκούν συστηματικά τα θρησκευτικά τους καθήκοντα είναι ιδιαίτερος περιορισμένο επί του συνόλου, σε αντίθεση με τους Μουσουλμάνους που εμφανίζονται σημαντικά πιο συνεπείς. Αυτή ακριβώς η συνέπεια είναι που γεννά προβληματισμούς σχετικά με την ομαλή ένταξη, καθώς επιτάσσει αδιαμφισβήτητες εκδηλώσεις πίστης όπως το κάλυμμα κεφαλής για τις γυναίκες, την προσευχή πέντε φορές ημερησίως και την ιδιαίτερη διαίτα, που ξεφεύγουν από τα ιδιωτικά πλαίσια και γίνονται δημόσια δήλωση. Ακόμα, η γενικότερη αντίληψη, στάση και αποδοχή απέναντι σε θεμελιώδη ζητήματα της κοινωνικής ζωής, όπως την ισότητα των φύλων, τις ίσες ευκαιρίες στην αγορά εργασίας, την άμβλωση, το διαζύγιο και την ομοφυλοφιλία, διαφέρει σημαντικά στατιστικά ανάμεσα σε ένα χριστιανικό και μουσουλμανικό σύνολο, με το δεύτερο να σημειώνει συγκριτικά λιγότερη από τη μισή επίδοση.³⁶ Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα η πολιτιστική παράδοση έρχεται σε ευθεία αντιπαράθεση με τη νομοθεσία όπως στο ζήτημα της πολυγαμίας. Το Ισλάμ λοιπόν συνεχίζει να παραμένει κύρια προσδιοριστική πτυχή της ταυτότητας για τη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα, και ως τέτοια οφείλει να αντιμετωπίζεται με λεπτότητα και σεβασμό, πλην όμως μέσα σε συγκεκριμένα όρια και χωρίς ακρότητες που είτε θα το δαιμονοποιούν είτε θα το εξυψώνουν. Η καλλιέργεια της μετριοπάθειας θα πρέπει να

---

³⁶ Fish M.S., *Are Muslims distinctive? A look at the evidence*, Oxford University Press, 2011

είναι το ζητούμενο και για τις δυο πλευρές και κυρίως για την Ένωση η εφαρμογή πολιτικών που θα τη διαμορφώνουν.

Αποτελεί μια δυσάρεστη πραγματικότητα πως οι Μουσουλμάνοι μετανάστες που μετακινήθηκαν στην Ευρώπη κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970, απέχουν αρκετά από αυτό που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί πλήρης ενσωμάτωση. Οι διακρίσεις, ο κοινωνικός αποκλεισμός και οι κλειστές κοινότητες (γκέτο) συνεχίζουν να υπάρχουν στις ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις. Το επίπεδο εκπαίδευσης σε αρκετές περιπτώσεις παραμένει χαμηλό οδηγώντας κατά συνέπεια σε υψηλή ανεργία και περιορισμένες ευκαιρίες επαγγελματικής ανέλιξης. Οι όποιες πολιτικές ακολουθήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες, μάλλον δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα και υπό το βάρος των νέων δεδομένων, απόνερα των γεγονότων της Άνοιξης, οφείλουν να επανεξεταστούν ριζικά. Κάποιους από τους κύριους άξονες της ενσωμάτωσης αποτελούν η εκπαίδευση και η απασχόληση. Με τις δύο αυτές συνθήκες οι προϋποθέσεις επιτυχούς κοινωνικής ενσωμάτωσης έχουν πολλαπλάσιες πιθανότητες. Οι μαθητές θα πρέπει να ενθαρρύνονται να συνεχίζουν τις σπουδές τους σε υψηλότερο επίπεδο αλλά και να λαμβάνουν κίνητρα συμμετοχής σε πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες που θα τους βοηθήσουν να αισθανθούν μέρος του συνόλου. Σε μια προσπάθεια άμβλυνσης των κοινωνικών διακρίσεων, στη Γαλλία οι εταιρείες με προσωπικό πάνω από 25 εργαζομένους, τα τελευταία τριάντα χρόνια έχουν την υποχρέωση να προσφέρουν απασχόληση σε ποσοστό 6% σε άτομα με κάποια αναπηρία. Μια παρόμοια κίνηση που να αφορά απασχόληση Μουσουλμάνων ίσως να είναι μία από τις πιθανές λύσεις με θετικά αποτελέσματα στη γενικότερη διαδικασία ομαλής ένταξης. Μέσα από την προώθηση του διαλόγου πρέπει να γίνει κατανοητό ότι το Ισλάμ δεν είναι συμφυές με τον εξτρεμισμό και ότι μέσα από τις κατάλληλες πολιτικές, κοινωνικοοικονομικές και θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις, μπορούν να αντιμετωπιστούν οι διακρίσεις και το αντί-Ισλαμικό αίσθημα, που τείνουν να αποτελούν σημαντικότερο παράγοντα ριζοσπαστικοποίησης από το Ισλάμ *per se*.

3.3 Ευρώπη και μετανάστευση

Το πιο δραματικό απότοκο της επακόλουθης κρίσης της Άνοιξης υπήρξε η σταδιακή διόγκωση των μεταναστευτικών ροών προς την Ευρώπη. Με κύριες πύλες εισόδου την Ελλάδα και την Ιταλία, οι μετακινούμενοι πληθυσμοί επιδίωξαν να

ταξιδεύουν μακριά από το ρευστό περιβάλλον της Μέσης Ανατολής αναζητώντας ένα νέο ξεκίνημα στη θελκτική Ευρώπη, και κυρίως στο κεντρικό και βόρειο τμήμα της. Η απουσία ρεαλιστικής προοπτικής στις δοκιμασμένες χώρες τους, θα οδηγήσει εκατομμύρια ανθρώπων να επιλέξουν το δρόμο της μετανάστευσης προς την Ευρώπη των ευκαιριών και της ελπίδας. Στις περιοχές αφετηρίας των μεταναστών περιλαμβάνονται ακόμα το Κέρας της Αφρικής, η υποσαχάρια Αφρική και η νότια Ασία με αρκετά μεγάλο μέρος τους να είναι αμφισβητούμενης νομιμότητας που επιδιώκουν να εκμεταλλευτούν τη συγκυρία της χαλάρωσης ή καθολικής απουσίας των συνοριακών ελέγχων στις υπό κρίση περιοχές. Το ζήτημα της μετανάστευσης είναι εξόχως περίπλοκο με ιδιαίτερες προεκτάσεις τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα.

Τα στοιχεία από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ καταδεικνύουν την έκταση του φαινομένου με αφοπλιστικό τρόπο. Μόνο για το έτος 2016 η υπηρεσία προσφύγων κάνει λόγο για πάνω από 330.000 να έχουν διασχίσει τις θαλάσσιες οδούς προς την Ελλάδα και την Ιταλία, όταν ο αντίστοιχος αριθμός το 2015 είχε φτάσει στο 1 εκατομμύριο, με 4220 να μην καταφέρνουν να ολοκληρώσουν τη μετάβαση.³⁷ Ο συνολικός αριθμός των αιτούντων άσυλο στην ΕΕ για τη διετία 2015-16 ξεπέρασε τα 2.5 εκατομμύρια με το 1.8 εξ αυτών να έχει παρανόμως διασχίσει τα σύνορα σύμφωνα με στοιχεία της FRONTEX.

Η λεπτομερής νομοθεσία που αφορά τους μετανάστες και τους επιζητούντες άσυλο καθορίστηκε στη Συνθήκη της Γενεύης του 1951 την οποία υπέγραψαν 147 χώρες, ενώ η ΕΕ σε αντιστοιχία παρουσίασε το 1999 τη δική της κοινή πολιτική περί ασύλου στην οποία καθορίζονται οι προδιαγραφές χαρακτηρισμού ως πρόσφυγα, οι κοινές διαδικασίες παροχής ασφάλειας, οι διαδικασίες αίτησης ασύλου, οι υποχρεώσεις της χώρας υποδοχής και άλλες διαδικασίες, ώστε να υπάρχει ένα κοινό πλαίσιο ενεργειών. Υπάρχει όμως μια ειδοποιός διαφορά μεταξύ του αιτούντα άσυλο, στον οποίο δεν μπορεί να απαγορευθεί η είσοδος σε έναν κράτος-μέλος και του παράνομου μετανάστη στον οποίο οφείλεται να απαγορευθεί. Εκείνος που αιτείται άσυλο δικαιούται προστασίας σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο εφόσον απειλείται η επιβίωση τους λόγω διώξεων στη χώρα τους. Συνέπεια της Άνοιξης, τα μεσογειακά μέλη της Ιταλίας και της Ελλάδας δέχθηκαν ένα δυσανάλογο φόρτο αιτήσεων τις οποίες δεν

---

³⁷ UNHCR, The UN Refugee Agency, Statistical Data Oct 2016.

κατάφεραν να επεξεργαστούν. Ως αποτέλεσμα, οι αιτούντες αναζήτησαν συχνά καταφύγιο σε κάποιο άλλο μέλος στην κεντρική και βόρεια Ευρώπη όπως τη Γερμανία ή τη Σουηδία, όπου συνήθως είχαν συγγενείς ή απλά εκτιμούσαν πως θα συναντούσαν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και περισσότερες πιθανότητες έγκρισης του αιτήματός τους. Τα αντανακλαστικά της Ένωσης ως προς την παροχή βοήθειας στα νότια μέλη στα πλαίσια της εταιρικής αλληλεγγύης για να αντιμετωπίσουν την πρωτόγνωρη κατάσταση ήταν μάλλον αργά, και μόνο μετά τη σε έκταση δημοσιοποίηση του ανθρώπινου δράματος κινήθηκαν διαδικασίες και ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις με την Τουρκία, η οποία έπαιζε το ρόλο ρυθμιστή των αριθμών των μεταναστών. Σε αυτή τη συγκυρία, η Τουρκία ενεργώντας καιροσκοπικά και εκβιαστικά προσπάθησε να εκμεταλλευθεί από τη μία τον ανθρώπινο πόνο και από την άλλη τον πανικό των Ευρωπαίων ηγετών ενώπιων της αμείλικτης πραγματικότητας, με σκοπό την αποκόμιση οικονομικών ωφελημάτων και προώθηση των ενταξιακών της διαπραγματεύσεων. Το Μάρτιο του 2016 θα υπογραφεί συμφωνία κοινής δράσης και η ροή σταδιακά θα σταματήσει χωρίς όμως σε καμία περίπτωση να μηδενιστεί, υπενθυμίζοντας διακριτικά ότι αποτελεί διαπραγματευτικό χαρτί. Η διαδικασία για τη χορήγηση ασύλου καθορίζεται από το Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου και τη Συμφωνία του Δουβλίνου του 2003, όπου περιγράφεται πως υπεύθυνο κράτος επεξεργασίας της αίτησης είναι αυτό της πρώτης υποδοχής. Υπό το βάρος των εξελίξεων και του όγκου της μετακίνησης, βρίσκεται υπό αναθεώρηση προς ένα μοντέλο διαχείρισης και κατανομής των προσφύγων με πιο δίκαιο τρόπο, όπου θα συνυπολογίζεται η πληθυσμιακή και οικονομική ικανότητα της κάθε χώρας.

Η χρηματοδότηση που έχει αναθέσει η Ένωση μέσω των δύο κύριων εργαλείων της του Asylum, Migration and Integration Fund (AMIF) και του Internal Security Fund (ISF) Borders and Visa, υπολογίζεται στα 6 δις ευρώ για την περίοδο 2014-2020. Επιπρόσθετα, για την αντιμετώπιση της κρίσης και τη χρηματοδότηση πρότζεκτ σχετιζόμενων με τη μετανάστευση ενεργοποιήθηκαν δύο ταμεία αρωγής, το Madad και το Έκτακτης Ανάγκης για την Αφρική. Το πρώτο με συμμετοχή 500 εκατομμυρίων από τον προϋπολογισμό της Ένωσης αφορούσε αποκλειστικά στη Συρία ενώ το δεύτερο με μέγεθος 1.8 δις, αφορούσε στην ενίσχυση των χωρών της περιοχής του Σαχέλ, της βόρειας Αφρικής και του Κέρατος της Αφρικής, με σκοπό τη

βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης ώστε να προωθηθεί η παραμονή των πληθυσμών εκεί.³⁸

Η μετανάστευση αποτελεί ένα επιπλέον οικονομικό βάρος για τη χώρα υποδοχής καθώς επιβαρύνεται με το φορτίο παροχής κοινωνικών υπηρεσιών όπως υγείας, εκπαίδευσης, υποδομών ηλεκτρισμού και ύδρευσης όπως και δεν πρέπει να διαλάθει της προσοχής η υποβάθμιση των περιοχών όπου δημιουργείται ένας καταυλισμός και την εμφάνιση εντάσεων με τους γηγενείς κατοίκους οι οποίοι συχνά θεωρούν ότι απειλείται τόσο η υγεία τους όσο και το μερίδιο τους στην αγορά εργασίας. Επιπλέον θα πρέπει να ξεπεραστεί και το κενό της διαφοράς κουλτούρας και τρόπου ζωής που στις περισσότερες περιπτώσεις προκαλεί εκατέρωθεν αμηχανία. Το πιο σημαντικό ίσως εμπόδιο είναι η έλλειψη επικοινωνίας λόγω της διαφορετικής γλώσσας. Η απόκτηση γλωσσικής δεξιότητας κρίνεται απαραίτητο προαπαιτούμενο. Για την επιτυχημένη αφομοίωση των πληθυσμών είναι απαραίτητη η θέσπιση μέτρων με αμοιβαίες υποχωρήσεις σε όλα τα επίπεδα από τα μέλη και τους θεσμούς της κοινωνίας υποδοχής αλλά και του υπό μετανάστευση πληθυσμού.

Παράλληλα παρατηρείται μια ανησυχητική αύξηση της δημοτικότητας των ακροδεξιών κομμάτων σε όλη την Ευρώπη, που επιδιώκουν να κεφαλαιοποιήσουν την ανασφάλεια των πολιτών και να ισχυροποιήσουν την παρουσία τους. Γεγονότα όπως οι μαζικές επιθέσεις σεξουαλικής κακοποίησης στην Κολωνία της Γερμανίας την παραμονή Πρωτοχρονιάς του 2016 από άντρες αφρικανικής και αραβικής καταγωγής, θα αποτελέσουν την ιδανική ευκαιρία για εκμετάλλευση και ενίσχυση των θέσεων τους. Έτσι η επιλογή της ακροδεξιάς πολιτικής κερδίζει συνεχώς έδαφος, και από ένδειξη διαμαρτυρίας δυσαρεστημένων πολιτών τείνει να μεταμορφώνεται σε συνδιαμορφωτή πολιτικών επιλογών.³⁹ Το γεγονός αυτό αποτελεί ένα ύπουλο επακόλουθο, που έρχεται να τερπιλίσει τα θεμέλια του οικοδομήματος της ενωμένης Ευρώπης και να τονώσει τις αποσχιστικές εθνικές τάσεις.

Πέρα όμως από το νέο κύμα μεταναστών, οι μέχρι πρότινος διακρίσεις στην αγορά εργασίας σε βάρος των Μουσουλμάνων όσον αφορά τις θέσεις απασχόλησης, έχει ως

---

³⁸ <http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20170629STO78630/eu-migrant-crisis-facts-and-figures>, προσπελάστηκε την 30 Οκτ 2017.

³⁹ <http://www.militaire.gr/τι-θρέφει-την-ακροδεξιά-στην-ευρώπη/βοσκόπουλος-γεώργιος>, προσπελάστηκε την 01 Νοε 2017.

αναπόφευκτη συνέπεια τη δημιουργία Μουσουλμανικών γκέτο στα προάστια των δυτικών μεγαλουπόλεων, όπου οι υψηλοί δείκτες ανεργίας τροφοδοτούν το φαύλο κύκλο της εγκληματικότητας και της βίας και υποσκάπτουν την επίτευξη υψηλού επιπέδου διαβίωσης διαβρώνοντας έτσι και την ίδια την κοινωνική συνοχή.

Η βραχυπρόθεσμη προσέγγιση στο ζήτημα, κυρίως για λόγους εσωτερικής κατανάλωσης, έχει αποτύχει και επιβεβαιώνει ότι η εμπλοκή πληθώρας πολιτικών παραγόντων με συγκρουόμενα συμφέροντα, οδηγεί σε κατακερματισμό της όποιας πολιτικής και ουσιαστικά σε τέλμα. Η ανάγνωση του ζητήματος τίθεται υπό αμφισβήτηση, καθώς συνεχίζει να το αντιλαμβάνεται ως μια κρίση, που αργά ή γρήγορα θα εκτονωθεί, και όχι ως ένα μακροπρόθεσμο φαινόμενο. Η γειτονία μιας φτώχης υπό διόγκωση ηπείρου με μια πλούσια υπό συρρίκνωση, οφείλει να προβληματίσει τους διαμορφωτές πολιτικής περί της εξέλιξης του φαινομένου.⁴⁰

3.4 Ευρώπη και τρομοκρατία

Στη μεταψυχροπολεμική εποχή των ευρέως ανοικτών συνόρων, το περιβάλλον ασφαλείας χαρακτηρίζεται από μια πολυδιάστατη διασύνδεση εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας. Η τρομοκρατία αποτελεί την κυριότερη ανάμεσα σε ένα κατάλογο απειλών ασφαλείας όπως οι περιφερειακές συγκρούσεις, η διασπορά των όπλων μαζικής καταστροφής, το οργανωμένο έγκλημα και η εμφάνιση αποτυχημένων κρατών, τις οποίες έχουν να αντιμετωπίσουν οι ηγεσίες της Δύσης και που διαφέρουν από τις κλασικές προκλήσεις ασφαλείας στρατιωτικής φύσης. Η ΕΕ τοποθετείται μεταξύ της σφαίρας της ασφάλειας και της αστάθειας με σαφή απαίτηση οριοθέτησης της περιφέρειας της και εξασφάλισης της. Η άνοδος της απειλής της τρομοκρατίας επιτάσσει την συνειδητοποίηση δύο ξεκάθαρων αναγκών, την εφαρμογή εθνικής, υπερεθνικής και διακυβερνητικής εργαλειοθήκης πολιτικής με συνεκτικό τρόπο και τη δημιουργία μιας διακεκριμένης εναλλακτικής πολιτικής σε σχέση με αυτή της διατύπωσης των ΗΠΑ του «πολέμου εναντίον του τρόμου» στα πλαίσια δράσης της ήπιας ισχύος της ΕΕ. Η δράση των κρατών μελών αποδεικνύεται άνιση και ασυντόνιστη όμηρος της εφαρμογής ξεχωριστής πολιτικής από το καθένα. Η

---

⁴⁰ Gabrielle Quattrocchi, «Migrants: the EU needs to redress its policy response», *Mediterranean Affairs*, Nov 2016.

τρομοκρατία πλέον έχει επιβεβαιωθεί ότι αφορά όλα τα κράτη της δύσης, ένας κίνδυνος τον οποίο κανείς δεν έχει την πολυτέλεια να αγνοήσει, παρόλο που κάποια από τα κράτη μέλη, έχοντας ήδη δεχθεί πλήγματα αισθάνονται περισσότερο στοχοποιημένα σε σχέση με κάποια που θεωρούν εαυτών σε λιγότερο επισφαλή θέση. Το φαινόμενο της τρομοκρατίας δεν υποτάσσεται σε εθνικά σύνορα απαιτώντας συνολική και καθολική συμμετοχή των μελών στην αντιμετώπιση του. Είναι μια πρόκληση λόγω της φύσης του αποτελέσματος που προκαλεί, καθώς με σχετικά περιορισμένους πόρους έχει την ικανότητα να επιφέρει δυσανάλογα αποτελέσματα στο αίσθημα ασφαλείας του μέσου πολίτη, σκαρφαλώνοντας στην κορυφή της ατζέντας κάθε ευρωπαϊκής ηγεσίας. Παράλληλα, δεν μπορεί να προσδιοριστεί ένα συγκεκριμένο *modus operandi* των δραστών που θα έκανε το έργο της αντιμετώπισης ευκολότερο καθώς στο προφίλ του τρομοκράτη κατατάσσονται από ημεδαπούς εξτρεμιστές, αλλοδαπούς μαχητές από τη Μέση Ανατολή που εισέρχονται στην Ευρώπη ή επιστρέφουν σε αυτή μέχρι και μοναχικοί δρώντες («μοναχικοί λύκοι»), ενώ το είδος των στόχων και τα χρησιμοποιούμενα μέσα ποικίλλουν⁴¹.

Η Ευρώπη μετά την εκδήλωση της Αραβικής Άνοιξης θα γίνει μάρτυρας μιας σταδιακά αυξανόμενης εμφάνισης τρομοκρατικών ενεργειών που θα έχουν άμεση σχέση με το Ισλάμ, τα οποία παράλληλα κλιμακώνονται αντίστοιχα και από πλευράς έντασης, συχνότητας και απωλειών ανθρώπινων ζωών. Έτσι η τρομοκρατία θα μεταμορφωθεί σε μια αναπόφευκτη θλιβερή καθημερινότητα της ζωής στη Δύση. Όσο η δράση του ISIS δεν καταστέλλεται ολοκληρωτικά στη Μέση Ανατολή, τόσο χτυπήματα εναντίον της Ευρώπης λαμβάνουν χώρα ως απάντηση σε αυτή την αναμέτρηση. Τα σημαντικότερα τρομοκρατικά χτυπήματα θα εκδηλωθούν στη Γαλλία, το Βέλγιο, τη Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο ενώ μικρότερης έκτασης γεγονότα θα κάνουν την εμφάνιση τους και σε άλλα σημεία της Ευρώπης.⁴² Οι δράστες ποικίλουν όσον αφορά την καταγωγή τους με κοινό στοιχείο όμως να παραμένουν οι θρησκευτικές πεποιθήσεις ως αφετηρία της δράσης τους. Επιπλέον, παρατηρείται ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο σε σχέση με την ηλικία τους καθώς πρόκειται σε πλείστες των περιπτώσεων για άτομα νεαρής ηλικίας κάτω των 35 ετών και συχνά νόμιμους πολίτες της χώρας υποδοχής, μετανάστες δεύτερης γενιάς.

---

⁴¹ Αναλυτικότερα στοιχεία όπως στο Παράρτημα-Γράφημα 4.

⁴² Αναλυτικότερα στοιχεία όπως στο Παράρτημα-Γράφημα 5.

Έρχεται έτσι στην επιφάνεια με εμφατικό τρόπο η σημασία της πρόληψης και της αποτροπής της τρομοκρατίας όπως επίσης και του κύριου μέσου στον αγώνα αυτό, της πληροφορίας.

Η συνεργασία μεταξύ των κρατών στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας πριν την 11 Σεπτεμβρίου 2001, περιοριζόταν σε ανεπίσημο επίπεδο χωρίς να διαθέτει θεσμικό έρεισμα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Μετά τις βομβιστικές επιθέσεις στο Λονδίνο στις 7 Ιουλίου 2005, έγινε ξεκάθαρο ότι η τρομοκρατία είχε για τα καλά περάσει στην απέναντι όχθη του Ατλαντικού και η στιγμή για λήψη αποφάσεων είχε φτάσει. Το Δεκέμβριο του ίδιου έτους με πρωτοβουλία του Ηνωμένου Βασιλείου, θα υιοθετηθεί η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Κατά της Τρομοκρατίας. Οι τέσσερις πυλώνες της, αυτός της πρόληψης, της προστασίας, της καταδίωξης και της αντίδρασης ακολουθούσαν σε γενικές γραμμές το αυτό εγχώριο μοντέλο του Βασιλείου. Η πρόληψη θα αφορούσε την προσπάθεια αποτροπής της εμφάνισης μελλοντικών τρομοκρατών, η προστασία την άμυνα απέναντι σε επιθέσεις και τον αντίκτυπο τους, η καταδίωξη τις αστυνομικές και δικαστικές ικανότητες στην αναζήτηση των τρομοκρατών και η αντίδραση, το πεδίο της αντιμετώπισης των συνεπειών και της διαχείρισης κρίσεων. Αυτή η Στρατηγική επί της ουσίας θα παραμείνει χωρίς κάποια επικαιροποίηση μέχρι σήμερα. Από την πρώτη στιγμή όμως θα γίνει αντιληπτό πόσο σύνθετο είναι αυτό το πεδίο διαμόρφωσης πολιτικής με έντονες προκλήσεις στους τομείς του συντονισμού, της συνεκτικότητας και της συνοχής μεταξύ των κρατών, καθώς παρατηρήθηκε σύγκρουση αρμοδιοτήτων στην όλη διαδικασία. Αυτό που είναι σημαντικό είναι ότι στη Στρατηγική σκιαγραφείται ξεκάθαρα ο επικουρικός ρόλος της Ένωσης στον αγώνα εναντίον της τρομοκρατίας με την πρωτεύουσα ευθύνη να παραμένει στα κράτη-μέλη. Η Ένωση προβλέπεται να λειτουργεί ως συντονιστικός παράγοντας που θα ενισχύσει τις εθνικές δυνατότητες, θα διευκολύνει τη συνεργασία, θα αναπτύξει συλλογικές δυνατότητες και θα αναλάβει διεθνή δράση, χωρίς όμως οι δράσεις αυτές να αποτελούν δεσμεύσεις για τα κράτη, αλλά προτεραιότητες κατά αντιστοιχία με την ΚΕΠΠΑ. Με τις πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ατζέντας Ασφαλείας το 2015 και της Ένωσης Ασφαλείας το 2016, θα επιχειρηθεί η ενίσχυση της προσπάθειας επίτευξης ασφάλειας των κρατών-μελών με έμφαση στους τομείς ανταλλαγής πληροφοριών και πρόληψης του ριζοσπαστισμού. Επιχειρείται με αυτό τον τρόπο να υπερνικηθεί μια προφανής έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ υπηρεσιών των μελών συνοδευόμενη από δαιδαλώδη νομικά κωλύματα στην αποτελεσματική διαχείριση της πληροφορίας.

Ωστόσο, η απόφαση της εξόδου του Βασιλείου από την Ένωση θα έρθει να προσθέσει ένα ακόμα εμπόδιο στην επιτυχία της προσπάθειας, καθώς αποτελεί την κύρια δύναμη πληροφοριών της Ευρώπης, με βαθειά παράδοση, προηγμένη τεχνολογία και μια επιτυχημένη μακρόχρονη συνεργασία με τις πρωτοπόρες στον τομέα ΗΠΑ.

Η Ευρώπη εμφανίζεται ιδιαίτερος ευαίσθητη σε ζητήματα προστασίας προσωπικών δεδομένων σε βαθμό που το καθεστώς διατήρησης και αξιοποίησης τους συχνά να αυτοεξουδετερώνει το όποιο συγκριτικό πλεονέκτημα της, καταλήγοντας ακόμα σε κάποιες περιπτώσεις μέχρι και παρακώλυση καταδικών. Για άλλη μια φορά το ζήτημα των διαφορετικών εθνικών αρμοδιοτήτων και δικαιοδοσίας στη διαχείριση τους, τερπιλίζει την αποτελεσματικότητα. Απαιτούνται γενναίες αποφάσεις επανακαθορισμού του νομικού πλαισίου που διέπει τα προσωπικά δεδομένα ώστε η επεξεργασία τους να συμβάλλει αποτελεσματικά στον αντιτρομοκρατικό αγώνα. Σε κάθε περίπτωση, το ζήτημα είναι ιδιαίτερος λεπτό, καθώς η γραμμή μεταξύ εποικοδομητικής εκμετάλλευσης και ολοκληρωτικής παρακολούθησης είναι δυσδιάκριτη και ασαφής.

Η πρόληψη του ριζοσπαστισμού, η αντιμετώπιση των εξτρεμιστικών κινήματων και η ενίσχυση του νομοθετικού πλαισίου που αφορά πράξεις τρομοκρατίας αλλά και εντοπισμού και ελέγχου οικονομικών κεφαλαίων που προορίζονται για τη χρηματοδότηση τρομοκρατικών ενεργειών, αποτελούν μέγιστη προτεραιότητα. Σε συνέχεια του πρώτου πυλώνα της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής, ιδιαίτερη βαρύτητα οφείλεται να δοθεί σε αυτή την πτυχή της προσέγγισης της τρομοκρατίας. Η Ευρωπαϊκή στρατηγική στην καταπολέμηση του θρησκευτικού εξτρεμισμού έχει διττό σκοπό, τόσο την προστασία του πληθυσμού όσο και των εγκαταστάσεων, μνημείων και συμβόλων γενικότερα. Απαιτείται η ελαχιστοποίηση της τρωτότητας σε ενδεχόμενο πλήγμα με συνοριακούς ελέγχους, εξάρθρωση δικτύων υποστήριξης και εντοπισμό και δέσμευση κεφαλαίων που προορίζονται για χρηματοδότηση τρομοκρατικών πυρήνων. Γίνεται εύκολα αντιληπτό το γεγονός ότι το έργο της αστυνομίας και των υπηρεσιών πληροφοριών χρήζει καλύτερου συντονισμού ώστε να αποφέρει καρπούς. Αποδεικνύεται συχνά ότι στην πράξη υπάρχει έλλειψη εμπιστοσύνης, ακόμα και μεταξύ υπηρεσιών του ίδιου κράτους, επομένως η οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ υπηρεσιών των μελών παίρνει διαστάσεις υψηλής πρόκλησης.

Η βέλτιστη αντιμετώπιση ενός ζητήματος εξακολουθεί να παραμένει όχι η επιθετική προσέγγιση, αλλά η ανάλυση και κατανόηση των γενεσιουργών αιτιών του, των παραγόντων που του προσφέρουν γόνιμο έδαφος για ανάπτυξη και έπειτα η όποια προσπάθεια επίλυσης του. Η αντιμετώπιση του ριζοσπαστισμού από μια δύναμη με ήπια ισχύ, όπως αυτοπροσδιορίζεται η ΕΕ είναι μια πραγματική πρόκληση, στην οποία υπεισέρχεται μια επιπλέον προσδιοριστική παράμετρος, η διάσταση του χρόνου. Η προσπάθεια αποτροπής ασπασμού ριζοσπαστικών τακτικών μέσω της χρήσης ήπιας ισχύος, θα έχει κάποια αποτελέσματα μόνο στα αρχικά στάδια της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης ενός ατόμου, μελλοντικού εν δυνάμει ακραίου⁴³. Άπαξ και η εισχώρηση και η εξέλιξη των ακραίων αντιλήψεων προχωρήσει πέρα από κάποιο κρίσιμο βαθμό, η ήπια δύναμη χάνει την ικανότητα παραγωγής αποτελεσμάτων, και η κατάσταση μεταμορφώνεται σε μη αναστρέψιμη για τον εκκολαπτόμενο ριζοσπάστη. Προφανώς είναι ιδιαίτερος απαιτητική η προσπάθεια αντιμετώπισης κάποιου, ο οποίος είναι διατεθειμένος να θυσιάσει ακόμα και το υπέρτατο αγαθό της ίδιας του της ζωής για τα πιστεύω και το σκοπό του. Οπότε η προσπάθεια θα πρέπει να επικεντρωθεί στο διάστημα που προηγείται αυτής της κατάληξης. Αναφερόμαστε δηλαδή σε μια «προληπτική» δράση που θα εφαρμόζεται στο πρώιμο στάδιο και θα απαγορεύει την ωρίμανση των συνθηκών για ανάπτυξη ακραίας ιδεολογίας. Για να έχει επιτυχία αυτή η ενέργεια θα πρέπει να δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις οι οποίες θα αποτρέπουν το άτομο να στραφεί σε μια ακραία ιδεολογία, καθώς δεν θα υπάρχει κάποιος αντικειμενικός λόγος εφόσον τα στοιχειώδη ζητήματα οικονομικής ή κοινωνικής φύσεως θα έχουν επιλυθεί.

Η ακραία ριζοσπαστική συμπεριφορά είναι το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας ξεχωριστών φάσεων τις οποίες διέρχεται το άτομο πριν φτάσει στα άκρα. Είναι ένα δυναμικό φαινόμενο, συνισταμένη των ατομικών εγγενών κινήτρων, προσωπικών εμπειριών, έκθεσης σε ιδεολογίες και προσηλυτιστές, που αθροιστικά και συνδυαστικά στο κατάλληλο περιβάλλον, δύνανται να διαμορφώσουν το άτομο. Είναι εύκολα αντιληπτό ότι η δεξαμενή στρατολόγησης από το μουσουλμανικό στοιχείο έχει πολλαπλασιαστεί σε σχέση με μερικές δεκαετίες πριν, στα περίπου 20

---

⁴³ George Voskopoulos, «Radicalism in the EU: soft power and elements of internal soft balancing», *Mediterranean Affairs*, Aug 2016.

εκατομμύρια μουσουλμάνων που διαβιούν σήμερα στην Ευρώπη. Η προσφορά ενός πακέτου ίσων ευκαιριών και ομαλής ένταξης στη δυτική κουλτούρα θα λειτουργούσε ανασταλτικά στην ανάπτυξη εχθρικού κλίματος και στην καλλιέργεια μίσους και εκδικητικών τάσεων. Αποτελεί κοινό εύρημα πως οι νέες γενιές βιώνουν μια ερμαφρόδιτη πραγματικότητα στην οποία από τη μια πλευρά δεν έχουν ενταχθεί πλήρως στις χώρες υποδοχής εισπράττοντας ξενοφοβικές συμπεριφορές, ενώ από την άλλη, δείχνουν να έχουν απολέσει οι ίδιοι την ταυτότητα τους και τις πολιτιστικές σχέσεις με την πατρίδα τους, απομένοντας μετέωροι.

Ακόμα ιδιαίτερη βαρύτητα θα πρέπει να δοθεί στον εντοπισμό και έλεγχο των χώρων εκείνων στους οποίους έχει αποδειχθεί πως συντελείται κατήχηση και στρατολόγηση μελλοντικών τρομοκρατών. Στις παραπάνω περιπτώσεις ανήκουν κυρίως χώροι προσευχής οι οποίοι λειτουργούν ανεξέλεγκτα σχετικά με ότι περιλαμβάνει τη διδασκαλία και τις κατευθυντήριες γραμμές που εκπορεύονται από εκεί. Οι χώροι προσευχής αποτελούν ένα σημαντικό πόλο της ζωής μιας θρησκευτικής κοινότητας που γύρω τους συγκεντρώνεται όλη η κοινωνική της δραστηριότητα. Ειδικά για το Ισλάμ, ο χώρος προσευχής και η διδασκαλία έχει ιδιαίτερο ειδικό βάρος καθώς, όπως έχει αναφερθεί, πέρα από δόγμα καθορίζει και άλλες πτυχές της εν γένει συμπεριφοράς του ατόμου στον κοινωνικό του περίγυρο. Το είδος των μηνυμάτων που θα εκπέμπονται προς τα μέλη της κοινότητας δεν θα πρέπει να είναι χωρίς έλεγχο και κυρίως από διδασκάλους αμφιβόλου προέλευσης, χρηματοδότησης και συμφερόντων. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελούν τα στοιχεία του Γαλλικού Υπουργείου Εσωτερικών, ότι σε σύνολο 1800 ιμάμηδων που δραστηριοποιούνται στη χώρα, λιγότερο από το 10% έχει λάβει εκπαίδευση στη Γαλλία.⁴⁴ Η χρηματοδότηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων θεολογικής φύσης οφείλει να γίνεται από τα κράτη-μέλη, ώστε να προσανατολίζεται αντίστοιχα και η διδασκαλία προς ένα πιο μετριοπαθές και ανεκτικό Ισλάμ. Η νέα αυτή γενιά θρησκευτικών διδασκάλων θα είναι σε θέση να γαλουχήσει το κοινό της σε αρχές και αξίες πιο κοντά στο δυτικό πρότυπο αφού η ίδια θα τις κατανοεί καλύτερα και θα συνδράμει αποφασιστικά στην ενσωμάτωση και την καταπολέμηση του ριζοσπαστισμού. Θα πρέπει να καθοριστεί σαφές πλαίσιο λειτουργίας και χρηματοδότησης στο οποίο η ΕΕ θα πρέπει να έχει τον έλεγχο ώστε να απαγορευτεί η

---

⁴⁴ Le Bars Stefanie, “*Former les imams, une priorite contrariee*”, Le Monde, 23 April 2014.

εμφάνιση ευνοϊκού κλίματος για την προσέλκυση και δημιουργία πυρήνων τρομοκρατίας. Η δράση οφείλει να έχει κοινή βάση για όλα τα μέλη, καθώς γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι τίποτα δεν εμποδίζει ένα δίκτυο στρατολόγησης να μεταφέρει τη λειτουργία του από ένα μέλος σε κάποιο άλλο όπου οι κοινωνικές άμυνες είναι ασθενέστερες.

Καθοριστικό ρόλο στην προσπάθεια προσέλκυσης, προσηλυτισμού και στρατολόγησης διαδραματίζει το διαδίκτυο. Από τις συμβατικές σελίδες ενημέρωσης μέχρι τα εξειδικευμένα *blogs* κλειστών ομάδων, έχουν την ευχέρεια να απευθύνονται σε ένα τεράστιο κοινό αποτελώντας τρομερό εργαλείο για διάδοση μηνυμάτων. Αν συνυπολογίσουμε ότι η διαθέσιμη τεχνολογία προσφέρει μέσω των μηχανών αναζήτησης την αναγνώριση των προτιμήσεων, των ενδιαφερόντων και των επιθυμιών ενός χρήστη, μπορούμε να κατανοήσουμε πόσο εύκολο και πόσο στοχευόμενο μπορεί να είναι το υλικό που προβάλλεται στην οθόνη μας. Η διαφορά στην πρακτική προσηλυτισμού με τη στρατηγική *μάρκετινγκ* των εταιρειών προώθησης προϊόντων δεν είναι μεγάλη, και λειτουργεί με παρόμοιο τρόπο αλιεύοντας υποψηφίους. Σε αντίθεση με τα παραδοσιακά κανάλια στρατολόγησης, όπου απαιτείται από το άτομο να αναζητήσει και να πλησιάσει τον τρομοκρατικό πυρήνα, με τη χρήση του διαδικτύου η διαδρομή ακολουθεί την αντίθετη κατεύθυνση καθώς οι τρομοκράτες φτάνουν πολύ ευκολότερα στην προσέγγιση του ατόμου.

Επιπλέον, έρευνες έχουν αποκαλύψει πως σημαντικό ποσοστό στρατολόγησης λαμβάνει χώρα στα ευρωπαϊκά καταστήματα σωφρονισμού. Άτομα νεαρής κυρίως ηλικίας αποτελούν εύκολο στόχο να ασπαστούν ακραία ιδεολογία ενώ βρίσκονται στην ευάλωτη θέση της στέρησης της ελευθερίας τους. Το προφίλ του αποτυχημένου νέου που γνωρίζει τη βίβλαση πλευρά της δυτικής κοινωνίας αποτελεί το πλέον γόνιμο έδαφος για τη διασπορά και την ανάπτυξη αυτών των ιδεολογιών. Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα αποτελεί και μέσω επιβίωσης και ασφάλειας στα πλαίσια της σύναψης ευκαιριακών συμμαχιών που καθορίζουν τις σχέσεις των εγκλειστών που όμως μετά την επιστροφή στην κοινωνία δύναται να οδηγήσει σε βαθύτερη μύηση και εμπλοκή στην ακραία ιδεολογία.

Πρόκειται για ένα απαιτητικό εγχείρημα που χρήζει πολυεπίπεδου σχεδιασμού και εφαρμογής. Υπάρχει η γενική αποδοχή ότι η διαδικασία επεκτείνεται και επηρεάζεται από παράγοντες και διαδικασίες σε τρία επίπεδα, με το ατομικό να αποτελεί το μικρό, το κοινοτικό το μέσο και το ευρύτερο κοινωνικό το μακροεπίπεδο. Στο πρώτο

επίπεδο τα μέτρα αφορούν την οικογένεια, στο δεύτερο την κοινωνία και τα δευτεροβάθμια ιδρύματα όπως πχ το σχολείο, και στο τρίτο τις πολιτικές που το κράτος θα επιβάλλει. Επομένως οποιαδήποτε λύση οφείλει να ανταποκρίνεται ολιστικά και στα τρία παραπάνω επίπεδα. Αποτελεί μια επένδυση για την ασφάλεια η οποία θα απαιτήσει αρκετό ίσως χρονικό διάστημα για να επιφέρει αποτελέσματα, τα οποία όμως σαφώς θα είναι μόνιμης φύσεως και ανθρωπιστικού χαρακτήρα σε αντίθεση με οποιαδήποτε άλλη, επιθετική μορφή δράσης. Σε κάθε περίπτωση, η Ένωση οφείλει να δρομολογήσει τις εξελίξεις και όχι να αποτελεί ουραγό των γεγονότων που δραστηριοποιείται και αναλαμβάνει δράση μόνο μετά από την εκδήλωση κάποιου συμβάντος.⁴⁵

3.4.1 Η περίπτωση της Γαλλίας

Η εύρεση της χρυσής τομής ανάμεσα στα προληπτικά μέτρα προστασίας από την τρομοκρατία με την καταπάτηση συνταγματικά κατοχυρωμένων δημοκρατικών ελευθεριών στο κυνήγι του φαντάσματος της, αποτελεί ένα εξόχως περίπλοκο ζήτημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Γαλλίας. Μετά την αιματηρή συνδυαστική επίθεση στο συναυλιακό χώρο Bataclan και στο ποδοσφαιρικό γήπεδο Stade de France το Νοέμβριο του 2015, ο πρόεδρος Φρανσουά Ολάντ θα κηρύξει τη χώρα σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, παρέχοντας έτσι στις διωκτικές αρχές διευρυμένες αρμοδιότητες, με σκοπό την επιτυχέστερη αντιμετώπιση της τρομοκρατικής απειλής. Ο αρχικός σχεδιασμός προέβλεπε την έξοδο από αυτό το καθεστώς μετά από μερικούς μήνες, όμως μετά από μια σειρά μικρής έκτασης γεγονότων αλλά κυρίως και από το πολύνεκρο τρομοκρατικό χτύπημα που θα λάβει χώρα στη Νίκαια τον Ιούλιο του 2016, θα λάβει συνεχείς παρατάσεις συνολικά έξι φορές, παραμένοντας σε ισχύ δυο χρόνια μετά. Τυπικά η χώρα θα εξέλθει την 1^η Νοεμβρίου του 2017, ωστόσο η έξοδος δεν θα είναι πλήρης, καθώς με νέο αντιτρομοκρατικό νόμο του προέδρου Μανουέλ Μακρόν, οι αρχές συνεχίζουν να διατηρούν κάποιες ειδικές εξουσίες ώστε να διεξαγάγουν ελέγχους και να περιορίζουν τις κινήσεις υπόπτων για τρομοκρατικούς δεσμούς προσώπων, σε μια προσπάθεια συμβιβασμού μεταξύ της επιστροφής στην κανονικότητα και την

---

⁴⁵ Βλ. Παράρτημα - Γράφημα 3

ανησυχία για τον τρομοκρατικό εφιάλτη.⁴⁶ Στα δύο χρόνια ισχύος της κατάστασης η Γαλλική Αστυνομία θα είχε την εξουσιοδότηση να πραγματοποιήσει χωρίς ένταλμα 4336 εφόδους σε σπίτια και τεμένη οδηγώντας στο κλείσιμο 16 από αυτών.⁴⁷ Ο αριθμός των συλλήψεων θα φτάσει στους 626 με διώξεις για συμμετοχή σε τρομοκρατικές ενέργειες, να ασκούνται τελικά σε 23 περιπτώσεις.⁴⁸ Η παρατεταμένη αυτή περίοδος θα φέρει στην επιφάνεια έντονους προβληματισμούς με την αντιπολίτευση να κάνει λόγω μέχρι και για συνταγματική εκτροπή. Έρχονται επομένως στην επιφάνεια ερωτήματα σχετικά με το τίμημα σε βάρος των ελευθεριών τους που είναι διατεθειμένοι να επωμιστούν οι ευρωπαίοι πολίτες, σε ένα θέμα που ακόμα δεν έχει βρεθεί ικανοποιητική απάντηση για τις ΗΠΑ και τα μέτρα που ακολούθησαν μετά την 11 Σεπτεμβρίου. Με την αποφάσεις αυτές παρέχονται στην κυβέρνηση περισσότερες ελευθερίες για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας αλλά ασφαλώς πρόκειται για λύση προσωρινού χαρακτήρα. Με τη χρήση επιπλέον δυνάμεων και διαδικασιών ασφαλείας ίσως εξασφαλίζεται η προστασία για κάποιους ενδεχόμενους στόχους υψηλής αξίας, αλλά το ερώτημα παραμένει μέχρι τότε και σε ποιο βαθμό. Η ανάπτυξη δυνάμεων σε όλους τους χώρους μαζικής συνεύρεσης πολιτών και η εντατικοποίηση των ελέγχων ασφαλείας, πέρα από έντονη δαπάνη πόρων, τείνει να δημιουργεί μια νέα νόρμα, αυτή της επικράτησης των τρομοκρατών. Επιπρόσθετα, με την επίκληση λόγων δημόσιας τάξης η κυβέρνηση θα επανέφερε περιστασιακά σε ισχύ συννοριακούς ελέγχους, με τον Γάλλο πρωθυπουργό Μανουέλ Βαλς να δηλώνει ότι: «το σύστημα Σένγκεν μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση»⁴⁹. Η ελεύθερη μετακίνηση που για τους περισσότερους θεωρείται το μεγαλύτερο επίτευγμα της Ευρώπης, θα θεωρηθεί με τις ελευθερίες που παρέχει, αχίλλειος πτέρνα

---

⁴⁶ <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/france-state-of-emergency-end-terror-attacks-paris-isis-terrorism-alerts-warning-risk-reduced-a8029311.html>, προσπελάστηκε στις 13/11/2017

⁴⁷ <https://www.ft.com/content/f5309ff8-a521-11e7-9e4f-7f5e6a7c98a2>, προσπελάστηκε στις 13/11/2017

⁴⁸ <http://www.france24.com/en/20171031-france-anti-terror-law-numbers-record-long-state-emergency-macron-civil-liberties>, προσπελάστηκε στις 15/11/2017

⁴⁹ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/12114438/French-Prime-Minister-Migration-crisis-could-kill-off-the-European-Union.html>, προσπελάστηκε στις 16 Ιουλ 17

για τη συνοχή της, με την προσωρινή αναστολή της να τορπιλίζει τα θεμέλια της. Επομένως, η όποια αντίδραση θα πρέπει να στοχεύει τόσο στα προφανή βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα, αλλά ταυτόχρονα να ανταποκρίνεται και σε πιο μακροπρόθεσμα. Πέρα από τις οδυνηρές διαπιστώσεις από πλευράς κυβερνήσεων περί της καθολικής αποτυχίας των αντιτρομοκρατικών ενεργειών, η πραγματικότητα απαιτεί κάτι περισσότερο. Είναι καιρός να διδαχθούν τα μαθήματα αυτά και να επικεντρώσουν τις προσπάθειες τους στην κατανόηση του αντιπάλου, στη διατύπωση ρεαλιστικών στόχων σε αρμονία με τις δημοκρατικές αξίες, στην περαιτέρω επέκταση της ευελιξίας τους και κυρίως στη σφυρηλάτηση σχέσεων που θα βασίζονται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη.⁵⁰

3.4.2 Το ζήτημα των πρώην μαχητών του Ισλαμικού Κράτους

Ένα άλλο μείζον ζήτημα που απασχολεί την Ένωση είναι ότι με τη διαφαινόμενη ολοκληρωτική εξάλειψη του ISIS, η οποία απομένει να ολοκληρωθεί και με την εξουδετέρωση των τελευταίων ενεργών μαχητών του, μετά τις ήττες που υπέστη και την απελευθέρωση των εδαφών που ήλεγχε σε Συρία και Ιράκ, εκτιμάται ότι σημαντικοί παράγοντες αλλά και απλοί μαχητές του, ενδεχομένως να αναζητήσουν ασφαλές καταφύγιο στην Ευρώπη. Άλλωστε κατά τη διάρκεια της δράσης του υπολογίζεται ότι πέρα από τους γηγενείς μαχητές, περίπου 4000 εθελοντές ταξίδεψαν από διάφορες χώρες της Ευρώπης για να καταταγούν στις τάξεις του, με κύριες χώρες αφετηρίας τη Γαλλία, τη Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και το Βέλγιο.⁵¹

Η πρόβλεψη αυτή προκαλεί ιδιαίτερη ανησυχία καθώς θεωρείται πιθανή η μεταστάθμευση του αγώνα ουσιαστικά στην καρδιά της Ευρώπης, οδηγώντας την τρομοκρατία σε νέο επίπεδο. Ήδη μελετητές εκτιμούν ότι ένα ποσοστό 30% όσων μαχητών είχαν μεταβεί από την Ευρώπη για να ταχθούν στις τάξεις του, έχει επιστρέψει με μια προσέγγιση του 20% εξ αυτών να αποτελούν δυνητική απειλή.⁵² Αποτελεί ένα δυσεπίλυτο γρίφο η μελλοντική συμπεριφορά τους μετά την

---

⁵⁰ Omand David, «Keeping Europe Safe», *Foreign Affairs*, Sep 2016

⁵¹ Βλ. Παράρτημα - Γράφημα 6

⁵² Van Ginkel, B. and Entenmann, E., "The Foreign Fighters Phenomenon in the European Union. Profiles, Threats and Policies", *The International Centre for Counter-Terrorism-The Hague* 7 no.2(2016)

επιστροφή τους, εάν ειλικρινά έχουν εγκαταλείψει τον ένοπλο αγώνα και έχουν αφήσει πίσω τους την ακραία ιδεολογία που τους οδήγησε να καταταχθούν ή εάν αντίθετα έχουν περάσει σε νέο επίπεδο δράσης εκμεταλλευόμενοι την ιδιότητα και τα πλεονεκτήματα του Ευρωπαϊού πολίτη. Γεννάται το εύλογο ερώτημα ως προς ποια θα πρέπει να είναι η αντιμετώπιση αυτών των προσώπων και εάν θα πρέπει να υποβληθούν σε καθεστώς ειδικών ελέγχων, κατατάσσοντας τους ουσιαστικά σε ευρωπαίους πολίτες διαφορετικής κατηγορίας. Υπάρχει σοβαρός προβληματισμός για το εάν και κατά πόσο απαραίτητη είναι η καταπάτηση θεμελιωδών δικαιωμάτων τους υπό την υποψία ότι αποτελούν ενδεχόμενη απειλή, γεγονός που έρχεται σε ευθεία αντιπαράθεση με τις βασικές δημοκρατικές αρχές του ευρωπαϊκού κεκτημένου. Η στάση που θα πρέπει να ακολουθήσουν τα κράτη των οποίων είναι υπήκοοι, η οποία πιθανώς να περιλαμβάνει αυξημένους ελέγχους των κινήσεων τους, παρακολούθησεις ενεργειών, ανάλυση των οικονομικών στοιχείων τους και γενικότερα μια πιο εντατική έρευνα της προσωπικής και κοινωνικής τους ζωής, είναι διαμετρικά αντίθετη με την προώθηση των ατομικών ελευθεριών των οποίων εγγυήτρια προβάλλεται η Ένωση, δημιουργώντας ένα θεμελιώδες ζήτημα. Έτσι το κύριο ερώτημα που τίθεται είναι σε ποιο βαθμό θα υπάρχει σεβασμός στη συνταγματική τάξη ή αντίθετα προσαρμογή στις επιταγές ασφαλείας.

Κεφάλαιο 4

4.1 Περιφερειακές συνεργασίες

Πέρα από τις προσπάθειες υλοποίησης αλλαγών και μεταρρυθμίσεων στο εσωτερικό επίπεδο της Ένωσης ως απάντηση στις προκλήσεις, αδήριτη ανάγκη αποτελεί η εξασφάλιση ενός περιβάλλοντος ευημερίας και σταθερότητας στο περιφερειακό επίπεδο. Η οποιαδήποτε προσπάθεια εξεύρεσης διαύλων επικοινωνίας διέρχεται αναπόφευκτα από την αναβάθμιση των ήδη υπαρχόντων πρωτοβουλιών περιφερειακής συνεργασίας σε ουσιαστικότερα πεδία αλληλεπίδρασης πέρα από την ονομαστική λειτουργία τους. Πρόδρομος όλων των πρωτοβουλιών υπήρξε ο Ευρω-Αραβικός διάλογος το 1973 στον απόηχο της ενεργειακής κρίσης. Είχε σκοπό την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ Ευρώπης και του Αραβικού Συνδέσμου Κρατών αλλά οι εξελίξεις στην Αραβο-ισραηλινή διένεξη και ο πρώτος πόλεμος του Κόλπου, δεν άφησαν πολλά περιθώρια εξέλιξης της και την οδήγησαν σε αποτυχία.

Αποτελώντας πάντα μια ζώνη ειδικού ενδιαφέροντος για την Ευρώπη, οι προσπάθειες συνεχίστηκαν με τη διακήρυξη το 1995 της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας (Ευρώ-Μεσογειακής Εταιρικής Σχέσης) ή διαδικασία της Βαρκελώνης, όπως συχνά αναφέρεται από το χώρο εκδήλωσης του συνεδρίου, η οποία θα αποτελεί έκτοτε το σημείο αφετηρίας κάθε ευρωπαϊκής μεσογειακής πολιτικής. Οι στόχοι της προσπάθειας κινούνταν γύρω από τρία βασικά σκέλη: το πολιτικό, που αφορούσε την περιφερειακή σταθερότητα και συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας, το οικονομικό, που στόχευε σε μια ζώνη ευημερίας και ελεύθερου εμπορίου και το πολιτιστικό, με απώτερο σκοπό την προώθηση της κατανόησης της κουλτούρας των κοινωνιών της μεσογειακής λεκάνης. Υπήρξε η πρώτη απόπειρα θεσμικής θεμελίωσης των σχέσεων με αντικειμενικούς σκοπούς την ασφάλεια, την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, την προώθηση της δημοκρατίας και τη χαλιναγώγηση της παράνομης μετανάστευσης. Η Ένωση πρόβαλλε ως χρηματοδότης οικονομικών κεφαλαίων και αρωγός τεχνοκρατικής οργάνωσης. Ένας ικανός τρόπος επίτευξης αποτελεσμάτων θεωρήθηκε η δημιουργία κατάλληλων οικονομικών συνθηκών και θέσεων εργασίας στις χώρες της MENA, παρόλα αυτά σε πρακτικό επίπεδο αποδείχθηκε ότι τα ζητήματα της ασφάλειας ήταν ψηλότερα στις

προτεραιότητες της Ένωσης. Ειδικότερα από την πλευρά των Αράβων αναλυτών και ληπτών αποφάσεων εξέπεμπε τη δυναμική μιας ασύμμετρης σύμπραξης.⁵³

Απόδειξη της περιορισμένης επιτυχίας της συνεργασίας αυτής, αποτελεί το γεγονός πως η EUROPOL, αν και διαθέτει νομική υπόσταση, την δυνατότητα δηλαδή να υπογράφει συμφωνίες με άλλους δρώντες, μέχρι σήμερα δεν έχει υπογράψει καμία με κάποιο κράτος που συμμετέχει στη συνεργασία, στα πλαίσια της επιβολής του νόμου και της ανταλλαγής πληροφοριών για την καταπολέμηση του εγκλήματος. Η τακτική αυτή της διαφορετικής δράσης από τις αρχικές διακηρύξεις και από της επί της ουσίας ενέργειες, δείχνει να αποτελεί επαναλαμβανόμενο μοτίβο για τη συμπεριφορά της ΕΕ, που θα συνεχιστεί και στις επόμενες πρωτοβουλίες που έμελλε να ακολουθήσουν.

4.1.1 Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας ήρθε σε συνέχεια της Ευρωμεσογειακής συνεργασίας, μιας πρωτοβουλίας που ξεκίνησε στη μεταψυχροπολεμική εποχή, με σκοπό την εξασφάλιση περιβάλλοντος ασφαλείας, μέσω της προώθησης πολιτικής σταθερότητας, χρηστής διακυβέρνησης, έννομης τάξης και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων διαμέσου της ενίσχυσης της οικονομικής ευημερίας. Η βασική σκέψη κινείται γύρω από την ιδέα πως η στήριξη της οικονομικής ανάπτυξης και της πολιτικής σταθερότητας των γειτόνων, αποτελεί την καλύτερη εγγύηση για ευημερία και ασφάλεια, ενώ ταυτόχρονα προσφέρει την ευκαιρία αποκόμισης αμοιβαίων οφελών στους γείτονες, αξιοποιώντας την ευκαιρία σύμπραξης εταιρικής σχέσης με έναν ανεπτυγμένο οικονομικά και πολιτικά συνεργάτη. Στην πρωτοβουλία συμμετέχουν 16 χώρες κυρίως από τη λεκάνη της Μεσογείου αλλά και από την περιοχή του Καυκάσου, για τις οποίες δεν υπάρχει προς το παρόν προοπτική ένταξης στην Ένωση. Θα ξεκινήσει το 2005 με την πεποίθηση πως θα ξεφύγει από τη μοίρα της προηγούμενης προσπάθειας, που στη δεκαετία εφαρμογής της γνώρισε περιορισμένη επιτυχία στους τεθέντες στόχους. Ο συμβολισμός της κίνησης ανάπτυξης των εξωτερικών σχέσεων της Ένωσης προς την συγκεκριμένη κατεύθυνση

---

⁵³ Marquina Antonio, «From Cooperative Security to Security Partnership in the Mediterranean», *Security and Environment in the Mediterranean*, Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace, vol 1. Springer, 2003

θα ήταν έντονος, σηματοδοτώντας την επιδίωξη καλλιέργειας διευρυμένων δράσεων με τρίτα μέρη. Θα εξέφραζε επίσης μια δυναμική «κανονιστικής» δύναμης από την πλευρά της Ένωσης, με την εξαγωγή πληθώρας κανόνων, πρακτικών, προτύπων και διοικητικών μοτίβων πέρα από τα σύνορά της, με την προσφορά πρόσβασης στην εσωτερική της αγορά, σε αντάλλαγμα με μεταρρυθμίσεις και την εναρμόνιση της εμπορικής νομοθεσίας των τρίτων χωρών με το ευρωπαϊκό *acquis commynautaire*.⁵⁴ Η ατζέντα αφορούσε τόσο στα γειτονικά κράτη σε ανατολική Ευρώπη όσο και αυτά της Μεσογείου, εκφράζοντας πάντα τις ανησυχίες της Ένωσης στο βασικό ζήτημα της ασφάλειας, εστιάζοντας όμως λιγότερο στο στόχο της προώθησης της δημοκρατίας. Σε αυτό συνετέλεσε η διαπίστωση της αποτυχίας της προηγούμενης πολιτικής και με τον πήχη των προσδοκιών να τίθεται σε πιο ρεαλιστική βάση, καταστρώνεται μια στρατηγική υιοθέτησης διμερών συμφωνιών αυτή τη φορά έναντι των πολυμερών, έτσι ώστε οι στόχοι να είναι ευκρινέστεροι και έλεγχος της προόδου ευκολότερος⁵⁵. Η τρομοκρατία, η εξάπλωση των όπλων μαζικής καταστροφής, οι περιφερειακές συγκρούσεις, το οργανωμένο έγκλημα και η σταθερότητα των γειτονικών κρατών θα αποτελούσαν τα κύρια πεδία απειλών για την Ένωση και γύρω από αυτά θα συγκεντρωνόταν το ενδιαφέρον της.

Το 2011 η Πολιτική Γειτονίας θα αναθεωρηθεί υπό το βάρος των νέων δεδομένων. Τα γεγονότα της Άνοιξης θα συμπέσουν χρονικά και θα επιβεβαιώσουν την απαίτηση για αλλαγές στη στάση της ΕΕ. Τα έγγραφα θα εκφράσουν μια σκληρή αυτοκριτική με κύρια διαπίστωση ότι η πρόοδος υπήρξε ανισοβαρής ανάμεσα στην ανατολική και στη νότια περιφέρεια, με τη δεύτερη να υστερεί ακόμη σημαντικά. Ενώ οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης έχουν ξεπεράσει τις αρχικές δυσκολίες η κατάσταση στα νότια παραμένει στάσιμη. Έτσι θα τεθούν πιο φιλόδοξοι στόχοι όπως η υιοθέτηση Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου, προώθηση δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων, ενίσχυση των κοινωνιών κτλ., που θα συμβάλλουν στην σταθεροποίηση της περιοχής. Υπάρχουν οι φωνές που ισχυρίζονται πως οι υγιείς εμπορικές σχέσεις που θα έχουν αμοιβαίο όφελος για τους εμπλεκόμενους, αποτελούν μια δοκιμασμένη οδό

---

⁵⁴ Raffaella Del Sarto, «Normative Empire Europe: The EU, its Borderlands and the Arab Spring», *Journal of Common Market Studies*, 2016, Vol.56, No2, pp.215-219.

⁵⁵ Ingeborg Tommel, «The new neighborhood policy of the EU: An appropriate response to the Arab spring?», *Democracy and Security*, 9, 19-39, 2013, Routledge

εγκαθίδρυσης της ειρήνης, λαμβάνοντας υπόψη τα διδάγματα της εξέλιξης της Ευρώπης τα τελευταία πενήντα χρόνια, τόσο μετά την ίδρυση της ΕΚΑΧ όσο και μετά την πτώση του σοβιετικού μπλοκ κρατών.⁵⁶ Η καινοτομία θα είναι η υιοθέτηση της αρχής *περισσότερα για περισσότερο*⁵⁷ με την οποία η πρόσθετη προσπάθεια για μεταρρυθμίσεις θα επιβραβευόταν με επιπλέον οικονομική και όχι μόνο στήριξη. Άλλη μια φορά η προσφορά της ευρείας πρόσβασης στην ευρωπαϊκή αγορά με ανταγωνιστικούς όρους που θα ενισχύσουν τη δημιουργία θέσεων εργασίας και συνθήκες οικονομικής ανάπτυξης, αποτελεί το μεγάλο δέλεαρ για τους γείτονες. Ωστόσο η επίδοση της προόδου των πολιτικών μεταρρυθμίσεων αξιολογείται κάθε χρόνο ξεχωριστά για τον καθένα, και αντίστοιχα ακολουθεί η επιβράβευση.

Η λέξη κλειδί που αναφέρεται στην ανάλυση της ΕΠΓ του 2015 είναι η σταθεροποίηση στην περιφέρεια. Η δημοκρατία και η χρηστή διακυβέρνηση, η οικονομική ανάπτυξη, η ασφάλεια και η μετανάστευση αποτελούν τα τέσσερα κύρια πεδία του πυρήνα της νέας ΕΠΓ. Για το σκοπό αυτό υπολογίζεται ότι θα δαπανήσει πάνω από 15 δις ευρώ μέχρι το 2020 μέσω του οικονομικού βραχίονα της ΕΠΓ, του European Neighborhood Instrument (ENI). Η κατάσταση στην εγγύς γειτονία είναι τουλάχιστον ρευστή, και η αποκατάσταση της σταθερότητας είναι ο στόχος στον οποίο εστιάζεται η κάθε πρωτοβουλία.

4.1.2 Ένωση για τη Μεσόγειο

Η Ένωση για τη Μεσόγειο αποτέλεσε μια πρωτοβουλία της Γαλλίας, με την πατρότητα να ανήκει στον πρόεδρο Νικολά Σαρκοζύ, ώστε να ανοίξει νέους διαύλους επικοινωνίας με τις χώρες της περιοχής. Ο αρχικός σχεδιασμός προέβλεπε τη συμμετοχή μόνο μελών που βρέχονται από αυτή αλλά μετά τη διαμαρτυρία των βορειότερων εταίρων, κατέληξε στη συμμετοχή όλων των κρατών-μελών. Αποτελεί ένα επιπλέον επίπεδο συνεργασίας στην Πολιτική Γειτονίας με στόχο τη βελτίωση

---

⁵⁶ Thorvandul Gylfason, *How free trade can help convert Arab spring into permanent peace and democracy*, CESifo working paper No 3882, Jul 2012

⁵⁷ Tommel Ingeborg, «The New Neighborhood Policy of the EU: An Appropriate Response to the Arab Spring? » *Democracy and Security*, 9, 19-39, 2013, Routledge

της. Συστήθηκε το 2008 θέτοντας το φιλόδοξο πλαίσιο δημιουργίας ενισχυμένων θεσμών, στην αντιμετώπιση των θεμάτων πρώτης προτεραιότητας για την Ένωση όπως η μετανάστευση, η τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα, η προώθηση της ανάπτυξης και περιβαλλοντική προστασία ως μετεξέλιξη της Διαδικασίας της Βαρκελώνης. Αποτελεί επίσης και το μόνο πολυμερές πλαίσιο διαλόγου, πέρα από τον ΟΗΕ, για την επίλυση του Παλαιστινιακού ζητήματος. Για άλλη μια φορά το όραμα υπήρξε η μετατροπή της λεκάνης της Μεσογείου σε ζώνη ευημερίας και ασφάλειας στις εκατέρωθεν όχθες της. Ο πήχης των προσδοκιών τέθηκε αρκετά ψηλά με την πρόβλεψη τακτικών συνόδων κορυφής και την καθιέρωση μιας μορφής θεσμικού οργάνου, της Γραμματείας, που υπήρξε κατεξοχήν νεωτερικτικό στοιχείο. Παρόλα αυτά η καταλληλότητα της ως εργαλείου παραγωγής αποτελεσμάτων τίθεται ξανά υπό αμφισβήτηση καθώς η διάσταση μεταξύ των φιλοδοξιών της Ένωσης για σταθερότητα και εκδημοκρατισμό με την προσπάθεια επίλυσης των ζητημάτων ασφαλείας της, παραμένει εμφανής. Η κατάληξη της πρωτοβουλίας ήταν να περιοριστεί σε ζητήματα χαμηλής πολιτικής, κυρίως προγραμμάτων για το περιβάλλον, τις εναλλακτικές μορφές ενέργειας και τις ακτοπλοϊκές συγκοινωνίες, με τα ευαίσθητα ζητήματα της ασφαλείας να παραμένουν στο περιθώριο και την ίδια στη σκιά της ΕΠΓ.

4.1.3 Ειρηνευτική Διαδικασία στη Μέση Ανατολή (Middle East Peace Process)

Αφορά στην επίλυση του ακανθώδους Παλαιστινιακού ζητήματος και την εγκαθίδρυση ενός ανεξάρτητου, βιώσιμου, δημοκρατικού και ασφαλούς κράτους που θα συνυπάρχει ειρηνικά με το Ισραήλ. Η Ένωση τάσσεται υπέρ της λύσης των δύο κρατών στη βάση των συμφωνιών περί συνόρων του 1967 και των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Αποτελεί μια προσπάθεια της Ένωσης να διεκδικήσει ουσιαστικό ρόλο και να προβληθεί ως κύριος δρώντας αποτελώντας μέρος του κουαρτέτου ΗΠΑ, ΟΗΕ, Ρωσίας στην πορεία των διαπραγματεύσεων. Η Ένωση παρουσιάζεται πρόθυμη να προσφέρει πολιτική και οικονομική υποστήριξη προς τις δυο πλευρές για την εξεύρεση κοινά αποδεκτής λύσης, και προώθησης τριμερούς συνεργασίας για την περαιτέρω ενίσχυση της ειρήνης στην περιοχή. Πρωταγωνιστεί στην οικονομική βοήθεια προς την Παλαιστινιακή Αρχή με στόχο την ανθρωπιστική προσφορά, την κοινωνική ενίσχυση, την οικονομική αρωγή και τη διαχείριση των συνόρων. Μέσω του πλαισίου

της ΕΠΓ τα τελευταία χρόνια δαπανά ετησίως περίπου 1 δις ευρώ, στην ανάπτυξη και οικοδόμηση οικονομικών και πολιτικών σχέσεων τόσο με το Ισραήλ όσο και με την Παλαιστινιακή Αρχή. Η προσδοκία είναι μέσω της βοήθειας, να ενθαρρύνει τη δημιουργία συνθηκών ειρήνης και σταθερότητας στην περιοχή, ιδιαίτερα με τη προώθηση της διαδικασίας ανοικοδόμησης του Παλαιστινιακού κράτους και την προαγωγή της χρηστής διακυβέρνησης.⁵⁸ Αντικατοπτρίζει για άλλη μια φορά το ενδιαφέρον για τα τεκταινόμενα στην περιφέρεια της και την επιθυμία της να διαδραματίσει ισότιμο ρυθμιστή των εξελίξεων στην περιοχή. Ωστόσο, η ευνοϊκότερη υποστήριξη των θέσεων του Ισραήλ και η απήχηση τους στις ΗΠΑ λόγω παραδοσιακής επιρροής των λόμπυ σε συνδυασμό με την απουσία στρατιωτικών δυνατοτήτων εκ μέρους της Ένωσης, ως εγγύηση παροχής ασφαλείας, δεν την κατατάσσουν ως τον προτιμητέο διαμεσολαβητή, περιορίζοντας σημαντικά την ανάμιξη της.

Από την ίδρυση τους, όλες οι πρωτοβουλίες αντικατοπτρίζουν τη νεοφιλελεύθερη άποψη πως η οικονομική ευημερία και ανάπτυξη αποτελούν πανάκεια για τα ζητήματα ασφάλειας. Μπορεί σε επίπεδο διακηρύξεων η Ένωση να επιδίωκε την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την προώθηση μεταρρυθμίσεων, παρόλα αυτά, σε πολλές περιπτώσεις το ζήτημα της ασφάλειας αναρριχήθηκε ψηλά στην ατζέντα των συμβαλλόμενων μερών μονοπωλώντας το ενδιαφέρον. Αποτέλεσμα ήταν να χρησιμοποιηθεί ως διαπραγματευτικό χαρτί από τα αυταρχικά καθεστώτα της Μεσογείου, ούτως ώστε να γίνουν αποδέκτες της νομιμοποίησης της κυριαρχίας τους από το διευθυντήριο των Βρυξελλών. Έτσι ο ενδόμυχος φόβος της Ένωσης για τον έλεγχο των συνόρων από την παράνομη μετανάστευση, θα οδηγήσει σε παράβλεψη της καταπίεσης των πολιτικών ελευθεριών των λαών του νότου, στο βωμό της συνεργασίας. Η κατάληξη ήταν η ουσιαστική αναγνώριση του *status quo* της περιοχής, η ανομολόγητη σιωπηρή παραδοχή ότι τα αυταρχικά καθεστώτα διαδραμάτιζαν το ρόλο του προπύργιου συγκρατώντας τα κύματα μετανάστευσης που διαιώνιζε όμως το φαύλο κύκλο της αστάθειας και της ανασφάλειας. Γίνεται διακριτή η επιλογή του *consensus* ως στάση της Ένωσης σε αντάλλαγμα για την διαχείριση των θεμάτων ασφαλείας. Από την άλλη πλευρά, κρίνεται μάλλον εύστοχη και

---

⁵⁸ <https://eeas.europa.eu/headquarters/Middle/East/Peace/Process>, προσπελάστηκε στις 14/11/ 2017

διορατική η ανάγνωση εκ μέρους των αυταρχικών καθεστώτων της MENA, πως η Ένωση τελικά προτιμά αυταρχική σταθερότητα έναντι δημοκρατικής αστάθειας προσδίδοντας τους έτσι διαπραγματευτικά επιχειρήματα. Η κατάληξη ήταν τα δικτατορικά καθεστώτα των αραβικών κρατών να απολαμβάνουν την υποστήριξη της Δύσης είτε άμεσα και ενεργά με την παροχή βοήθειας είτε έμμεσα μέσω της ανοχής και της αναγνώρισης, από μια Δύση η οποία εθελουφλούσε στον αυταρχισμό της άσκησης εξουσίας και την απουσία δημοκρατικών διαδικασιών στο εσωτερικό τους, το διάστημα που συνέπραττε συμφωνίες ικανοποίησης των ενεργειακών αναγκών της. Ταυτόχρονα τα καθεστώτα αυτά επιτελούσαν και τη λειτουργία συγκράτησης της ανάδυσης του ακραίου Ισλάμ και την ανέλιξη του στην εξουσία αποτελώντας ένα είδος βολικού τοποτηρητή με τον οποίο η Δύση υποκριτικά βρισκόταν σε αγαστή συνεργασία. Το φαινόμενο της Άνοιξης χαιρετίστηκε ως ένα παράθυρο ευκαιρίας για δημοκρατική μετάβαση, όμως γρήγορα παραμερίστηκε από τις ανησυχίες σχετικά με την ασφάλεια και τη σταθερότητα. Άλλωστε η δημοκρατία δεν περιορίζεται μόνο στην διεξαγωγή εκλογών, αλλά απαιτεί σε βάθος αναδιοργάνωση των δομών του κράτους. Το δημοκρατικό σύστημα αποτελεί ένα πιο πολύπλοκο καθεστώς, στο οποίο εγκοιλώνονται θεσμικές διαδικασίες με σημείο αναφοράς την ισονομία και την ισότητα όλων ανεξαιρέτως των πολιτών. Έξι χρόνια αργότερα οποιοσδήποτε ισχυρισμός περί βελτίωσης της κατάστασης είναι μάλλον καταδικασμένος σε δυσμενή κρίση.

4.2 Απαιτούμενες δράσεις

Στον αγώνα ενάντια στην τρομοκρατία η δικαστική και νομική συνεργασία μεταξύ των κρατών- μελών αλλά και με τρίτες χώρες, δείχνει να παίζει ένα πολύ σημαντικό ρόλο. Ακρογωνιαίο λίθο των προσπαθειών καταπολέμησης της τρομοκρατίας αποτελεί ο τομέας των πληροφοριών όσον αφορά κυρίως τη συλλογή, διαχείριση και εποικοδομητική εκμετάλλευση τους. Η σπουδαιότητα των πληροφοριών υπογραμμίστηκε και από τον Επίτροπο Μετανάστευσης της ΕΕ Δημήτρη Αβραμόπουλο, που στη Διάσκεψη του Μονάχου για την ασφάλεια το Φεβρουάριο του 2017, παραδέχθηκε ότι:

«Δε διαθέτουμε ακόμα έναν ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο ασφαλείας. Δεν μοιραζόμαστε σε ικανοποιητικό βαθμό πληροφορίες. Η ανταλλαγή πληροφοριών είναι το πρώτο που πρέπει να γίνει για την αντιμετώπιση αυτής της πολύπλευρης και συνεχώς

εξελισσόμενης απειλής. Η κοινή μας απάντηση στην απειλή παραμένει σε μεγάλο βαθμό κατακερματισμένη»⁵⁹, προτείνοντας εντατικοποίηση των διασυνοριακών ελέγχων στη ζώνη Σένγκεν και καλύτερη συνεργασία στον τομέα των πληροφοριών μεταξύ των κρατών – μελών.

Με την 10^η έκθεση προόδου για την Ένωση Ασφαλείας το Σεπτέμβριο του 2017, θα υπογραμμιστεί πως οι προτεραιότητες ασφαλείας που είχαν τεθεί από το προηγούμενο έτος έχουν επιτευχθεί ενώ οι εργασίες θα συνεχιστούν και το επόμενο διάστημα. Στα πλαίσια των προσπαθειών οικοδόμησης περιβάλλοντος ασφαλείας δράσεις έχουν λάβει χώρα στις παρακάτω κατευθύνσεις όπως ενίσχυση της ασφάλειας στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ, βελτίωση της ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των κρατών, συρρίκνωση του χώρου στον οποίο δρουν οι τρομοκράτες και πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης. Στον τομέα της ενίσχυσης της ασφάλειας των εξωτερικών συνόρων έχουν τεθεί σε ισχύ εντατικότεροι συστηματικοί έλεγχοι με χρήση βάσεων δεδομένων όλων των επιβατών που διέρχονται από τα εξωτερικά σύνορα ενώ παράλληλα έχει επιτευχθεί πολιτική συμφωνία για το σύστημα εισόδου/εξόδου της ΕΕ όπου θα καταγράφονται δεδομένα των υπηκόων τρίτων χωρών που διέρχονται των συνόρων της Ένωσης. Επιπλέον, βρίσκεται σε εξέλιξη η δημιουργία ενός ευρωπαϊκού συστήματος πληροφοριών και άδειας ταξιδιού (European Travel Information and Authorization System-ETIAS) στα πρότυπα της αμερικανικής ESTA, με στόχο τον έλεγχο ασφαλείας όσων ταξιδεύουν χωρίς θεώρηση διαβατηρίου πριν αφιχθούν στα σύνορα. Για την βελτίωση της ανταλλαγής πληροφοριών έχουν γίνει προτάσεις για αλλαγή της νομοθεσίας προς ενίσχυση του ήδη υπάρχοντος Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν καθώς επίσης και του Ευρωπαϊκού Συστήματος Πληροφοριών Ποινικού Μητρώου (ECRIS) με προέκταση υπηκόους τρίτων χωρών το οποίο παρόλο που έχει θεσπιστεί από το 2012, ακόμα και σήμερα κανένα μέλος δεν ανταλλάσσει πληροφορίες με όλα τα υπόλοιπα 27, παρά μόνο με μέρος αυτών. Επιπλέον έχει τεθεί σε ισχύ ο νέος κανονισμός της Europol με τον παρέχονται στον Οργανισμό περισσότεροι πόροι και μέσα ώστε να καταστεί αποδοτικότερος και αποτελεσματικότερος.

---

⁵⁹ <http://www.presspublica.gr/avramopoulos-antallagi-pliroforion-elegchos-synoron-kata-tromokratias/>, προσπελάστηκε στις 19/02/2017

Στην κατεύθυνση της συρρίκνωσης του χώρου δράσης των τρομοκρατών, έχει εκδοθεί οδηγία με την οποία ποινικοποιείται η χρηματοδότηση της τρομοκρατίας και η υλοποίηση ταξιδιών ή εκπαίδευσης για τρομοκρατικούς σκοπούς. Επιπρόσθετα, έχει εκδοθεί αναθεωρημένη οδηγία όσον αφορά τα πυροβόλα όπλα, με την οποία βελτιώνεται ο έλεγχος απόκτησης και κατοχής ώστε να παρεμποδιστεί περαιτέρω η πρόσβαση σε αυτά σε εγκληματίες και τρομοκράτες. Υπάρχει ακόμα δρομολόγηση αναθεώρησης του κανονισμού της ΕΕ για τις πρόδρομες ουσίες εκρηκτικών υλών, με σκοπό να ενισχυθεί ο έλεγχος και οι απαγορεύσεις εκείνων των ουσιών που δύνανται να χρησιμοποιηθούν για την κατασκευή αυτοσχέδιων εκρηκτικών μηχανισμών. Προκειμένου επίσης να καταπολεμηθεί το μείζον ζήτημα της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, έχουν υποβληθεί προτάσεις για τη συμπλήρωση του νομικού πλαισίου που διέπει τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, τις παράνομες ταμειακές ροές και τη δέσμευση και δήμευση περιουσιακών στοιχείων.

Τέλος, η έκθεση κλείνει με τις ενέργειες που αφορούν στην πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης, αναφέροντας την επέκταση των εργασιών διαμέσου του Διαδικτυακού Φόρουμ της ΕΕ, όπου μέσω διαφόρων πλατφορμών επιτελείται αποκλεισμός πρόσβασης σε τρομοκρατικό περιεχόμενο και οποιουδήποτε εναλλακτικού αφηγήματος στο διαδίκτυο. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται ακόμα περί της δημιουργίας ομάδας καταρτισμένων εμπειρογνομόνων για την πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης και την υποστήριξη της καταπολέμησης της μέσω του δικτύου ευαισθητοποίησης (Radicalization Awareness Network-RAN). Το συγκεκριμένο δίκτυο RAN ενεργοποιήθηκε το 2011 και αποτελεί ένα πλέγμα άλλων θεματικών δικτύων, λειτουργώντας σε δευτεροβάθμιο επίπεδο, αποτελώντας κατά αυτόν τον τρόπο μια ευέλικτη πλατφόρμα για τη συλλογή και την επεξεργασία των βέλτιστων πρακτικών στην αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης που οδηγεί στο βίαιο εξτρεμισμό. Είναι οργανωμένο σε οκτώ επιμέρους θεματικές ομάδες εργασίας που το αντικείμενο έρευνας τους επεκτείνεται από το ρόλο της αστυνομίας στην πρόληψη και της λειτουργίας των φυλακών μέχρι το ρόλο του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης⁶⁰.

---

⁶⁰ https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network_en, προσπελάστηκε στις 13/11/2017

Παρατηρείται λοιπόν ότι υπάρχει μια πληθώρα μέτρων και εργαλείων τα οποία λήφθηκαν στο παρελθόν, όχι στοχεύοντας αποκλειστικά στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας αλλά στην επιβολή του νόμου γενικότερα. Για διάφορους λόγους όμως δεν χρησιμοποιούνται ισομερώς από τα μέλη, ενώ αντιστοίχως δεν συμμετέχουν στον ίδιο βαθμό όλοι στην προσφορά στοιχείων. Τα σημαντικότερα εργαλεία στον τομέα της συνεργασίας μεταξύ των μελών στην επιβολή του νόμου γενικότερα είναι:

α) Μονάδα Δικαστικής Συνεργασίας της ΕΕ (Eurojust): Έμφαση στη βελτίωση των ερευνών σε υποθέσεις που αφορούν σε περισσότερα από ένα κράτη παρέχοντας τον απαραίτητο δικαστικό συντονισμό μεταξύ των εθνικών αρχών, ενώ παράλληλα διευκολύνει την εφαρμογή νομικών πράξεων της Ένωσης. Σε ισχύ από το 2002, θεωρείται ένας ικανοποιητικός μηχανισμός που πάσχει όμως όσον αφορά το χρονικό συντονισμό μεταξύ των εμπλεκόμενων.

β) Οργανισμός Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (European Border and Coast Guard Agency - EBCG): Θα τεθεί σε ισχύ από το 2016 σε αντικατάσταση του FRONTEX. Αντικειμενικός σκοπός του είναι η διαχείριση των συνόρων και η διασφάλιση της ελευθερίας κινήσεων εντός της ΕΕ στα πλαίσια πάντα του σεβασμού των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μπορεί να δράσει στην επικράτεια ενός κράτους μέλους ενώ ακόμα και σε ένα τρίτο μέρος κατόπιν συμφωνίας. Κύριος τομέας δραστηριότητας του είναι ο συντονισμός των συνοριακών αρχών ώστε μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών να επιτυγχάνεται ο βέλτιστος έλεγχος των συνόρων της Ένωσης.⁶¹

γ) Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία (European Union Agency for Law Enforcement Cooperation - Europol): Αρωγός των μελών στην αντιμετώπιση διαφόρων εγκληματικών ενεργειών συμπεριλαμβανομένης και της τρομοκρατίας. Έχει τη δυνατότητα συλλογής, ανάλυσης και ανταλλαγής πληροφοριών ενώ επίσης δύναται να παρέχει συμβουλευτική πραγματογνωμοσύνη σε κάποιο μέλος εάν απαιτηθεί. Στα πλαίσια αυτά λειτουργεί το EIS (Europol Information System) και το SIENA (Secure Information Exchange Network Application). Οι δύο αυτές πλατφόρμες αποτελούν τα μέσα συλλογής και διακίνησης πληροφορίας μεταξύ των κρατών. Παρόλο που τα τελευταία χρόνια ο όγκος διακινούμενης πληροφορίας

---

⁶¹ https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/frontex_el, προσπελάστηκε στις 20 Νοε 17

σταδιακά αυξάνεται, υπάρχει ακόμα περιθώριο βελτίωσης καθώς συχνά τα κράτη αποφεύγουν να μοιραστούν δεδομένα με τα υπόλοιπα είτε για λόγους εσωτερικής ασφαλείας είτε από ολιγωρία. Η Europol εστιάζει τη συλλογή πληροφοριών σε δύο γενικές κατευθύνσεις, το οργανωμένο έγκλημα και την τρομοκρατία. Στην κατεύθυνση της τρομοκρατίας υπάρχουν οι επιμέρους τομείς εστίασης της Hydra για την ισλαμική τρομοκρατία, το Terrorist Financing Tracking Program (TFTP) για τον κλάδο της χρηματοδότησης και διακίνησης κεφαλαίων και το Focal Point Travelers (FPT) που αφορά υπόπτους που ταξιδεύουν με σκοπό να αποτελέσουν μελλοντική απειλή ή που ταξιδεύουν σε «ύποπτες» για τρομοκρατία εν γένει χώρες.

δ) High Level Expert Group on Information Systems and Interoperability (HLEG): Αποτελεί τον συνδετικό ενδιάμεσο κρίκο μεταξύ της Επιτροπής και των κρατών-μελών στην παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης για τη βελτίωση της διαλειτουργικότητας μεταξύ των συστημάτων ανταλλαγής πληροφοριών.

ε) Framework Decision 2006/960: Αφορά στην απλοποίηση της διαδικασίας ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των αστυνομικών υπηρεσιών των κρατών καθώς διέπονται από διαφορετική εθνική νομοθεσία. Η εξεύρεση μιας κοινά αποδεκτής μεθόδου συνεργασίας αποτελεί τον στόχο του πλαισίου, που όμως συνεχίζει να γνωρίζει περιορισμένη επιτυχία.

Όσον αφορά τις βάσεις δεδομένων με προσανατολισμό την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας καταγράφονται οι εξής:

α) Eurodac: Σε ισχύ από το 2000 με αρχικό σκοπό την καταγραφή των αιτούντων άσυλο και των παράνομα εισελθόντων στην Ένωση. Από το 2013 θα νομοθετηθεί η χρήση της για την καταπολέμηση εγκληματικών και τρομοκρατικών ενεργειών. Παρόλα αυτά η χρήση της περιορίζεται από συγκεκριμένες προϋποθέσεις που θα πρέπει να ισχύουν (επιτακτική εθνική ασφάλεια κτλ.) ενώ είναι νομιμοποιημένη ως έσχατο μέτρο και εφόσον όλα τα υπόλοιπα εργαλεία έχουν εξαντληθεί.

β) Ευρωπαϊκό Σύστημα Πληροφοριών Ποινικού Μητρώου (European Criminal Records Information System - ECRIS)⁶²: Τέθηκε σε ισχύ από το 2012 και παρέχει πληροφορίες σχετικά με προηγούμενες καταδίκες ενός υπόπτου σε κάποιο άλλο κράτος βοηθώντας στη σκιαγράφηση του προφίλ του. Ανταλλάσσονται δεδομένα για προηγούμενη συμμετοχή σε τρομοκρατική ομάδα ή ηγετική καθοδήγηση της,

---

⁶² European Union. https://e-justice.europa.eu/content_criminal_records-95-en.doc

χρηματοδότηση τρομοκρατικών ομάδων ή στρατολόγηση και τέλος παροχή εκπαίδευσης σε τρομοκρατικά στοιχεία. Αφορά κυρίως πολίτες της Ένωσης ενώ γίνονται προσπάθειες για συνεργασία και με τρίτες χώρες. Ωστόσο ακόμα και μεταξύ των μελών υπολείπεται η πλήρης αξιοποίηση της καθώς δεν έχει επιτευχθεί επιτυχημένη διασύνδεση σε ποσοστό άνω του 75%. Επίσης αποτελεί ζήτημα η συνέπεια των μελών ως προς το χρόνο ανταπόκρισης καθώς σε αρκετές περιπτώσεις αυτή είναι εκπρόθεσμη για νομική εκμετάλλευση. Χαρακτηριστικό στοιχείο της χρησιμότητας της ως εργαλείο, αποτελεί πως από τον πρώτο χρόνο χρήσης της, σε ένα τρίτο των περιπτώσεων αναζήτησης πληροφοριών για κάποιον ύποπτο, το ίδιο πρόσωπο είχε καταδικαστεί τουλάχιστον σε μια άλλη χώρα.⁶³

γ) Καταστάσεις Ονομάτων Επιβατών (Passenger Name Records - PNR): Τέθηκε σε ισχύ το 2016 μετά από πολύχρονες άκαρπες προτάσεις της Επιτροπής που απορριπτόταν από το Κοινοβούλιο. Έπρεπε να αντιμετωπιστούν οι επιφυλάξεις, οι διαφωνίες και ο σκεπτικισμός σχετικά με την καταπάτηση προσωπικών δεδομένων των πολιτών και τη σχέση αναγκαιότητας/αναλογικότητας με τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Προβλέπει την απαίτηση από τις αεροπορικές εταιρίες για παροχή δεδομένων κρατήσεων και δρομολογίων επιβατών, με σκοπό τον εντοπισμό τρομοκρατικών στοιχείων. Πέρα από τα ονόματα, τα δεδομένα που καταγράφονται επεκτείνονται μέχρι τον τρόπο πληρωμής, στοιχεία επικοινωνίας και αριθμό αποσκευών. Εκτιμάται ότι θα συμβάλλει στην ανακάλυψη ύποπτων προσώπων και ότι θα συμπληρώσει τα υφιστάμενα μέσα διασυνοριακών ελέγχων. Ωστόσο δεν έχει ολοκληρωθεί μέχρι στιγμής η πλήρης ανάπτυξη της από όλα τα μέλη που βρίσκονται σε διαφορετικό στάδιο υλοποίησης της ενσωμάτωσής της στην εθνική νομοθεσία.

δ) Schengen Information System II (SIS II): Σε επιχειρησιακή λειτουργία από το 2013 σε αυτή τη μορφή, μετά από την αρχική δημιουργία της το 1990. Χρησιμοποιείται για τη δημιουργία ειδοποιήσεων με σκοπό την απαγόρευση εισόδου ή παραμονής σε πολίτες τρίτων χωρών. Χρησιμοποιούνται βιομετρικά στοιχεία και δαχτυλικά αποτυπώματα για την ταυτοποίηση του προσώπου, παρόλα αυτά η εμπειρία έχει αποδείξει ότι τα μέλη εξακολουθούν να μη θεωρούν ως πρώτη

---

⁶³ European Commission, Report to the European Parliament and the Council concerning the ECRIS, 2017

προτεραιότητα τους την ενημέρωση της, σε σχέση με τις αντίστοιχες εθνικές βάσεις δεδομένων, περιορίζοντας έτσι την αποτελεσματικότητά της.

ε) Terrorist Finance Tracking Programme (TFTP): Πρόκειται για μια συμφωνία με τις ΗΠΑ από το 2010, με στόχο τον εντοπισμό οικονομικών κεφαλαίων που έχουν σχέση με την τρομοκρατία. Τα στοιχεία παρακολουθούνται και διαβιβάζονται για περαιτέρω αξιοποίηση και συσχετισμό από την Europol. Παρά τις αρχικές επιφυλάξεις του Κοινοβουλίου σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων, η χρήση του αποδεικνύεται ιδιαίτερα χρήσιμη στην κατανόηση ενός τρομοκρατικού δικτύου συμπληρώνοντας τα κενά με την απεικόνιση των διαδρομών του χρήματος. Η δυνατότητα αυτή αποτελεί μια ιδιαίτερη σημαντική διάσταση της αντιμετώπισης της τρομοκρατίας, καθώς η ικανότητα εντοπισμού κεφαλαίων που προορίζονται για τη χρηματοδότηση τρομοκρατικών ενεργειών προσδίδει ένα μοναδικό πλεονέκτημα στις διωκτικές αρχές όχι μόνο για την ανακάλυψη, αλλά και για την αποκρυπτογράφηση των ιεραρχικών σχέσεων και συνεργασιών ενός δικτύου.

στ) Σύστημα Πληροφοριών VIS (Visa Information System): Σε ισχύ από το 2004 συγκεντρώνει και παρακολουθεί τα στοιχεία πολιτών τρίτων χωρών που έχουν καταθέσει αίτημα για χορήγηση βίζας είτε προσωρινής διαμονής είτε επίσκεψης σε κάποιο κράτος-μέλος. Διαθέτει τη δυνατότητα επεξεργασίας βιομετρικών στοιχείων και αποτελεί εργαλείο για την αποτροπή και διερεύνηση τρομοκρατικών ενεργειών εναντίον της εσωτερικής ασφαλείας μέσω του ακριβούς ελέγχου και της ταυτοπροσωπίας.

ζ) EU Travel Information and Authorization System (ETIAS): Σε αντιστοιχία με την αμερικανική ESTA, πρόκειται για μια βάση δεδομένων με την οποία επιχειρείται ένας προκαταρκτικός έλεγχος και διαλογή των επιθυμούντων να εισέλθουν στην Ένωση. Βρίσκεται ακόμα στο στάδιο της ανάπτυξης και ενώ θεωρητικά θα κάνει πιο απλή και εύκολη τη διαδικασία εισόδου, στην ουσία θα προσθέσει ένα ακόμα επίπεδο ελέγχου. Σε κάθε περίπτωση η προσδοκία είναι να εντοπίζονται ευκολότερα οι ύποπτες περιπτώσεις υποψηφίων που απαιτούν περαιτέρω έλεγχο, χωρίς την περιττή σπατάλη πόρων.

η) Συνθήκη Preum: Αν και έχει τεθεί σε ισχύ από το 2008 εξακολουθεί να βρίσκεται στο στάδιο της ανάπτυξης. Έχει σκοπό της ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών σε διασυνοριακές επιχειρήσεις κατά της τρομοκρατίας με ανταλλαγή δεδομένων DNA, δαχτυλικών αποτυπωμάτων και αριθμούς κυκλοφορίας

οχημάτων. Επιπλέον προβλέπει την εξουσιοδότηση επιβίβασης ένοπλου αστυνομικού σε πτήσεις αεροσκαφών και τη συνεργασία σε μετακινήσεις μεγάλης κλίμακας για παρακολούθηση αθλητικών, καλλιτεχνικών και λοιπών εκδηλώσεων. Ωστόσο μόνο περίπου τα μισά μέλη έχουν διασυνδεθεί επιτυχώς μέχρι στιγμής με την χρησιμότητα της να παραμένει υπό διερεύνηση.

Η ευθυγράμμιση με τα διεθνή δεδομένα στους τομείς ανταλλαγής πληροφοριών σε χώρες με αυταρχικά καθεστώτα υπήρξε αδύνατη, καθώς η ίδια αυτή ενέργεια της άρνησης χρησιμοποιούνταν σε αρκετές των περιπτώσεων, ως θέση ενίσχυσης του γοήτρου για εσωτερική κατανάλωση. Καταγράφεται μια έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ της Ευρώπης και των νοτίων γειτόνων της, που συνεχίζουν να αντιλαμβάνονται το ζήτημα της τρομοκρατίας ως ένα εσωτερικό θέμα. Μετά την Αραβική Άνοιξη οι συνθήκες αυτές έχουν αλλάξει δίνοντας την ευκαιρία σε ένα νέο πλαίσιο συνεργασίας να υπάρξει. Μια επιτυχημένη συνεργασία με την Ένωση θα μπορούσε να λειτουργήσει ενισχυτικά στην αύξηση του διεθνούς κύρους και του πολιτικού μεγέθους των ηγετών, προσθέτοντας πόντους και ειδικό βάρος στην παρουσία τους. Η κύρια δράση στον τομέα της αντιμετώπισης της τρομοκρατίας συνεχίζει να αναλαμβάνεται από τα κράτη-μέλη και να υλοποιείται μέσω διμερών συμφωνιών λόγω των εγγενών αδυναμιών στις ικανότητες της Ένωσης, όσον αφορά τα πεδία των πληροφοριών και της στρατιωτικής υποστήριξης, τομείς που θεωρούνται από τους γείτονες ως *sine qua non* προϋποθέσεις.⁶⁴ Συγκεκριμένα, οι ηγέτες των κρατών της Μέσης Ανατολής δεν παρουσιάζονται ιδιαίτερα πρόθυμοι στην ανταλλαγή πληροφοριών θεωρώντας ότι έτσι εκπέμπουν λανθασμένα μηνύματα στο εσωτερικό τους σχετικά με την κυριαρχία τους. Από την άλλη πλευρά, αρκετές φορές επιλέγεται από τους αντιπροσώπους των κρατών η προώθηση των εθνικών συμφερόντων τους υπό το μανδύα της Ένωσης, σε μια προσπάθεια να παρακάμψουν εμπόδια στο εσωτερικό εθνικό επίπεδο. Έτσι η Ένωση χρησιμοποιείται ως ενός είδους συντόμευσης για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων. Η πρακτική αυτή έρχεται να προσθέσει άλλο ένα επίπεδο κατακερματισμού στην επιζητούμενη ομοφωνία αποφάσεων. Τέλος, ακαδημαϊκοί κύκλοι εντοπίζουν μια πληθώρα παικτών και πολιτικών που συχνά αλληλεπικαλύπτονται όσον αφορά το σχεδιασμό και την

---

⁶⁴ Alex McKenzie, « EU counterterrorism and the southern Mediterranean countries after the Arab Spring: new potential for cooperation?», *Democracy and Security*,9 ,137-156, 2013, Routledge

εφαρμογή, που σε συνδυασμό με την εξάμηνη διαδοχή της προεδρίας δεν αφήνουν πολλά περιθώρια για μια πιο μακροπρόθεσμη δέσμευση σε ένα συγκεκριμένο όραμα. Αντί αυτού, προτείνουν τη σύσταση θεματικών προεδριών μεγαλύτερης θητείας που θα διευκόλυνε τη χάραξη και εφαρμογή πολιτικών σε κάθε υποτομέα.⁶⁵

Η Ένωση έχει στην κατοχή της ένα ισχυρότατο μέσο που μπορεί να χρησιμοποιήσει για την αντιμετώπιση των ζητημάτων της, την οικονομική της ισχύ. Αποτελώντας έναν πανίσχυρο πυλώνα οικονομίας παγκοσμίως έχει την ευχέρεια να δρομολογήσει επιχειρηματικές πρωτοβουλίες στις χώρες της περιοχής. Η οικονομική φύση των κινήτρων που δύναται να προσφέρει στην προσπάθεια ανασυγκρότησης αποτελεί παραδοσιακά άλλωστε τον ακρογωνιαίο λίθο κάθε πρωτοβουλίας στο παρελθόν. Η σύγκλιση των γειτονικών οικονομικών νορμών με στόχο την αμοιβαία ευημερία με την θεσμοθέτηση ευνοϊκής νομοθεσίας πρόσβασης στην Ευρωπαϊκή αγορά, δασμών και όρων οικονομικής ενίσχυσης, αποτέλεσε διαχρονικά το δέλεαρ για συνεργασία και οφείλει να συνεχίσει να είναι ο ενισχυμένος αντικειμενικός σκοπός στη μετά την Άνοιξη εποχή.

Παρόλο που πάσχει από ενεργειακή εξάρτηση, αυτή η αδυναμία της θα μπορούσε να λειτουργήσει ως μοχλός για την ανάληψη δράσεων ενίσχυσης και δημιουργίας συνθηκών βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης στην περιφέρεια της, ώστε να δημιουργηθούν κατ'επέκταση οι συνθήκες εκείνες που δίνουν αντικίνητρα για μετανάστευση. Η αντιμετώπιση υπό το πρίσμα της οικονομίας περιλαμβάνει πέρα από την όποια οικονομική βοήθεια, την περαιτέρω δημιουργία υγιών εμπορικών σχέσεων μεταξύ των δύο αγορών που θα συνδράμει στην προώθηση της σταθερότητας. Συμβάλλοντας στην εγκαθίδρυση της σταθερότητας και της ομαλής κοινωνικής ζωής μετά από ανασύσταση των δομών των κρατών που πλήγηκαν από τις παρενέργειες των επαναστάσεων, θα είναι σε θέση να περιορίσει την έξαρση των εσωτερικών της προβλημάτων. Χωρίς ρεαλιστικές αποφάσεις για την ανοικοδόμηση των απαραίτητων εκείνων πυλώνων του κράτους που θα συνδράμουν στην επιστροφή της κανονικότητας για τους πολίτες των χωρών της Άνοιξης, η αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης θα συνεχίσει να αποτελεί μονόδρομο, οδηγώντας στη μετανάστευση. Οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις αποτελούν αναμφίβολα μια καίρια

---

⁶⁵ European Parliament's Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, The EU Policies on Counter-Terrorism: Relevance, Coherence and Effectiveness, Jan 2017

συνιστώσα της ασκούμενης εξωτερικής πολιτικής και στην περίπτωση της Ένωσης, πιθανόν τη σημαντικότερη. Έχοντας τα διδάγματα του παρελθόντος κατά νου, η προσπάθεια προώθησης ενός καλύτερου επιπέδου διαβίωσης για τον πολίτη οφείλει να είναι συγκεντρωμένη σε ρεαλιστικούς στόχους που θα κάνουν τη διαφορά. Η Ένωση οφείλει με μια συγκροτημένη στρατηγική να εξαργυρώσει το κεφάλαιο της αξιοπιστίας και της έλξης ως μιας δημοκρατικής δύναμης προκειμένου να επιτύχει τις επιδιώξεις της. Τα εργαλεία για το σκοπό αυτό αποδεικνύεται πως ήδη υπάρχουν και περιμένουν την ευκαιρία για μια ολιστική και ουσιαστική εφαρμογή τους, μετά τις συγκυρίες εκείνες που θα δημιουργήσουν την πολιτική βούληση να τα θέσει σε χρήση. Η αδράνεια αποτελεί μια ισχυρή δύναμη που απαιτεί αρκετή ενέργεια για να υπερνικηθεί αλλά όμως ταυτόχρονα, συνεχίζει να παράγει αποτελέσματα με τη δυναμική της. Το φαινόμενο της Άνοιξης με όλες τις συνέπειες του, αποτελεί ένα ισχυρό έναυσμα για τους πολιτικούς ηγέτες να λάβουν γενναίες αποφάσεις και να θέσουν σε κίνηση τους άξονες για τη δημιουργία της Ευρώπης των έργων και του ενεργού ρόλου και όχι μόνο των διαπιστώσεων, των διατυπώσεων και του παρατηρητή. Αρκεί μόνο να μην επαναλάβουν τη λανθασμένη ιεράρχηση προτεραιοτήτων, τις ολιγωρίες και τη δυσκαμψία στη λήψη αποφάσεων του παρελθόντος, που μοιραία εξουδετέρωσαν την όποια ικανότητα παραγωγής αποτελεσμάτων.

Επίλογος

Η ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής χαρακτηρίζεται ως μια από τις πλέον εύφλεκτες περιοχές του πλανήτη με διαρκείς συγκρούσεις να πρωταγωνιστούν στην πρόσφατη ιστορία της. Η παρουσία της πλειοψηφίας των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων του πλανήτη, οι θεμελιώδεις θρησκευτικές διαφορές, οι ανταγωνισμοί των μεγάλων δυνάμεων, η έλλειψη συνοχής μεταξύ των γειτονικών λαών, η παρουσία ιδιαίτερων καθεστώτων διακυβέρνησης συνιστούν ένα ιδιότυπο μίγμα που καθιστά τη διατήρηση της ισορροπίας ένα ιδιαίτερο εύθραυστο έργο. Λόγω της εγγύτητας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι οποιοσδήποτε αναταράξεις είναι δεδομένο και αναμενόμενο να διαχέονται προς το εσωτερικό της. Η σύγκριση των αραβικών κρατών υπό το πρίσμα των δυτικών δημοκρατιών και η εύκολη αποδοχή των δυτικών δημοκρατικών πολιτευμάτων ως τα κατάλληλα πρότυπα για αποδοχή και αντιγραφή τους στον αραβικό κόσμο, αποτελεί ένα θεμελιώδες σφάλμα και μια μάλλον επιπόλαιη κρίση, το οποίο η εξέλιξη του φαινομένου της Αραβικής Άνοιξης ανέδειξε εμφατικά, τόσο στην προσπάθεια εφαρμογής του όσο και στην υπογράμμιση της ανάγκης εξεύρεσης άλλων πολυεπίπεδων αναμορφωτικών οδών. Το φαινόμενο της Άνοιξης έθεσε σε κίνηση μια νέα δυναμική στην περιοχή στο πολιτικό επίπεδο όπου καταγραφόταν μια τελμάτωση.

Η Ευρώπη βρίσκεται σε ένα καθοριστικό σημείο του πλανήτη όπου η γεωγραφία, η ιστορία και τα πολιτισμικά στοιχεία της παρέχουν ισχυρούς δεσμούς με την περιφέρεια της στην Ασία, την Αφρική και τη Μέση Ανατολή, δεσμοί που εξελίσσονται σε υψηλότερο επίπεδο στο σημερινό παγκοσμιοποιημένο κόσμο. Τα γεγονότα του επαναστατικού κύματος της Αραβικής Άνοιξης ήρθαν να προστεθούν στη μακρά ιστορία συγκρούσεων αυτής της πολύπαθης αλλά και νευραλγικής περιοχής, και να καταδείξουν την αναγκαιότητα ανάληψης δράσεων από μια Ευρώπη που επιδιώκει να διεκδικήσει ρόλο ισχυρού δρώντα στον τομέα των διεθνών σχέσεων, για την επίλυση των ζητημάτων που δείχνουν ότι θα συνεχίσουν στο εγγύς μέλλον να την απασχολούν. Ο σημερινός κόσμος της ασφάλειας είναι πολύ διαφορετικός από το παρελθόν, όπου το παραδοσιακό δόγμα της προστασίας βασιζόταν κυρίως στην αποτροπή μιας εισβολής, καθώς οι σύγχρονες απειλές πλέον είναι πιο δυναμικές και αποτελούν νέες ευκαιρίες για δράση. Η διεθνής συνεργασία σε αυτό το πεδίο είναι μια αναγκαιότητα, σε συνδυασμό με τις διατλαντικές σχέσεις

που αποτελούν μια ζωτικής σημασίας στρατηγική συμμαχία. Τα γεγονότα των αραβικών εξεγέρσεων με τις αποφύσεις και τις ωσμώσεις τους αποτελούν μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για την Ένωση να αποποιηθεί το μανδύα του *σκιώδη πολιτικού δρώντα που έπεται των εξελίξεων*⁶⁶ και να μεταλλαχθεί σε ένα διαμορφωτή λύσεων. Η Ένωση επιβάλλεται να ενισχύσει τον ενεργό της ρόλο και δραπτόμενη τις νέες δυνατότητες σε παγκόσμια κλίμακα, να επιτύχει ως ένας ισότιμος παίκτης στις ήδη υπάρχουσες μεγάλες δυνάμεις, να συμβάλλει στη δημιουργία ενός ασφαλέστερου εν γένει κόσμου αλλά και στην εξασφάλιση της ευρωπαϊκής ηπείρου ως μιας ζώνης ειρήνης, ασφάλειας, ανάπτυξης και ευημερίας.

---

⁶⁶ Βοσκόπουλος Γεώργιος, *ΕΕ και ΗΠΑ, Εκφάνσεις ισχύος, αλληλόδραση και το ζήτημα της παγκόσμιας ηγεμονίας*, Εκδ. Ποιότητα

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Βοσκόπουλος Γεώργιος, *ΕΕ και ΗΠΑ, Εκφάνσεις ισχύος, αλληλόδραση και το ζήτημα της παγκόσμιας ηγεμονίας*, Εκδ. Ποιότητα

Βοσκόπουλος Γεώργιος, *Ευρωπαϊκή Ένωση, Θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί*, Εκδ. Επίκεντρο

Ζιάκα Αγγελική, *Το σιτικό Ισλάμ – Οι κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις στη Μέση Ανατολή*, Εκδ. Σφακιανάκη, 2004

Κουσκουβέλης Ηλίας, *Η Αραβική Άνοιξη*, Εργαστήριο Διεθνών Σχέσεων, Εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας 2012

Μπόση Μαίρη, *Η Διεθνής Ασφάλεια στο Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδ. Ποιότητα

Μπόση Μαίρη, *Ζητήματα Ασφαλείας στη Νέα Τάξη Πραγμάτων*, Εκδ. Παπαζήση

Παρίσης Ιωάννης, *Η Καθ'Ημάς Θάλασσα, Γεωστρατηγική Ανάλυση της Μεσογείου*, Εκδ. Λιβάνη

Ρουά Ολιβιέ, *Το Παγκοσμιοποιημένο Ισλάμ*, Εκδ Scripta

Σπυρόπουλος Γεώργιος, *Μέση Ανατολή, Αραβο-ισραηλινή διένεξη*, Εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Χαλαζιάς Χρήστος, *Το πολιτικό Ισλάμ*, Εκδ. Δόμιος 2001

Albert Hourani, *Η Ιστορία του Αραβικού Κόσμου*, Εκδ. Ψυχογιός

Ξενόγλωσση

Adida Claire, *Why Muslim Integration Fails in Christian Heritage Societies*, Harvard University Press 2016

Bicchi Federica, *European foreign policy making toward the Mediterranean*, Palgrave Macmillan, 2007

Esposito John, *Unholy war: terror in the name of Islam*, Oxford University Press

Esposito John, *Islam and democracy after the Arab spring*, Oxford University Press, 2016

Fish M.S., *Are Muslims distinctive? A look at the evidence*, Oxford University Press, 2011

Hippel Karin, *Europe confronts terrorism*, Palgrave Macmillan, 2005

Hiro Dilip, *War without end-The rise of Islamist terrorism and global response*, Routledge 2002

Gelvin James, *The Arab Uprisings*, Oxford University Press, 2015

Gelvin James, *The modern Middle East a history*, Oxford University Press, 2011

Kamrava Mehran, *Beyond the Arab spring-the evolving ruling bargain in the Middle East*, Oxford University Press, 2014

Lawrence Jonathan, *Integrating Islam: political and religious challenges in contemporary France*, Brookings Institution Press

Mason Paul, *Why It's Still Kicking Off Everywhere: The New Global Revolutions*, Verso, 2013

Roi Olivier, *The failure of political Islam*, Harvard University Press 1994

Tassinari Fabrizio, *Why Europe fears its neighbors*, ABC-CLIO 2009

Wickham Rosefsky Carrie, *The Muslim Brotherhood-evolution of an Islamist movement*, Princeton University Press, 2013

Αρθρογραφία

Γεώργιος Βοσκόπουλος, «Οι πολιτικές της προσφυγικής κρίσης- Η ΕΕ, η Ελλάδα και ο τουρκικός παράγων», *Foreign Affairs*, Mar 2016

George Voskopoulos, «Radicalism in the EU: soft power and elements of internal soft balancing», *Mediterranean Affairs*, Aug 2016

George Voskopoulos, «The Arab Spring Phenomenon and European Security: Change and Continuity in a Political-Historical Dimension», *Civitas Gentium*, 4:1, 65-82, 2016

Bauer Patricia, «European- Mediterranean Security and the Arab Spring: Changes and Challenges», *Democracy and Security*, 9, 1-18, 2013, Routledge

Cavatorta Francesco, «EU-MENA Relations from the Barcelona Process to the Arab Uprisings: A New Research Agenda», *Journal of European Integration*, 2014, Vol.36, No.6, 619-625, Routledge

Dandashly Assem, «The EU response in regime change in the wake of Arab revolt: differential implementation», *Journal of European Integration*, Vol.37, No1, 37-56, Routledge 2015

Del Sarto Rafaella, «Normative Empire Europe: The EU, its Borderlands and the Arab Spring», *Journal of Common Market Studies*, 2016, Vol.54, No 2, pp.215-232.

Huvonen Ari, «From event to process: The EU and the Arab Spring», *Spreading protest: Social movements in times of crisis*, Colchester: ECPR Press, pp.91-116

Khondker Habibul, «Role of the new media in the Arab Spring», *Globalizations*, October 2011, Vol.8, No 5, pp. 675-679, Routledge

McKenzie Alex, «EU counterterrorism and the southern Mediterranean countries after the Arab Spring: new potential for cooperation? », *Democracy and Security*, 9, 137-156, 2013, Routledge

Noucheva Georgana, «Institutional Governance of European Neighborhood Policy in the wake of the Arab Spring», *Journal of European Integration*, 2015, Vol.37, No.1, 19-36, Routledge

Omand David, «Keeping Europe Safe», *Foreign Affairs*, Sep 2016

Rosenberg David, «Food and Arab Spring», *Rubin Center*, Oct 2011

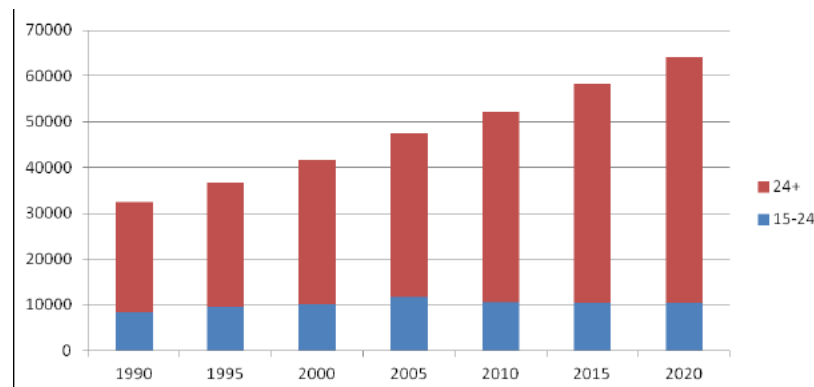
Tommel Ingeborg, «The New Neighborhood Policy of the EU: An Appropriate Response to the Arab Spring? » *Democracy and Security*, 9, 19-39, 2013, Routledge

European Parliament's Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, *The EU Policies on Counter-Terrorism: Relevance, Coherence and Effectiveness*, Jan 2017

Παράρτημα

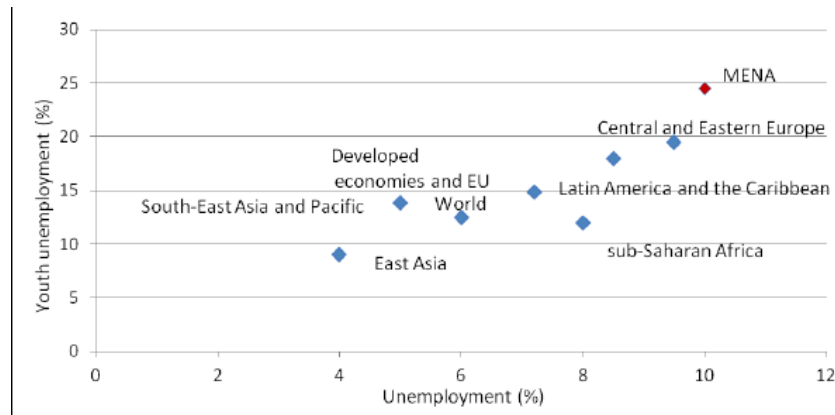
Γράφημα 1

Εργατικό δυναμικό σε χιλιάδες

Γράφημα 2

Ποσοστό ανεργίας νέων ανά περιοχή του κόσμου (2010)

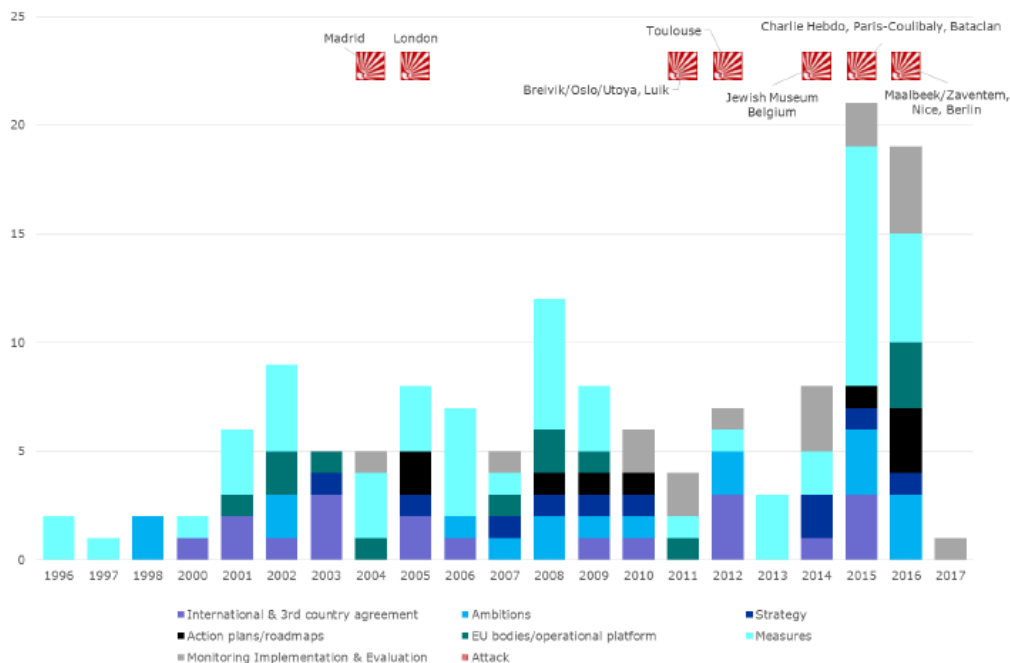

Πηγή:

International Monetary Fund, Youth Unemployment in the MENA Region (Middle East - North Africa), June 2012

Γράφημα 3

Διάγραμμα στρατηγικών, πλάνων δράσης και προτεινόμενων μέτρων σε σχέση με τα κύρια τρομοκρατικά χτυπήματα.

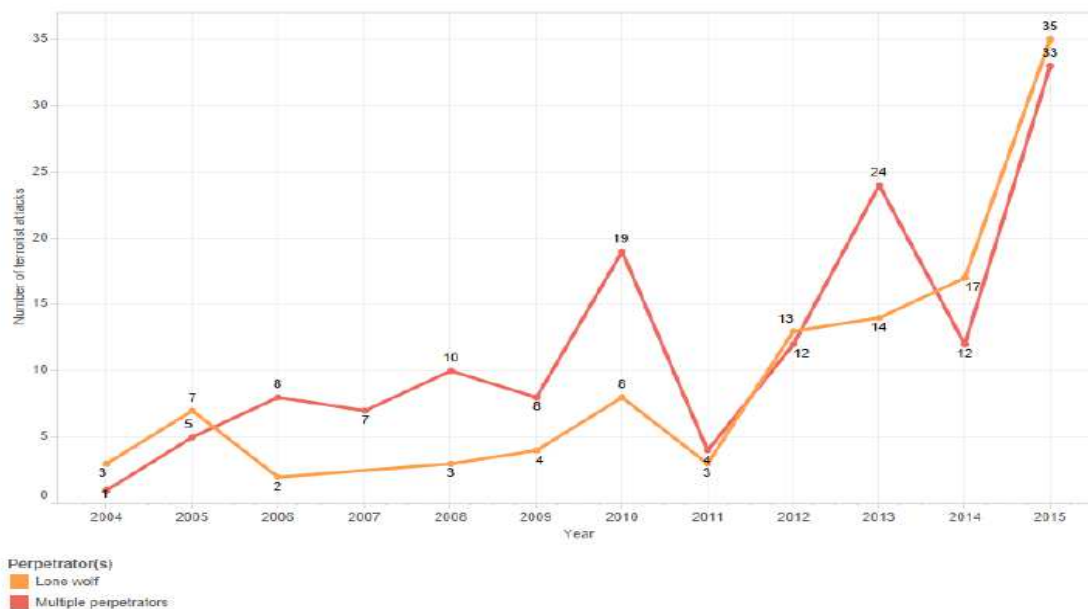

Πηγή:

PWC and ICCT όπως αναφέρεται στο: [European Parliament’s Policy Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs, The EU Policies on Counter-Terrorism: Relevance, Coherence and Effectiveness, Jan 2017](#)

Γράφημα 4

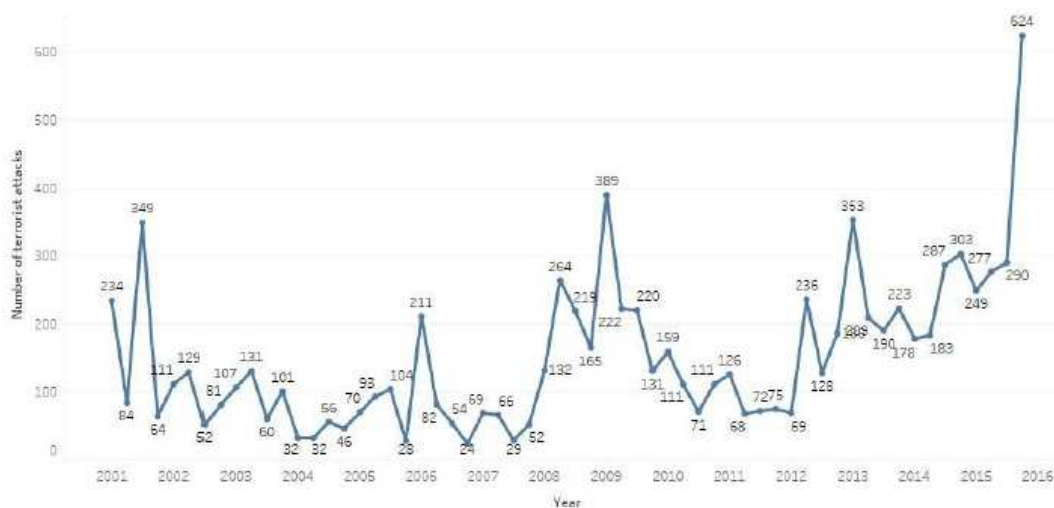
Διάγραμμα δρόμων: μοναχικοί λύκοι/πολλαπλοί δράστες

Πηγή: National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START), Global Terrorism Database 2016

Γράφημα 5

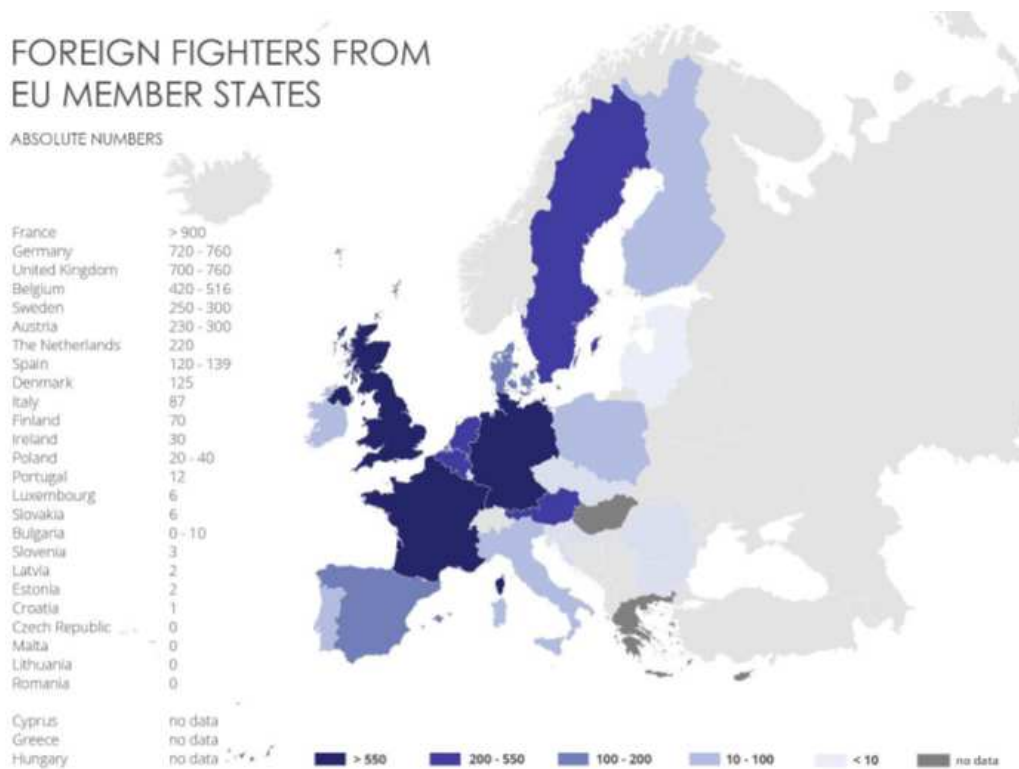
Αριθμός τρομοκρατικών ενεργειών

Πηγή: Global Terrorism Database 2016

Γράφημα 6

Αριθμός μαχητών του Ισλαμικού Κράτους προερχόμενοι από την ΕΕ

Πηγή: Van Ginkel, Bibi, and Eva Entenmann (eds.). 2016. “The Foreign Fighters Phenomenon in the European Union: Profiles, Threats & Policies.” Research Paper. International Centre for Counter-Terrorism - The Hague.